

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Ammattiyhdistysliike työväen edunvalvojana

Esimerkkinä Valmetin Metallityöväen ammattiosasto ry 74

Hanna Kautto
Yhteiskuntapolitiikan
pro gradu-tutkielma
Kevät 2004

TIIVISTELMÄ

Hanna Kautto

Ammattiyhdistysliike työväen edunvalvojana

- Esimerkkinä Valmetin Metallityöväen ammattiosasto ry 74

94 sivua

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntapolitiikka

Tutkielman tarkoituksena on selvittää ammattiyhdistysliikkeen toimintaa työväen edunvalvojana ja sen roolia hyvinvointivaltion rakennustalkoissa. Lisäksi on tarkoitus seurata, miten ammattiyhdistysliikkeen historian tapahtumat ovat näkyneet paikallisella tasolla Jyväskylässä. Esimerkkinä on Valmetin Metallityöväen ammattiosasto ry 74. Ammattiyhdistysliikkeen rooli työväen edunvalvojana sekä suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kehittäjänä nivoutuvat osittain yhteen. Ajaessaan palkkatyöväen etuja, on ammattiyhdistysliike samalla kehittänyt myös pohjoismaista hyvinvointivaltiota. Suomalaisen hyvinvointivaltion kehitys oli pitkään hidasta. Ammattiyhdistysliikkeen vaikutusvalta kasvoi sodan jälkeen, mutta poliittisten ristiriitojen vuoksi se ei kyennyt tehokkaasti ajamaan palkkatyöväen etuja. 60-luvun lopulla ammattiyhdistysliike eheytyi ja samoihin aikoihin alkoi Suomessa voimakas hyvinvointivaltion rakennuskausi. Kehitystä vauhdittivat tulopoliittiset kokonaisratkaisut, joita ryhdyttiin vuodesta 1968 alkaen tekemään.

Tutkielma edustaa kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta ja sen empiirisenä aineistona on käytetty ammattiosaston pöytäkirjoja ja lisäksi haastateltu kuuttatoista ammattiosaston aktiivijäsentä. Paikallisen toiminnan taustaksi tutkielmassa seurataan Suomen työväenliikkeen sekä ammattiyhdistysliikkeen historian tapahtumia sekä osin myös Suomen yleisen historian ja poliittisen historian tapahtumia, jotka läheisesti kytkeytyvät ammattiyhdistysliikkeeseen.

Tutkimuksen avainsanat: ammattiyhdistysliike, työväenliike, Valmetin metallityöväen ammattiosasto ry 74, SAK, Metallityöväen liitto, Sosiaalidemokraattinen puolue, Suomen Kansan demokraattinen liitto, tulopolitiikka, lakko, yritysdemokratia

1. JOHDANTO	3
2. TUTKIMUKSEN TAUSTA	5
2.1 Tutkimuksen toteuttaminen.....	5
2.1.1 Tutkimusaiheen valinta ja tehtävänasettelu.....	5
2.1.2 Empiirinen aineisto	6
2.1.3 Laadullinen tutkimus	7
2.1.3.1 Haastattelu tutkimusmenetelmänä.....	8
2.2 Työmarkkinoiden neuvottelujärjestelmä	10
2.2.1 Ammattiyhdistysliikkeen tehtävät.....	11
2.2.3 Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö SAK.....	13
2.2.3.1 Metallityöväenliitto.....	15
2.3 Työväenliikkeen synty	16
2.3.1 Suomen teollistuminen.....	16
2.3.2 Oma-apukassoista sosiaalipolitiikkaan	18
2.3.2.1 Palkkatyöväen luokan muodostuminen	20
2.3.3 Työväenkysymyksen herääminen	21
2.3.3.1 Maaseudun kurjistuminen	21
2.3.3.2 Palkkatyöväen olot.....	21
2.3.4 Wrightiläisestä työväenliikkeestä omaan työväenpuolueeseen.....	24
2.4 Ammattiyhdistysliikkeen kehittyminen	27
2.4.1 Kootkaamme hajanaiset joukkomme yhteen.....	28
2.4.2 Punaisten ja valkoisten Suomi	30
2.4.3 Taistelua työehtosopimusperiaatteen puolesta.....	32
2.4.4 Tammikuun kihlaus	34
3. AMMATTIOSASTON ALKUTAIVAL	37
3.1 Valtion asetehdainten perustaminen Jyväskylään	37
3.1.1 Kivääritehdas	37
3.1.2 Tykkitehdas.....	38
3.1.3 Sytytintehdas.....	39
3.2 Ammattiosaston perustaminen	40
3.2.1 Perustamiskokous	42
3.2.2 Toiminnan ensimmäiset vuodet sodan varjossa.....	43
3.2.2.1 Tehtailla tiukka tahti ja kova kuri.....	44
3.4 Ammattiyhdistysliike sodan jälkeen	45
3.4.1 Säännöstelytalous.....	48

3.4.1.1 Inflaatio kiihtyy	48
3.4.1.2 Leninkikangasta ja mottiurakoita	49
3.4.2 Linnarauha järkkyy	50
3.4.3 Ammattiosasto mukana metallin lakossa 1950	51
3.4.5 Ammattiosasto huolissaan työpaikoista	53
3.4.6 SAK:n yleislakko vuonna 1956	55
3.4.6.1 Yleislakkoon johtaneita syitä	55
3.4.6.2 ”12 markkaa”	56
3.4.6.3 Lakkovoitto murenee.....	59
4. AMMATTIYHDISTYSLIIKKEEN POLIITTISET ERIMIELISYYDET	60
4.1 Työväenliikkeen kahtiajako maailmasotien välissä.....	60
4.2 Ammattiyhdistysliikkeen hajaannus 50-60-luvuilla.....	62
4.2.1 Ensin hajoaa SDP.....	62
4.2.2 ...ja sitten SAK.....	63
4.2.3 Eheytyminen	64
4.2.4 Metalliliiton vaikeuksia.....	65
4.2.5 Poliittikkaa ammattiosastossa	68
4.2.5.1 Vapunviettoa	71
5. TULOPOLITIIKAN AIKAKAUSI	73
5.1 60-luvun murros	73
5.1.1 Tulopolitiikka.....	74
5.1.2 Kolmikanta vakiintuu.....	75
5.2 Lakot työtaistelussa	76
5.2.1 Ammattiosasto etuja ajamassa	78
5.2.2 Metallin lakko 1971	79
5.3 Yhteistoiminta työpaikoilla.....	84
5.3.1 Yritysdemokratia Valmet Oy:ssä	86
5.3.2 Valmetin ammattiosastot aktiivisina yritysdemokratia-asiassa.....	87
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	90

LÄHTEET

LIITTEET

1. JOHDANTO

”Työntekijöiden oikeuksien kamppailua se on ollut ja työläisten etujen puolesta. Ja kyllä se on saanut paljon aikaan. Joskus kuulee ihmisten sanovan, että kyllä ne edut olisi tulleet muutenkin, mutta ei ne ois tullu. Kyllä ne on taistelun tulosta”.

Ammattiyhdistysliikkeellä on ollut merkittävä rooli palkkatyöväen edunvalvojana sekä suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa. Tutkielmassani pyrin selvittämään näitä molempia aspekteja: Miten ammattiyhdistysliike on toiminut työväen edunvalvojana ja miten ammattiyhdistysliike on osallistunut hyvinvointivaltion rakennustalkoisiin. Minua kiinnostaa myös se, miten ammattiyhdistysliikkeen historian tapahtumat ovat näkyneet paikallisella tasolla Jyväskylässä. Esimerkkinäni on Valmetin Metallityöväen ammattiosasto ry 74. Tutkimuskysymyksiä lähestyn siis tarkastelemalla ammattiyhdistysliikkeen toimintaa.

Kuten Waris (1980, 65) toteaa, syntyi sosiaalipolitiikka työn ja työsuhteen ongelmia ratkaisemaan. Vaikka sosiaalipolitiikan muut osa-alueet ovatkin merkittävästi laajentuneet, on työsuhteiden säätely ollut jatkuvasti keskeisessä asemassa. Tutkielmaa tehdessä onkin ollut mielenkiintoista havaita, miten vahva vaikutus palkkatyöväen ansiotasoa ja työolosuhteita parantamaan syntyneellä ammattiyhdistysliikkeellä on loppujen lopuksi ollut suomalaisen yhteiskuntapolitiikkaan ja sitä kautta hyvinvointivaltion muodostumiseen.

Tutkielma edustaa kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Empiirisen osuuden päälähteistönä on käytetty ammattiosaston pöytäkirjoja ja sen lisäksi on haastateltu kuuttatoista ammattiosaston aktiivijäsentä. Tutkielman pohjana on keväällä 2003 valmistunut kirjoittamani Valmetin Metallityöväen ammattiosasto ry 74:n historiikki, mutta toisin kuin vuoteen 2000 asti ulottuvassa historiikissa, on tarkastelujakso tässä tutkielmassa rajattu 70-luvun loppupuolelle.

Tutkielman teoreettisena taustana on Suomen työväenliikkeen sekä ammattiyhdistysliikkeen historian tapahtumat sekä osin myös Suomen yleisen historian ja poliittisen historian tapahtumat, jotka läheisesti kytkeytyvät ammattiyhdistysliikkeeseen. Ammattiyhdistysliike ei elä irrallaan muusta yhteiskunnasta, vaan on osa sitä. Valmetin Metallityöväen ammattiosaston menneisyyttä tarkastellessakaan ei voi olla havaitsematta, miten yleinen yhteiskunnallinen tilanne on vahvasti heijastunut myös ammattiosaston toiminnassa.

Johdannon jälkeen tutkielman toisessa osassa on tarkempi selvitys tutkimusalueesta sekä aineistosta ja tutkimusmenetelmästä. Selvittelen myös työmarkkinoiden neuvottelujärjestelmää ja esittelen Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto SAK:n sekä Metallityöväenliiton. Tutkimuksen taustaksi on myös katsaus Suomen työväenliikkeen sekä ammattiyhdistysliikkeen syntyyn ja kehittymiseen. Historian tapahtumien kautta on helpompi ymmärtää ammattiyhdistysliikkeen myöhempää kehitystä.

Kolmannessa osassa tarkastelen Valmetin Metallityöväen ammattiosaston alkutaivalta. Miksi ammattiosasto perustettiin ja miten sen toiminta sodan olosuhteissa ja säännöstelytalouden aikana lähti käyntiin? Ammattiyhdistysliikkeen poliittiset erimielisyydet ovat selvityksen kohteena neljännessä luvussa. Poliittisten erimielisyyksien rauhoituttua 60-luvun lopulla, siirrymme viidennessä luvussa tulopoliitiikan ja hyvinvointivaltion rakentamisen kauteen.

2. TUTKIMUKSEN TAUSTA

2.1 Tutkimuksen toteuttaminen

2.1.1 Tutkimusaiheen valinta ja tehtävänasettelu

Ammattiyhdistysliike ja sen toiminta olivat minulle täysin vieraita vielä keväällä 2001. Innostuin kuitenkin välittömästi, kun näin Valmetin Metallityöväen ammattiosasto ry. 74 tarjoavan historiikkinsa tekemistä graduna. Niinpä aloitinkin kesällä 2001 historiikin tekemisen. Tehtävä oli yllättävän iso ja historiikki valmistui monien vaiheiden jälkeen vihdoinkin keväällä 2003. Tämän tutkielman pohjana on nyt tuolloin valmistunut historiikki. Joitakin osia historiikista on jätetty pois ja teoriaosuutta lisätty.

Tutkielmassani pyrin esimerkkiammattiosaston kautta tarkastelemaan *ammattiyhdistysliikkeen roolia työväen edunvalvojana*. Haluan selvittää myös, *miten ammattiyhdistysliikkeen historian tapahtumat ovat olleet vaikuttamassa Suomen yhteiskuntapolitiikan kehittymiseen ja sitä kautta hyvinvointivaltion syntyyn*. Tutkimuksen painopiste on siis ammattiyhdistysliikkeen toiminnassa, eikä erilaisten hyvinvointivaltion tunnusmerkkien tarkastelussa. Esimerkkiammattiosaston kautta tarkastelen myös sitä, *miten ammattiyhdistysliikkeen tapahtumat näkyivät paikallistasolla*. Miksi Valmetin Metallityöväen ammattiosasto ry 74 aikoinaan perustettiin ja miksi sen elinkaari on ollut sellainen kuin se on? Kuten jo aikaisemmin mainitsin, on esimerkkiammattiosastona Jyväskylässä vuonna 1940 perustettu Valmetin metallityöväen ammattiosasto ry 74.

Ammattiosaston perustamisen aikaan ammattiyhdistysliike haki vielä muotoaan ja paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa. 50-60-luvuja leimaavat työväenliikkeen poliittiset valtataistelut sosiaalidemokraattien ja kansandemokraattien kesken. 60- ja 70-luvuilla siirrytään tulopolitiikan aikakauteen ja lisätään työntekijöiden ja työnantajien yhteistoimintaa yrityksissä. Toisin kuin historiikissa, olen tässä tutkielmassani rajannut tarkastelun 70-luvun loppupuolelle asti. Vaikka Valmetin Metallityöväen ammattiosasto ry 74 toimii edelleen aktiivisesti ja ammattiyhdistysliike on vielä 70-luvun jälkeenkin ollut vaikuttamassa merkittäviin työelämän ja yhteiskuntapolitiikan uudistuksiin, on toiminta kuitenkin 80-90-luvuilla rauhoittunut ja vakiintunut.

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2003, 278) mukaan tutkimusteksti on tutkijan tulkinta tietystä aineistosta ja tietyistä lähteistä. Tutkija-subjekti on aina mukana tutkimusta tehtäessä. Tutkimuksen tulisi kuitenkin pyrkiä objektiivisuuteen. Grönforsin (1985, 14-15) mielestä tutkijan subjektiivisuuden ymmärtäminen tutkimuksessa on jo askel kohti objektiivisuutta. Tutkijan on oltava tietoinen ideologisesta ja poliittisesta kannastaan ja sen mahdollisesta vaikutuksesta tutkimuksen kulkuun. Itse aloitin historiikin teon vailla minkäänlaisia siteitä ammattiyhdistysliikkeeseen ja siinä mielessä perehdyin aiheeseen katsoen sitä ikään kuin ulkopuolelta. Oma mielikuvani ammattiyhdistysliikkeestä oli ristiriitainen: Näin siinä sekä hyviä että huonoja puolia.

2.1.2 Empiirinen aineisto

Katajalan (1990, 121-122) mukaan järjestön historiaa tutkittaessa on aina käytettävä päälähteenä asiakirjoja. Tärkeimmät järjestön historiasta kertovat lähteet ovat luonnollisesti pöytäkirjat sekä muut yhdistyksen omaan arkistoon kuuluvat asiakirjat. Pöytäkirjojen lisäksi on kuitenkin kannattavaa haastatella järjestön jäseniä. Muistitieto ei ole historian tutkijalle yhtä luotettavaa aineistoa kuin esimerkiksi asiakirjalähteistö, mutta sen avulla voidaan kuitenkin hahmottaa yhteisön omaa käsitystä menneisyydestään. (Katajala 1990, 42.)

Tutkielmassani empiirisenä aineistona ovat Valmetin Metallityöväen ammattiosasto ry 74:n pöytäkirjat ja muut arkistoidut dokumentit. Pöytäkirjat ovat olleet päälähteistönä, mutta niiden lisäksi olen suorittanut eri aikakausina toimineiden aktiivijäsenten haastatteluja, joiden tarkoituksena on ollut täydentää pöytäkirjoista saatavaa tietoa.

Hirsjärven ym. (2003, 176) mukaan kaikkiin valmiina oleviin aineistoihin on suhtauduttava kriittisesti ja punnittava niiden luotettavuutta. Valmiita aineistoja voidaan käyttää erilaisiin tarkoituksiin kuten niiden sisällön kuvailuun ja selittämiseen, mutta tietoja on usein muokattava, yhdisteltävä ja tulkittava, jotta ne olisivat vertailukelpoisia. Mielestäni Valmetin Metallityöväen ammattiosasto ry 74:n pöytäkirjoja voi pitää luotettavana lähteenä kertomaan ammattiosaston toiminnasta. Pöytäkirjoista saatava informaation määrä kuitenkin vaihteli. Ammattiosaston alkuaikoina pöytäkirjoihin oli kirjattu hyvin pitkälle kokouksissa käytyä keskustelua, mutta 60-70-luvuilla oli siirrytty päätöspöytäkirjatyylisiin, joilloin monien

asioiden taustat jäivät vieraaksi. Haastattelujen avulla pystyin kuitenkin täydentämään näitä puutteellisia tietoja.

Pöytäkirjoihin tutustuminen tapahtui kesän ja syksyn 2001 aikana. Haastatteluja tein yhteensä kuusitoista. Suurimman osan niistä tein loppuvuodesta 2001 ja vielä muutama lisähaastattelun syksyllä 2002. Haastattelut suoritin pääosin haastateltavien kotona. Muutaman haastattelun tein Valmetin Metallityöväen ammattiosasto ry. 74:n tiloissa ja yhden haastattelun tein eräässä kahvilassa. Yhtä parihaastattelua lukuun ottamatta toteutin haastattelut yksilöhaastatteluna.

Haastateltavien nimet ja puhelinnumerot sain Valmetin metallityöväen ammattiosaston historiikkityöryhmän jäseniltä. Haastateltavista miehiä oli kolmesta ja naisia kolme. Valmetin Metallityöväen ammattiosaston toiminnassa on aina ollut mukana myös aktiivisia naisia, mutta pääosa aktiivitoimijoista, kuten koko ammattiosaston jäsenistöstäkin, on miehiä, joten jakauma ei siinä suhteessa ole kovin vino. Poliittinen jakauma haastateltavista oli kuusi kansandemokraattia ja kymmenen sosiaalidemokraattia. Kansandemokraattien ja sosiaalidemokraattien suhteellinen osuus jäsenistöstä on vaihdellut vuosien varrella, mutta 70-luvun loppupuolelta lähtien ovat sosiaalidemokraatit olleet enemmistönä.

	Sosiaalidemokraatit	Kansandemokraatit
Miehet	9	4
Naiset	1	2

Kuvio 1. Haastateltujen jakauma sukupuolen ja poliittisen kannan mukaan.

2.1.3 Laadullinen tutkimus

Alasuutarin (1996, 33) mukaan tutkimusmetodi koostuu niistä käytännöistä ja operaatioista, joiden avulla tutkija tuottaa havaintoja. Tämän tutkimuksen voidaan katsoa edustavan laadullista eli kvalitatiivista tutkimusta. Laadulliselle tutkimukselle luonteenomaista on kerätä aineistoa, joka tekee mahdollisimman monenlaiset tarkastelut mahdollisiksi. Ominaista aineistolle on sen ilmaisullinen rikkaus, monitasoisuus ja kompleksisuus. Alasuutarin (1994, 74-75.) sanoin ”kvalitatiivinen aineisto on moniulotteista kuin elämä itse”.

Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen. Tähän sisältyy ajatus, että todellisuus on moninainen ilmiö. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritäänkin tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Objektiviisuuttakaan ei ole mahdollista saavuttaa perinteisessä mielessä, sillä tutkija ja se mitä tiedetään, kietoutuvat saumattomasti toisiinsa. Yleensä todetaan, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa on pyrkimyksenä pikemminkin löytää tai paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia totuusväittämiä. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 1997, 161.)

Marja Kaskisaaren (luento 1997) mukaan laadullisen tutkimuksen tavoite on:

- 1) Inhimillisen ymmärryksen lisääminen
- 2) Tutkia erilaisia kulttuurisia sidoksia (ei saada selville absoluuttista totuutta)
- 3) Teorian muodostus empiirisestä todellisuudesta käsin
- 4) Tarkoitus herättää keskustelua ja uusia ajatuksia
- 5) Luoda uutta metodologiaa

2.1.3.1 Haastattelu tutkimusmenetelmänä

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa haastattelu on usein ollut päämenetelmänä. Koska tiedonkeruumenetelmien valinnan tulee olla perusteltua, ei haastatteluakaan tule valita pohtimatta sen soveltuvuutta kyseisen ongelman ratkaisuun. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 192.) Katajalan (1990, 41) mukaan historiikin teossa ihmisten haastattelemine on keskeistä. Haastattelemalla saatu tieto on monisäikeistä ja muistotiedon kerääminen lisää ja monipuolistaa käytettävissä olevaa lähdeaineistoa. Se saattaa myös valaista asiakirjalähteiden antaman tiedon taustoja, esimerkiksi pöytäkirjasta löytyvän päätöksen syntyvaiheita, kuten oli laita omassa tutkielmassani.

Haastattelumenetelmä on hyvin joustava, sillä haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää kysymyksen sanamuotoa ja näin vähentää vastaamattomuutta. Jyringin (1976, 11-13.) mukaan tässä voi kuitenkin piillä myös virhemahdollisuus. Haastattelijalla voi olla vaikutusta vastaamiseen ja siten myös tutkimuksen tuloksiin. Hän saattaa myös tulkita haastateltavan puutteelliset ilmaukset omien odotustensa ja arvostustensa mukaan. Haastattelu on aina vuorovaikutustilanne ja

haastattelijan äänenpainot, tiettyjen sanojen korostukset tai sanontatavan muutokset voivat muuttaa kysymyksen koko merkityksen (Hirsjärvi & Hurme 1982, 85).

Hirsjärven ym. (2003, 192) mukaan haastattelu valitaan menetelmäksi usein silloin, kun halutaan syventää saatavia tietoja. Voidaan esimerkiksi pyytää perusteluja esitellyille mielipiteille ja esittää lisäkysymyksiä tarpeen mukaan. Omassa tutkielmassani haastatteluaineisto toimi nimenomaan pöytäkirjoja täydentävänä tiedonlähteenä. Haastattelu voidaan valita tutkimusmenetelmäksi myös silloin, kun halutaan korostaa ihmistä tutkimustilanteen subjektina. Tällöin haastateltavalla on mahdollisuus tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. Ihminen on tutkimuksessa merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli. Haastatteluja tehdessäni havaitsin, että jokainen haastateltava puhui siitä, mikä hänelle itselleen oli ollut ammattiosaston toiminnassa tärkeää ja missä oli itse ollut mukana. Näin he toivat esiin juuri niitä asioita, jotka olivat heille itselleen merkityksellisiä. Haastattelukin näin rönsyili vastaajaa myötäillen eri poluille.

Tekemäni haastattelut muistuttavat eri haastattelumuodoista eniten avointa haastattelua. Minulla oli lyhyt haastattelurunko (liite 1), mutta käytyäni läpi haastattelurungon kysymykset, siirtyi keskustelu vapaaseen keskusteluun niistä aiheista, joita kohtaan haastateltava osoitti kiinnostusta. Avoimessa haastattelussa haastattelija selvittelee haastateltavan ajatuksia, mielipiteitä, tunteita ja käsityksiä sen mukaan, kuin ne tulevat aidosti vastaan keskustelun kuluessa. Avoin haastattelu muistuttaa kaikista haastattelun muodoista eniten keskustelua. Se vie usein paljon aikaa ja saattaa edellyttää useitakin haastattelukertoja. Kun haastattelussa ei ole kiinteää runkoa, jää tilanteen ohjailu haastattelijan huoleksi. (Hirsjärvi ym. 2003, 196.) Itse suoritin kaikki haastattelut yhdellä tapaamiskerralla ja haastattelut kestivät tunnista kolmeen tuntiin.

Teemahaastattelua ja avointa haastattelua tehdessä on nauhuri miltei välttämätön työväline, sillä vain tällä tavoin saadaan keskustelu sujumaan nopeasti ja ilman katkoja. Kun pyritään saamaan aikaan mahdollisimman luonteva ja vapautunut keskustelu, olisi haastattelijan pystyttävä toimimaan ilman kynää ja paperia. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 50.) Itse nauhoitin kaikki haastattelut, mutta yhden haastattelun kohdalla tekniikka petti ja jouduin kesken haastattelun turvautumaan kynään ja paperiin.

Hirsjärven ja Hurmeen mukaan tutkijoilla on valittavana kaksi tapaa käsitellä nauhamateriaalia:

Nauhoissa oleva aineisto puretaan eli kirjoitetaan tekstiksi. Sanasanainen puhtaaksikirjoitus voidaan tehdä koko haastatteludialogista, tai se tehdään valokoiden, esimerkiksi teema-alueittain, vain haastateltavan puheesta.

Nauhoissa olevaa aineistoa ei kirjoiteta tekstiksi, vaan päätelmiä tai muuttujien koodaamista tehdään suoraan nauhoista. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 109.)

Itse purin aineistoa tekstiksi hieman valikoiden. Kirjoitin nauhoista ylös sana sanalta vain tärkeimpiä kohtia haastateltavan puheesta.

2.2 Työmarkkinoiden neuvottelujärjestelmä

Työmarkkinoiden neuvottelujärjestelmä perustuu Kansainvälisen Työjärjestön ILO:n periaatteisiin, joiden mukaan etujärjestöjen on voitava harjoittaa keskinäistä sopimustoimintaa ja edunvalvontaa myös maan hallituksen ja virkamieskunnan kanssa lakien valmistelussa ja taloudellisessa ja yhteiskunnallisessa kehittämisessä. ILO:n mukaan pääperiaatteena työelämän kehittämisessä on kolmikantainen vuoropuhelu eli asioista neuvotellaan yhteistyössä työnantajajärjestöjen, ammattiyhdistysliikkeen ja maan hallituksen kanssa. Myös Euroopan Unioni noudattaa työmarkkinoiden kehittämisessä kolmikantaperiaatetta. (Seretin 1997, 6.)

ILO:n mukaan työmarkkinaosapuolten vuoropuhelu sisältää kaikenlaisen talous- ja sosiaalipoliittisia intressejä koskevan neuvottelun, konsultaation tai muun informaation vaihtamisen hallitusten edustajien, työnantajien ja tekijöiden välillä. Työmarkkinaosapuolten vuoropuhelun määritelmä ja käsite vaihtelee maittain ja alueittain. (Social Dialogue). Työmarkkinoiden vuorovaikutus johtuu pohjimmiltaan työnantajapuolen ja työntekijäpuolen välisestä ristiriidasta. Jotta eturistiriidat eivät kärjistyisi konflikteiksi, pyritään vuoropuhelua säätelemään sopimuksin. (Urmas 1975, 19.)

Työnantajien ja työntekijöiden välisestä ristiriidasta johtuen ovat molemmat osapuolet järjestäytyneet työmarkkinajärjestöiksi. Näiden organisaatioiden välinen vuorovaikutus on muodostunut jatkuvaksi. (Urmas 1975, 19.) Suomessa palkansaajat ovat järjestäytyneet kolmeen keskusjärjestöön, jotka ovat Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö (SAK),

Toimihenkilökeskusjärjestö (STTK) sekä Korkeakoulutettujen ammatillinen keskusjärjestö (AKAVA). Suomen ammattijärjestöistä SAK on vanhin ja suurin. Se on valvonut suomalaisten palkansaaajien etuja jo vuodesta 1907. Siihen kuuluu 24 jäsenliittoa, joiden yli miljoona jäsentä on järjestäytynyt teollisuus-, kuljetus- ja palveluajojen, valtionalojen ja kunta-alan liittoihin. Myös työnantajat ovat yleensä järjestäytyneet oman toimialansa keskusjärjestöihin, joita ovat Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto (TT), Palvelutyönantajat, Valtion työmarkkinalaitos, Kunnallinen työmarkkinalaitos ja Kirkon sopimusvaltuuskunta. (www.sak.fi)

Ilmosen ja Kevätsalon (1995, 10) mukaan suomalaiset ammattiyhdistysorganisaatiot ovat pyrkineet edistämään jäsentensä etuja lähinnä työelämän sääntöjen tekemisen avulla. Säännöissä on pyritty määrittelemään työntekijöiden ja työnantajien välisiä taloudellisia, juridisia, sosiaalisia ja kulttuurisia suhteita. Kollektiivisia sopimussuhteita on pidetty työelämän säännöistä merkittävimpinä. Ilmonen ja Kevätsalo (emt) näkevät työelämän suhteita ohjaavat säännöt ilmauksiksi osapuolten keskinäisestä luottamuksesta tai sen puutteesta. Tämän vuoksi sääntöjä ei aina laiteta paperille, vaan niitä noudatetaan ilman muodollisuksiakin. Myöskään Beanin (1987, 70) mukaan kollektiivinen sopiminen ei aina merkitse kirjoitettua, muodollista sopimusta, vaan sillä tarkoitetaan myös paikallisen tason epävirallisia neuvotteluja ja sopimuksia sekä palkkakysymyksissä että muissa asioissa.

2.2.1 Ammattiyhdistysliikkeen tehtävät

Työorganisaatiossa työnantaja- ja työntekijäpuoli pyrkivät vaikuttamaan omien intressiensä toteutumiseen. Ne ovat myös vuorovaikutuksessa keskenään ja pyrkivät yhdistämään toistensa tavoitteita. Palkkatyöläisten edunvalvonta on yksi ammattiyhdistysliikkeen tärkeimmistä tehtävistä. Tämän lisäksi edunvalvontaan kuuluvat myös jakokysymykset ja huoli eri alojen suhteellisesta palkkatasosta, työajoista, työllisyydestä, työllisyyttä tukevasta uudelleen koulutuksesta sekä työttömyysturvasta. (Ilmonen, Jokivuori, Liikanen, Kevätsalo & Juuti, 1998, 53, 12.)

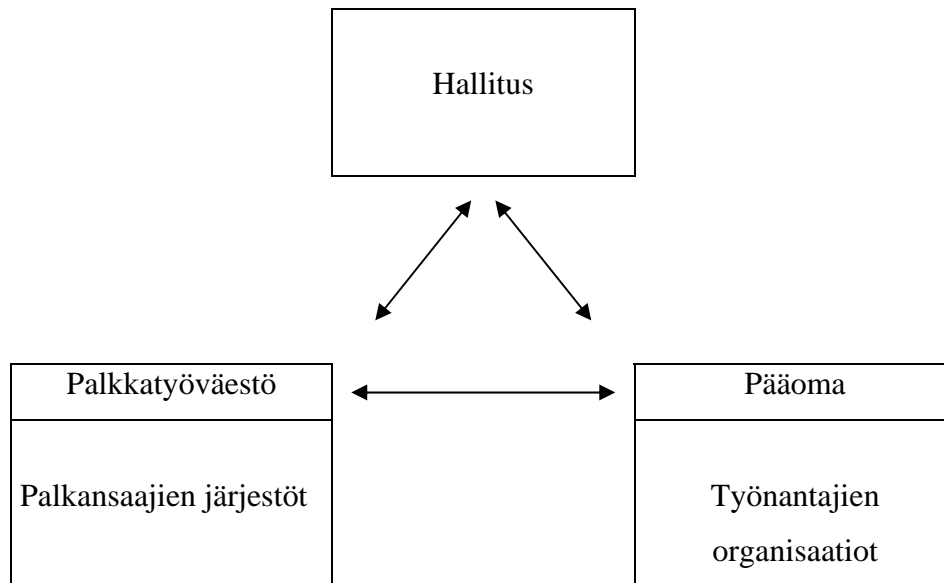
Juridinen perusta ammattiyhdistysliikkeen toiminnalle sen kaikilla tasoilla on ennen kaikkea työlainsäädännössä sekä erilaisissa sopimuksissa. (Ilmonen ym. 1998, 54.) Työlainsäädännön kehittäminen alkoi Suomessa vuonna 1899, kun alle kaksitoistavuotiaiden lasten tehdastyö

kiellettiin ja samalla asetettiin kaksi ammattientarkastajaa eli työsuojelun valvojaa. Nykyään työlainsäädäntö on Suomessa kansainvälisestikin katsoen varsin kattava. (Haatanen 1993, 66-67.)

Työmarkkinajärjestöjen yksi levinneimmistä vuoropuhelun muodoista on työehtosopimusten tekeminen. Työehtosopimukset ovat kaikkia tietyn tuotantolaitoksen, tuotannonhaaran tai ammattikunnan palkkoja ja muita työsopimuksissa ja työsuhteissa noudatettavia ehtoja, jotka solmitaan työnantajan tai työnantajain yhdistyksen sekä työntekijöiden yhdistysten kesken. Kollektiiviset sopimukset voivat olla luonteeltaan paikallisia tai valtakunnallisia. Suomessa työehtosopimukset solmitaan tavallisesti työnantaja- ja työntekijäliittojen välisinä valtakunnallisina sopimuksina ja niitä täydennetään paikallisilla erityissopimuksilla. Työmarkkinoiden keskusjärjestöt eivät suoraan solmi työehto-sopimuksia, mutta vaikuttavat eri keinoin niiden sisältöön. (Kyntäjä 1993, 28.)

Keskitetyissä sopimuksissa eri alojen työehtosopimukset solmitaan keskusjärjestöjen välisen sopimuksen tai sopimussuosituksen mukaan. Tämän kaltaiset keskitetyt sopimusratkaisut alkoivat yleistyä Suomessa 1960-luvulla. (Kyntäjä 1993, 28.) Vuodesta 1968 alkaen Suomessa on usein tehty tulopoliittisia sopimuksia, joille on ollut tyypillistä niiden merkittävä vaikutus palkkapolitiikan lisäksi työlainsäädäntöön, sosiaalipolitiikkaan ja maan kansantalouteen. Tulopoliittisissa ratkaisuissa on ammattiyhdistysliike pyrkinyt palkansaajien ansiotason turvaamisen lisäksi tuloerojen kaventamiseen pieni- ja keskituloisten eduksi. (www.sak.fi)

Kauppinen (1997, 24) on kuvannut tulopoliittista neuvottelujärjestelmää strategiseksi kolmioksi. Korporatistiseen neuvottelujärjestelmään kuuluu, että työmarkkinajärjestöjen lisäksi hallituksella on neuvotteluissa keskeinen rooli.

Kuvio 2: Korporatistisen päätöksenteon strateginen kolmio (Kauppinen, T. 1997, 24)

Tulopoliittisten sopimusten alusta alkaen kollektiivisten sopimusten neuvottelut aloitettiin keskusjärjestötasolta. Keskusjärjestöt neuvottelevat keskenään suuntalinjat, mutta varsinaiset sopimukset tehdään liittotasolla. Liiton ei ole kuitenkaan pakko yhtyä keskusjärjestön neuvottelemiin sopimukseen. (Kauppinen, T. 1997, 27)

Työehtosopimusten yleissitovuus on merkittävä piirre työmarkkinajärjestelmässä. Sen puuttuminen merkitsisi sitä, että työehdot ja palkat sovittaisiin työpaikalla työnantajan ja työntekijän välisellä sopimuksella. Yleissitovuuden puuttuminen toisi ongelmia varsinkin pienten ja keskisuuren yritysten työntekijöille, koska näiltä työpaikoilta puuttuvat usein luottamusmiehet. (Mauno 1997, 11.)

2.2.3 Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö SAK

SAK on palkansaajien keskusjärjestö, jonka tehtävänä on edistää palkansaajien ja heidän perheidensä henkisen ja aineellisen hyvinvoinnin lisäämistä eri elämän vaiheissa pyrkimällä parantamaan palkka- ja työehtoja sekä ammatillisia, taloudellisia, terveydellisiä, yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä etuja, oikeuksia ja vapauksia. Tavoitteisiin SAK pyrkii yhteistoiminnassa muiden palkansaajajärjestöjen kanssa. Suuren jäsenmäärän lisäksi SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen voima perustuu jäsenistön yhteistyöhön ja aloitteelliseen toimintaan. (www.sak.fi)

SAK:n keskustoimiston tehtävänä on valvoa jäsenistön etuja erilaisissa yhteiskunnallisissa, sosiaalisissa ja taloudellisissa kysymyksissä. Se tarjoaa asiantuntemusta ja tukea kaikille jäsenliitoilleen. Edunvalvontatyön tärkein lohko on sopimustoiminta, mutta huomattava osa työstä on myös vaikuttamista poliittiseen päätöksentekoon. SAK:n asiantuntijoilla onkin kiinteät yhteydet eri viranomaisiin ja virkamiehiin. (www.sak.fi)

Työpaikoilla SAK:laisten jokapäiväisestä edunvalvonnasta huolehtivat luottamusmiehet, työsuojeluvaltuutetut ja työntekijöiden edustajat työpaikkojen hallintoelimissä. Työpaikkatason etujen valvonta tarvitsee kuitenkin tuekseen asiantuntijapalveluita ja tarvittaessa joukkovoimaa. SAK:n alueellinen organisaatio ja keskustoimisto kokoavat jäsenliittojen voiman alueellisesti ja valtakunnallisesti SAK:n jäseniä ovat liitot ja sitä kautta niiden paikallisjärjestöt sekä ammattiosastot. SAK:n piirissä näitä paikallistasoja on seuraavasti:

Jäsenliittoa	24
Paikallisjärjestöjä	noin 150
Ammattiosastoja	noin 4000

Kuvio 3: SAK:n liittojen, paikallisjärjestöjen ja ammattiosastojen lukumäärä. (www.sak.fi)

SAK on Suomen suurin keskusjärjestö, joka kokoaa yhteen yli miljoona suomalaista palkansaajaa. Jäsenistö (31.12.2003) jakautuu sukupuolen ja työsektorin mukaan seuraavasti:

Miehiä	580 000
Naisia	500 000
Julkisella sektorilla	250 000
Palvelualoilla	330 000
Teollisuudessa	500 000
Yhteensä	1 080 000

Kuvio 4: SAK:n jäsenistö sukupuolen ja työsektorin mukaan. (www.sak.fi)

2.2.3.1 Metallityöväenliitto

Vuonna 1899 perustettu Metallityöväen liitto on Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö SAK:n jäsen ja Suomen suurin teollisuuden ammattiliitto. Liitto pyrkii yhteistoiminnan avulla parantamaan jäsentensä, heidän perheidensä ja kaikkien palkansaajien työ- ja palkkaehtoja ja muuta toimeentuloa sekä turvallisuutta työelämässä ja yhteiskunnassa. Perustehtävänä on jäsenten työ- ja palkkaehtojen parantaminen työehtosopimuksin. Metallityöväen liitto solmii 10 eri työehtosopimusta, joissa sovitaan kunkin alan vähimmäistyöehdot. Työehtosopimuksen Metallityöväen liitto solmii työnantajaliiton kanssa. (www.metalliliitto.fi)

Metallityöväen liittoon liittyessään jäsen liittyy johonkin liiton ammattiosastoon. Ammattiosastot kuuluvat liittoon ja oman alueensa piirijärjestöön, joita on yhteensä 14. Ylintä päätäntävaltaa Metallityöväenliitossa käyttää joka neljäs vuosi kokoontuva liittokokous, jonka kokousedustajat valitaan vaalipiireittäin suhteellisilla vaaleilla. Valitut edustajat edustavat jäsenistöä alueellisesti ja sopimusaloittain jäsenmäärän mukaisesti. Liittokokous päättää liiton toiminnan suuntaviivoista seuraavaksi nelivuotiskaudeksi.

Oman ammattiosastonsa asioihin jäsenet vaikuttavat muun muassa valitsemalla vuosittain pidettävässä syyskokouksessa ammattiosaston toimikunnan, jonka tehtävänä on hoitaa ammattiosaston asioita. Metalliliittoon kuuluu 321 ammattiosastoa, joiden yhteenlaskettu jäsenmäärä on (31.12.2003) 169 775 jäsentä. Jäsenmäärä jakautui sukupuolen mukaan seuraavasti:

Miehet	135 075
Naiset	34 700
Yhteensä	169 775

Kuvio 5: Metalliliiton jäsenet sukupuolen mukaan jaoteltuna

Keski-Suomessa ammattiosastoja on 23 ja jäseniä niissä yhteensä 9497. Valmetin Metallityöväen ammattiosasto ry 74 on yksi Metalliliiton suurimmista ammattiosastoista 2784 (31.12.2002) jäsenellään. (www.metalliliitto.fi)

2.3 Työväenliikkeen synty

2.3.1 Suomen teollistuminen

1800-luvun alkupuoli oli Keski- ja Länsi-Euroopan maissa kapitalismin läpimurron aikaa. Teollinen vallankumous oli alkanut Englannissa jo 1700-luvun loppupuolella ja 1800-luvun keskivaiheilla se oli saavuttanut useimmat Keski-Euroopan maat. (Haataja, Hentilä, Kalela & Turtola 1976, 30-31.) Suomi oli kuitenkin 1800-luvulla monessa suhteessa takapajuinen Keski-Eurooppaan verrattuna. Vielä vuosisadan puolivälissä oli maatalous täysin hallitseva elinkeino ja suurin osa ihmisistä asui maalla. Teollisuus oli vähäistä, sillä sen kehitystä olivat haitanneet pääoman puutteen lisäksi myös heikosti kehittyneet liikenneolot ja vanhoillinen talouspolitiikka. Vasta 1860- ja 1870-luvulla tapahtui teollisuuden läpimurto, kun puuta raaka-aineena käyttävä saha- ja paperiteollisuus sai alkunsa. (Oittinen 1999, 12.)

Kauppaa ja teollisuutta kahlinneita lainsäädännöllisiä rajoituksia alettiin vähitellen purkaa. 1600-luvulta lähtien oli kaikki taloudellinen toiminta ollut merkantilistisen säätelyn kohteena. Vasta 1840-luvulla, kun kapitalistisen tuotantotavan saavutukset herättivät huomiota suomalaisissa sivistyneistöpiireissä, alettiin merkantilistista säätelyjärjestelmää arvostella ja taloudellisia kysymyksiä koskeva keskustelu vilkastui. Elinkeinovapauden toteuttaminen tuli tässä keskustelussa voimakkaasti esille. Venäjän tsaari Nikolai I oli kuitenkin vanhojen rajoitusten horjumaton tukija. Nikolain seuraaja Aleksanteri II sen sijaan asetti tavoitteekseen venäläisen yhteiskunnan uudenaikaistumisen, minkä seurauksena myös Suomessa aloitettiin 1850-luvun loppupuolella merkantilistisen rajoitusjärjestelmän purkaminen ja luotiin uuden yhteiskunnan rakenteelliset edellytykset. Erityisen tärkeä tapahtuma oli täydellisen elinkeinovapauden säätäminen vuonna 1879. (Haataja ym. 1976, 28, 31.)

Teollisuuden uusi vaihe liittyi läheisesti liikenteen kehittymiseen, joka oli alkanut kanavarakennuksista, erityisesti Saimaan kanavan rakentamisesta 1850-luvulla. Liikennevälineiden kehitys toi Suomen rannikot Euroopan markkina-alueiden äärelle. Ensimmäiset suursahat syntyivät jokien sualueille, joista valmis puutavara voitiin viedä meritse ulkomaille. Vesistöt ja kanavat olivat muutenkin tärkeitä liikenneväyliä, kunnes rautateiden rakentaminen aloitettiin. Ensimmäinen rata Helsingistä Hämeenlinnaan valmistui vuonna 1862. Sisämaan teollisuudelle rautatiekuljetuksilla oli ratkaiseva merkitys sen

päästessä näin vähitellen eristäytyneisyydestään. (Waris 1980, 14 & Ala-Kapee & Valkonen 1982, 18-19.)

Liikenteen ja kaupan vilkastumiseen liittyi läheisesti myös väestön liikkuvuus (Waris 1980, 14). Elinkeinovapauden myötä syntyivät vapaat työmarkkinat ja vapaa palkkatyöläinen. Maatalouden rakennemuutoksen seurauksena laajat väestöryhmät irrottautuivat luonnollisista elämänmuodoistaan. (Heinonen 1990, 69.) Tilattoman väestön määrä kasvoi nopeasti, joten nousevalle teollisuudelle oli työvoimaa tarjolla yllin kyllin. Silti työväenluokan kasvu oli varsin hidasta. Vuonna 1870 teollisuus työllisti noin viisi prosenttia ammatissa toimivasta väestöstä. Vuoteen 1910 mennessä määrä oli kohonnut 12 prosenttiin. (Vartiainen 1986, 176 & Haataja ym. 1976, 27-28, 31.)

Teollisuus oli tyypillistä manufaktuuriteollisuutta, jossa koneita käytettiin vähän ja tuotteet kulutettiin pääosin tehtaiden lähiympäristössä. Suomen teollisuus oli suurimmaksi osaksi vain metsäteollisuutta ja sen rakenne näin ollen vinoutunut sen perustuessa lähinnä yhteen raaka-aineeseen. Metsäteollisuuden oheen syntyi kuitenkin vähitellen yhä enemmän kotimarkkinateollisuutta vanhojen tekstiili ja metallitehtaiden rinnalle (Oittinen 1999, 12). Merkantilistisen ajan johtava tuotannonala, rautateollisuus, oli kärsinyt 1870-luvulla vakavan takaiskun, kun Venäjän markkinat heikkenivät Venäjän oman rautateollisuuden voimakkaan kehityksen vuoksi. Puunjalostusteollisuuden nousu edisti kuitenkin vähitellen myös raudanjalostusta, kun puuteollisuuden tarvitsemien koneiden ja laitteiden valmistus alkoi kehittyä. Rautateollisuus muuttuikin 1800-luvun lopulla kotimarkkinateollisuudeksi. (Haataja ym. 1976, 33.) Koska teollistuminen perustui pääasiassa puuhun, sijoittui teollisuus suurelta osin maaseudulle. 1920-luvulle asti oli maaseudulla yhtä paljon teollisuustyöväestöä kuin kaupungeissakin. (Alapuro 1985, 64.)

Myös Keski-Suomen teollistuminen pohjautui vielä itsenäistymisen alussa lähes yksinomaan metsäteollisuuteen. Paperi-, selluloosa-, saha- ja vaneriteollisuus saivat alueelta tarvitsemansa raaka-aineen ja vesivoiman. Vuonna 1926 kuusi maakunnan suurinta yritystä toimi metsäteollisuuden alalla. Toiseksi Keski-Suomen teollisuuden tärkeäksi tukijalaksi nousi 1920-luvulta lähtien metalliteollisuus, joka kehittyi valtion perustaessa lääniin useita aseiteollisuuslaitoksia. Näistä muodostettiin sotien jälkeen Valtion Metallitehtaiden yhtymä sekä vuonna 1951 Valmet Oy. (Jokinen 1993, 160, 168.)

2.3.2 *Oma-apukassoista sosiaalipolitiikkaan*

Nykyaikaisen toiminnallisen sosiaalipolitiikan katsotaan saaneen alkunsa 1820-1850 välisen ajan Englannista, jossa etupäässä kristillissävyisen hyväntekeväisyyden pohjalta ryhdyttiin korjaamaan taloudellisen liberalismiin aiheuttamia sosiaalisia epäkohtia. Järjestelmälliseksi yhteiskunnalliseksi toiminnaksi sosiaalipolitiikka kehittyi ensiksi Saksassa 1800-luvun jälkipuoliskolla. Sieltä sosiaalivakuutuksen ajatus levisi vähitellen muihin maihin. (Louhelainen 1984, 13,15,18.)

Käsityöläisten ammattikunnat perustivat Suomeen ensimmäiset avustuskassat jo 1600-luvulla. Vuosien 1669 ja 1720 ammattikuntajärjestykset velvoittivat ammattikunnat antamaan jäsenilleen sairaus- ja hautausapua, ja juuri avustuskassat huolehtivat näistä tehtävistä. Usein ammattikunnat antoivat tukea käsityöläisten kuoltua myös näiden leskille. Ammattikuntiin kuuluminen oli käsityön ammattilaisille pakollista, joten avustuskassat olivat tältä osin hyvin kattavia. Ammattikunnat olivat mestareiden yhdistyksiä, eivätkä ne näin olleet varsinaisia työväestön omia yhteenliittymiä. Toisen palveluksessa olevalla työväellä ei ollut varhaisessa sääty-yhteiskunnassa tarvetta omaan kassatoimintaan, sillä laillisen suojelun järjestelmän mukaisesti heistä piti huolta isäntä eli työnantaja. (Jaakkola 1986, 18-19.)

Sääty-yhteiskunnan sosiaalipolitiikka oli rakentunut pääasiassa perheiden, sukulaisten ja naapureiden tarjoaman turvan lisäksi kolmen peruspilarin varaan. Ensinnäkin oli itsenäisten ammatinharjoittajien, käsityöläisten ammattikuntalaitoksen avustuskassajärjestelmä, joka huolehti heidän toimeentulostaan ammattikuntalaitoksen lakkauttamiseen asti. Toisaalta työnantajat huolehtivat palkollisistaan ja heidän perheistään laillisen suojelun järjestelmän mukaisesti aina vuoteen 1865 asti, ja usein vielä pitkään tämän jälkeenkin. Niitä varten, joilla ei ollut omaisuutta, eläkkeitä, kassoja eikä isäntää, oli vaivaishoito, jonka huoltovelvollisuus oli viimesijainen. Sääty-yhteiskunnan sosiaalipolitiikka rakentui siten pääasiassa yksityisten ihmisten, perheiden, sukulaisten, naapureiden, yhdistysten ja seurakuntien varaan. (Heinonen 1990, 321.)

Yhteiskunnan teollistuminen muutti vanhan sääty-yhteiskunnan perin pohjin. Sosiaalipolitiikan osalta tapahtui ainakin kaksi olennaista muutosta. Isännän huoltovelvollisuus lakkasi elinkeinovapauden myötä ja käsityöläisten avustuskassat menettivät ammattikuntalaitoksen lakkauttamisen myötä toiminnallisen perustansa. Näin uusi

tilanne loi edellytykset ja toisaalta myös suoranaisen pakon kokonaan uudelle kassatyypille, työväestön avustuskassoille. (Jaakkola 1986, 20.)

Ensimmäiset työväestön uusintamista turvanneet tehdaskassat perustettiin Suomessa 1800-luvun puolivälissä. Kuitenkin vasta 1870-luvulta alkaen työläiset itse olivat perustamassa kassoja, tosin vielä yhdessä työnantajan kanssa. Vuosisadan vaihteen avustuskassat olivat ennen muuta eläke- tai sairauskassoja. Tehdaskassojen määrä nousi vuosisadan loppuun mennessä jo yli sadan, mutta niiden merkitys ei kuitenkaan aluksi ollut määrällisesti kovin suuri. Vuosisadan vaihteessa eläkekassojen jäsenmäärä oli vain 7500 ja sairauskassojen vähän yli 30 000, kun teollisuustyöntekijöitä samaan aikaan oli jo lähes 100 000. Avustuskassoista syntynyt työläisten keskinäinen avustustoiminta merkitsi kuitenkin valtavaa murrosta sosiaalipolitiikan kehityksessä myös Suomessa, sillä sosiaalivakuutuksen periaatteet omaksuttiin ensimmäiseksi juuri niiden toiminnassa. (Heinonen 1990, 96 & Louhelainen 1984, 52.)

Heinosen (1990, 106) mielestä modernin sosiaalivaltion kehittymisen läpilyönti pohjautuu yhteiskunnallisen uusintamisen synnyttämiin välttämättömyyksiin. Palkkatyöläistyminen merkitsi palkallaan toimeentulevien ihmisten määrän kasvua, samalla kuin muut toimeentulomahdollisuudet merkittävästi supistuivat. Historiallisesti tämä tilanne merkitsi sosiaalipolitiikan kehittämisen tarvetta ja vähitellen juuri sosiaalipolitiikasta onkin tullut työvoiman kapitalistisen käytön ratkaiseva edellytys. Sosiaalipolitiikan tehtäväksi on jäänyt työvoiman tavaramuodon takaaminen ja ylläpitäminen, palkkatyöläisten normaalin riippuvuuden tilan ylläpitäminen ja ihmisten elinehtojen turvaaminen erilaisissa riskitilanteissa. Käytännössä tällainen sosiaalivakuutukseen nojaava sosiaalipolitiikka ei kuitenkaan ratkaisevasti laajentunut ennen kuin vasta sosiaalivaltion niin sanotulla rakennuskaudella toisen maailmansodan jälkeen. (Heinonen 1990, 321.)

Haataasen (1993, 31) mukaan tutkijoiden keskuudessa vallitsee yksimielisyys siitä, että suomalaisen hyvinvointivaltion liikkeellelähtö oli verkkainen ja kehitys pitkään hidasta. Jos hyvinvointivaltiolla tarkoitetaan maata, jossa sosiaaliturva on oikeuteen eikä armoon perustuva ja sosiaalimenojen osuus valtion kaikista menoista on kohtuullisen suuri tai edes kasvava, Suomi ei ollut sellainen vielä ennen toista maailmansotaa. Käänte ajattelussa tapahtui toisen maailmansodan kynnyksellä, mutta uusien ajatusten käytännön toteutuminen tapahtui kenties vasta 1960-luvulla. Hyvinvointivaltion liikkeellelähtöä viivästytti myös

vuosien 1929-1932 taloudellinen lama. Taloudellinen kehitys, joka 1920-luvun hyvinä vuosina oli lähtenyt käyntiin, kääntyi taantumaksi, ja samalla katosivat syntymässä olleet edellytykset uuden sosiaalipolitiikan toteuttamiselta. (Haatanen 1993, 41.) Hyvinvointivaltion viipymisestä huolimatta elintaso Suomessa kohosi nopeasti sotien välisenä aikana.

2.3.2.1 Palkkatyöväen luokan muodostuminen

Sääty-yhteiskunnan mureneminen synnytti kokonaisen yhteiskuntaluokan, oman työvoimansa varassa elävän työväestön, josta tuli sosiaalipolitiikan keskeinen kohderyhmä. (Karisto, Takala, & Haapola 1999, 13.) Kapitalistinen teollistumiskehitys mursi perustan vanhoilta, työnantajan isälliseen vastuuseen ja lähiyhteisöltä saatuun tukeen perustuvilta toimeentuloturvan muodoilta ja vapautti ihmiset ammattikuntasiteistä ja elinkeinon harjoittamista kahlehtivista määräyksistä. Elinkeinovapaus merkitsi työntekijöiden rajoittamatonta kilpailua työpaikoista. Maaseudun tilaton väestö käytti muutto-oikeuttaan hyväksi ja väestöpaine purkautui siirtolaisuutena ja maassamuuttona. (Alakapee & Valkonen 1982, 24-25, 28.)

Suomesta kehittyi 1800-luvun lopulla uudenlainen luokkayhteiskunta, jossa luokkien väliset erot levenivät voimakkaasti. Yhteiskunnallinen tilanne muuttui tästä syystä varsin nopeasti 1900-luvulle tultaessa. Poliittinen mobilisaatio lisääntyi ja erilaiset joukkoliikkeet nousivat esiin. (Heinonen 1990, 69.) Teollistumisen myötä syntynyt työväki asui Suomessa selvästi erottuvilla yhtenäisillä asuinalueilla, usein hyvin lähellä teollisuuslaitoksia. Näille asuinalueille muodostui teollistumisen myötä omaleimainen työväenkulttuuri, jonka kautta työväestö sisäisti teollistumisen esiin tuomat työkuri- ja työaikavaatimukset, mutta toisaalta se oli myös työväestön omaa kulttuuria, joka ajoi työväestön vaatimuksia. (Alapuro 1985, 65-66.)

Kansalaissota jakoi Suomen entistä selvemmin kahtia. Kun muissa Pohjoismaissa työväenliikkeestä tuli merkittävä yhteiskunnallinen voimatekijä hyvinvointivaltion rakennustyössä, merkitsi kansalaissota porvarilliseen ja vasemmiston Suomeen jakautumisen jatkumista. Maailmansotien välisenä aikana Suomen luokkarakenne kehittyi pohjoismaiseen suuntaan, mutta se oli kuitenkin sosiaalisesti selkeämpi. Työläiset, talonpojat ja yläluokka erottuivat toisistaan ja keskiluokat olivat pieniä. Järjestökentän kahtiajako oli tyyppillistä.

Työläiset urheilivat, lauloivat, lukivat, säästivät ja tekivät ostoksia omissa yhdistyksissään ja liikkeissään ja valkoinen Suomi omissaan. (Alestalo 1990, 214.)

2.3.3 Työväenkysymyksen herääminen

2.3.3.1 Maaseudun kurjistuminen

Elinkeinoelämässä 1800-luvun puolivälissä tapahtuneen muutoksen vaikutukset tuntuivat kaikkialla. Kaikkein kehnoimmat sosiaaliset olosuhteet 1800-luvun jälkipuolella olivat kuitenkin maaseudulla. Väestön lisääntyminen maaseudulla oli vielä 1800-luvun alkupuolella aiheuttanut torppariväestön jatkuvan kasvun. Puuteollisuuden syntymisestä johtunut metsien arvon nousu sekä teollisuuden kasvun ohessa tapahtunut maataloustarvikkeiden kysyntä johtivat sekä metsien että viljelyskelpoisten maiden entistä tehokkaampaan käyttöön, minkä seurauksena maanomistajat eivät enää halunneetkaan päästää torppareita alueilleen. Torppariksi pääsyn vaikeutuminen johti varsinaisen maalaisköyhälistön nopeaan kasvuun, koska ainoa tie maanviljelijäksi oli näin tukkeutunut. (Oittinen 1999, 12-13.)

1800-luvun lopulla torpparikysymys tuli yhteiskunnallisen huomion keskipisteeksi. Suulliset vuokratontrahdit, vuokrankorotukset, irtisanomissuojan puuttuminen ja omien töiden kanssa vaikeasti sovitettava vuokratyö, taksvärkki, tekivät torpparin elämisen epävarmaksi. Torpparit eivät silti elinolojensa puolesta olleet maaseudun huono-osaisin ryhmä. (Karisto ym. 1999, 23.) 1800-luvun jälkipuoliskolla oli maaseudulla kolme suurta proletaarisluontoista väestöryhmää, joista suurin oli varsinaisessa vuosipalveluksessa olevien palkollisten ryhmä. Heihin verrattavia olivat muonamiehet, joiden lukumäärä lisääntyi torpparien lukumäärän kasvun pysähtyessä. Kaikkein epävarmimmassa sosiaalisessa asemassa olivat erilaisissa päivätöissä käyneet, joko omassa tai vuokratassa asunnossa elävät maatalous- ja metsätyöläiset. Nämä olivat ne maaseudun väestöryhmät, joiden piiristä yhä kasvava teollisuus sai työvoimansa. (Oittinen 1999, 13.)

2.3.3.2 Palkkatyöväen olot

Teollistuminen synnytti työväenluokan. Jo 1700-luvulla olivat Englannin työläiset alkaneet järjestäytyä ja perustaneet palkkatyöläisten ammattiyhdistyksiä. Tärkeimmiksi ongelmikseen työläiset kokivat työoloihin ja palkkaukseen liittyvät kysymykset.

Ammattiyhdistystoimintaan liittyi tavallisesti myös apukassa- ja harrastustoimintaa. Monissa maissa oli ammattiyhdistysten perustaminen kuitenkin vielä pitkälle 1800-luvulle ankarasti kiellettyä. (Haataja ym. 1976, 17.)

Suomen teollisuuden alkuvaiheissa oli työnantajien tavoitteena mahdollisimman suurten voittojen saavuttaminen työläisten hyväksikäytön avulla. Palkkakustannukset pidettiin mahdollisimman pieninä. Teollisuustyöläisten asema muodostuikin 1800-luvun loppupuolella vaikeaksi. Työaika oli lailla rajoittamaton ja työpäivä tehtaissa kesti yleensä yli kaksitoista tuntia. Esimerkiksi Tampereen puuvillatehtaissa työt aloitettiin kello 4-5 aamulla ja lopetettiin kello 21-22 illalla. Yö- ja ylitöitä teetettiin mielellään, eikä niistä maksettu erillistä korvausta. Työolosuhteet saattoivat olla erittäin ankeat ja vaaralliset, koska turvallisuus- ja terveellisyysmääräykset puuttuivat kokonaan. Keuhkokatarri ja keuhkotauti olivatkin työväestön parissa yleisiä. (Haataja ym. 1976, 33-34 & Vartiainen 1986, 176-177.)

Työntekijä oli monella tapaa lainsuojaton. Oikeudellisesti tehdastyöläiset olivat vuoden 1865 palkollissäännön alaisia, mikä mahdollisti sen, että kesken vuotta työpaikastaan karannut työläinen voitiin valtion toimesta palauttaa takaisin. Lakkoon ryhtyminen oli mahdollista vain kerran vuodessa työsopimuksen päättyessä. Työpaikoilla vallitsi täydellinen patruunavalta. (Vartiainen 1986, 177.) Taloudellisen liberalismien voittona pidettiin vuonna 1879 annettua elinkeinoasetusta, joka antoi elinkeinoharjoittajille oikeuden *“työntekijäinsä noudatettavaksi määrätä ohjeet työtunneista, vaarinotoista työssä ollessa, uhkasakoista epäjärjestyksiä tahi laiminlyömiä varten, ylössanomista ennen lähtöä ym.”*. Järjestys- tai työsääntöjä ilmaantui suomalaisiin teollisuusyrityksiin enemmälti 1890-luvulla. (Kettunen 1997, 79.)

Tehtaiden järjestyssäännöt herättivät ankaruutensa vuoksi erityistä katkeruutta. Ensimmäiset järjestyssäännöt olivat pääasiassa työntekijäin velvollisuuksien ja rangaistusten luetteloja. Säännöt saattoivat muun muassa määrätä, että työtaisteluun yllyttäjää rangaistaan pidättämällä hänen jo ansaitsemaansa palkkaa. Työnantajat olivat yleensä vakuuttuneita sakkorangaistuksen tehosta. Työväenyhdistyksistä useimmat tuomitsivat sakkosysteemin joko kokonaan tai ainakin silloisissa muodoissaan. Osa kuitenkin arveli, että sakkoja oli pakko sietää, koska muuten työstä erottamista olisi käytetty rangaistuksena entistä taajemmin. Kuuluisiksi tulleiden Karhulan tehtaiden työohjeet määräsivät sakkoja pienistäkin rikkeistä. Lisäksi ne puuttuivat myös työntekijöiden elämään työpaikan ulkopuolella. (Vartiainen 1986, 177 & Kettunen 1997, 79-80.)

Sekä työstä erottaminen että sakko sisältyivät myös metalliteollisuuden työnantajaliiton vuonna 1904 laatimiin mallisääntöihin, joita liiton jäsenyritysten tuli noudattaa. Rikkomuksista rehellisyyttä, raittiutta ja siveellisyyttä vastaan, niskoittelusta päällysmiehen työssä antamia käskyjä vastaan sekä ilkeyden tai törkeän huolimattomuuden aiheuttamasta koneiden, raaka-aineiden tai tuotteiden vahingoittumisesta kuului rangaista erottamalla heti työstä. Sakkorangaistus langetettiin esimerkiksi erilaisista turvallisuutta vaarantavista teoista, kuten tupakanpoltosta tehdasalueella, toistuvasta myöhästelystä, hutiloidun tai huonon työn tekemisestä sekä vieraiden henkilöiden tuomisesta tehtaan tiloihin. Sakon oli saava myös se, joka *“osottaa huonoa käytöstä”*. Sakon enimmäismäärä rajoitettiin kuitenkin metalliteollisuuden mallisäännöissä päiväpalkan suuruiseksi ja sakkorahat sijoitettiin tehtaan työväenapukassoihin. (Kettunen 1997, 81.)

Vuonna 1889 annettiin asetus teollisuusammateissa olevain työntekijöiden suojelemisesta, mutta suhteessa epäkohtien mittavuuteen se oli sisällöltään varsin vaatimaton (Vartiainen 1986, 177). Kahden ammattientarkastelijan asettaminen varhaisen työväensuojelun valvojiksi, ei ollut riittävä toimenpide. Tehdasjärjestelmä ja liberalismiin liittynyt rajaton sopimusvapaus olivat johtaneet työväenluokan työ- ja elinehtojen huononemiseen, eivätkä työnantajat olleet *”omistaneet vähintäkään huomiota”* tehtaiden terveydellisille ja siveellisille epäkohdille. Kalliit koneet olivat johtaneet työajan *”ylenmääräiseen pitkittämiseen”*, ja palkat olivat laskeneet, kun koneet olivat yksinkertaistaneet tehdastyön naisten ja lasten suoritustasolle. (Haatanen 1993, 36.) Valtiollisen komitean 1880-luvun alkupuolella tekemässä tutkimuksessa tehdasteollisuuden oloista kävikin ilmi, että lapsityövoiman käyttö oli yleistä. (Vartiainen 1986, 176.)

1800-luvun loppupuolella oli siis Suomeen jo syntynyt nykyaikainen palkkatyöväenluokka sekä maaseudulle että kaupunkeihin. Sen oloissa oli runsaasti epäkohtia, mutta edellytyksiä näiden korjaamiseen ei työväestöllä itsellään kuitenkaan ollut. Työväestön itsetunto oli heikkoa, eikä se tiennyt miten se olisi voinut olojaan korjata ja millaisia parannuksia esittää. Ulkopuoliset vaikutteet eivät juuri päässeet työväestön näköpiiriä avartamaan, sillä alhaisen sivistystason vuoksi sillä oli vain vähän edellytyksiä sanomalehtien ja kirjallisuuden käyttöön. (Oittinen 1999, 15.)

2.3.4 Wrightiläisestä työväenliikkeestä omaan työväenpuolueeseen

Kun ammattikuntalaitos oli lakkautettu elinkeinovapauden toteuduttua ja kun varsinainen työväenluokka alkoi muotoutua, syntyi erilaisia sivistystyötä harrastavia yhdistyksiä. Niiden alkuunpanijoina eivät kuitenkaan olleet työläiset vaan sivistyneistö, joka oli huolestunut työläisten "siveellisestä tilasta". (Haataja ym. 1976, 37.) Jo aivan teollisuuden syntymäaikaan 1800-luvun puolivälissä, oli porvarillisissa piireissä ilmennyt kiinnostusta yhteiskunnallisten olojen kehittämiseen. Sanomalehdistössä käytiin asiasta keskustelua, ja 1870- ja 1880-luvulla tuo keskustelu sai yhä enemmän myös kapitalismia ja liberalismia arvostelevia piirteitä. Suomessakin oli herätty tajuamaan työväenkysymyksen olemassaolo. Yhteiskunnan johtavien piirien keskuudessa levisi pelko sosialismia ja työväenliikettä kohtaan ja he ryhtyivät vaatimaan määrätietoisia toimenpiteitä sosiaalisten epäkohtien poistamiseksi. Tähän oli vahvasti vaikuttamassa myös Saksassa syntynyt sosiaalipoliittinen liike. (Oittinen 1999, 15-16, 20.)

Pyrkimyksiä työväestön yhteistoimintaharrastuksen herättämiseksi oli ilmennyt jo 1800-luvun puolivälissä. Käsityöläisten ammattikunnat, kisällien yhdistykset ja ulkotyömiesten ammatilliset yhtymät olivat luoneet eräänlaista pohjaa työväenliikkeelle. Pari ammattiyhdistyksen tapaista oli ainakin Viipurissa jo 1850-luvulla ja Helsingissä alkoi kirjaltajain yhdistystoiminta vuonna 1866. Helsingissä ja Turussa oli käsityöläisten keskuudessa vuosisadan puolivälissä myös joitakin musiikkia harrastavia yhdistyksiä. (Oittinen 1999, 17.)

Porvariston järjestämiä "sivistyskerhoja" alkoi esiintyä vuosisadan puolivälistä lähtien eri piireissä. Kaupungin työväestön keskuudessa harjoitettiin sivistystyötä 1860-luvulta alkaen. Liberaaliset tehtaanisännät perustivat työntekijöilleen kirjastoja, lukusaleja ja laulukuntia. Tunnetuimpia näistä oli vuonna 1861 alulle laitettu Tampereen tehtaalaisten "lukuyhtiö", jonka tarkoituksena oli hankkia kirjallisuutta ja herättää lukuharrastusta Finlaysonin tehtaan työväestön keskuudessa. Toiminta laajeni seuraavana vuonna niin, että "lukuyhtiön" yhteydessä toimi jo lauluseurakin. Muuallakin Suomessa tehtiin myöhemmin samanlaisia aloitteita. (Oittinen 1999, 17-18.) Myös Jyväskylän välittömässä läheisyydessä sijainneen Lohikosken paperitehtaan työväestö sai 1886 lauluseuran, jota eräs tehtaan isännöitsijän palkkaama seminaarin oppilas johti (Tapiola 1968, 11). Samoihin aikoihin perustettiin myös oma-apu-yhdistyksiä, joiden tarkoituksena oli työväestön aineellisen aseman parantaminen

osuustoimintaa muistuttavan yhteistyön avulla (Haataja ym. 1976, 38). Nämä yhdistykset olivat kaikki sellaisia, joiden johto oli kokonaan joidenkin työväenluokkaan kuulumattomien asianharrastajien käsissä. Työväki oli yleensä näissä puuhissa melko passiivisena ja toiminnalla oli eräänlainen filantrooppinen, hyväntekeväisyyteen vivahtava sävy. (Oittinen 1999, 17-18.)

Suomen työväenliikkeen tätä vaihetta kutsutaan wrightiläisyydeksi sen kuuluisimman edustajan Viktor Julius von Wrightin mukaan. Von Wrightin ajattelun pohjana oli vapaamielinen humanismi. Hän myönsi, että työväestön asemassa oli vakavia epäkohtia, joita työväenliikkeen olisi pyrittävä korjaamaan. Uudistukset olisi kuitenkin toteutettava varovaisesti kärjistämättä yhteiskuntaluokkien välisiä suhteita. Sosialismiin kuuluva luokkataisteluaus ei saisi levitä työväestön piiriin. Wrightiläisen liikkeen perimmäiseksi tarkoitukseksi tuli siten vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän perusteiden tukeminen. (Haataja ym. 1976, 39.) Samaan tähtäsi myös V. S. Yrjö-Koskisen kirjoittama varsin tunnettu kannanotto Työväen seikka, jossa esitettiin sosialismin torjumista yhteiskunnallisten uudistusten avulla (Tapiola 1968, 11).

1890-luvulla alkoivat ensimmäiset tiedot sosialismista levitä myös työväestön keskuuteen. Tietoa saatiin sekä porvarillisista sanomalehdistä että "Työmiehen" sosialismia koskettelevista kirjoituksista. Tietoja sosialismista ja sosialistisesta liikkeestä tuli myös kisällien ja muiden käsityöläisten mukana kun nämä työmatkoillaan kulkivat Skandinaviassa ja Saksassa. (Oittinen 1999, 30.)

Ensimmäinen työväenyhdistys perustettiin lokakuussa 1883 Helsinkiin. Samana vuonna perustettiin työväenyhdistys myös Vaasaan. (Haataja ym. 1976, 39.) Ensimmäinen työväenyhdistyksen edustajankokous aiottiin järjestää jo vuonna 1891, mutta kenraalikuvernööri kielsi sen pitämisen, koska hallitus oli *"jo ryhtynyt asianmukaisiin toimenpiteisiin"* kokouksen esityslistassa olevien asiain hoitamiseksi ja *"vähitellen työskenteli työväen tilan parantamiseksi"* sekä koska kokous *"oli tarpeeton, sopimaton ja sen lisäksi voi antaa aiheutta epäjärjestyksiin"*. Vuonna 1893 kokous saatiin kuitenkin pitää ja aivan samat asiat käsiteltiin samojen alustusten mukaan kuin kielletyssä kokouksessa. Vuoden 1893 kokous ohjelmineen oli täysin wrightiläinen ja sitä voi Oittisen (1999, 21-22) mukaan pitää niin sanotun wrightiläisen työväenliikkeen tyypillisimpänä esiintymisenä. Kokouksessa muotoiltiin wrightiläinen ohjelma, jossa oli kuusi varsinaista vaatimusta ja kahdeksan harrasta

toivomusta. Keskeisimmät vaatimukset olivat yleinen äänioikeus, yleinen koulupakko ja maksuton opetus, 10 tunnin työpäivä, ammatintarkastuksen tehostaminen, asunto- ja siviilitoiminnan kehittäminen, naisten työolojen parantaminen ja ammattiyhdistysten perustaminen. Tässä kokouksessa asetettiin myös työväenvaltuuskunta huolehtimaan työväen ohjelman toteuttamisesta ja muista yhteisistä asioista. Valtuuskunnan puheenjohtajaksi tuli Wright. (Oittinen 1999, 21-22.)

1890-luvun alkupuolen lamakauden kärjistämä yhteiskunnallinen tilanne alkoi aiheuttaa työväenyhdistyksissä tyytymättömyyttä wrightiläiseen sovintopoliittikkaan, eikä vuonna 1896 Tampereella pidetty toinen työväenyhdistysten edustajakokous sujunutkaan yhtä sopuisasti (Haataja ym. 1976, 47). Entiset vaatimukset esitettiin nyt paljon tiukemmassa äänilajissa kuin aikaisemmin. Äänioikeuskysymyksessä otettiin päämääräksi yleinen ja yhtäläinen äänioikeus. Äänioikeustaistelun perussyinä työväenpiirissä pidettiin toisaalta työväen ihmis- ja kansalaisarvon tunnustamisen välttämättömyyttä, toisaalta mahdollisuutta vaikuttaa valtiollisen toiminnan avulla lainsäädäntöön ja sitä tietä työväen oloihin. Näin pitkälle ei Wright kuitenkaan voinut mennä ja siksi hän vetäytyi syrjään työväenyhdistysten yhteistoimintaliikkeestä sekä kieltäytyi työväen valtuuskunnan jäsenyydestä. Jo vuonna 1894 hän oli eronnut Helsingin työväenyhdistyksen puheenjohtajan toimesta. Siksi voidaan työväenliikkeen wrightiläisen kauden sanoa päättyneen 1890-luvun puolivälissä, vaikka Wrightin henki vallitsi monissa työväenyhdistyksissä vielä vuosikausia. (Oittinen 1999, 22, 31.)

Työväen itsenäistymisen ja oma-aloitteisuuden ensimmäisiä ilmauksia olivat lakkoliikkeet, joita alkoi esiintyä vuodesta 1896 lähtien. Niiden yhteydessä käyty julkinen keskustelu työväen lakko-oikeudesta teki työväestön keskuudessa laajalti tunnetuksi lakkojen merkityksen. Samalla jouduttiin selvittämään myös lakon luonnetta ja järjestelyä. Työväestön ja työnantajien vastakkaiset edut tulivat tällöin räikeästi esille, ja työväestön piirissä alkoi levitä eräänlainen luokkatietoisuus, tietoisuus työläisten etujen yhtenäisyydestä ja määrätietoisen, aktiivisen yhteistoiminnan tarpeellisuudesta. Vähitellen kiteytyivät myös työväen tärkeimmät vaatimukset ja oman ohjelman perusteet hahmottuivat. Työväen vaatimuksia olivat palkan korottamisen ohella ennen kaikkea työajan lyhentäminen, josta lakoissa usein ensi sijassa oli kysymys, sekä työolojen, työturvallisuuden ja kohtelun parantaminen. (Oittinen 1999, 30.)

Vuosikymmenen lopulla kävi työväen keskuudessa ilmeiseksi selvä suuntautuminen kohti itsenäistä työväenliikettä. Sosialistiset aatteet olivat saaneet 1890-luvun loppupuolella jalansijaa suurimpien kaupunkien Helsingin, Turun ja Tampereen työväenyhdistyksissä ja niihin oli muodostunut sosialistisia oppositioryhmiä, joiden asema vahvistui jatkuvasti. Työväenliikkeen nuorsuomalaisten porvareiden ja sosialistien yhteentörmäys johti siihen, että Turussa pidetyssä kolmannessa edustajakokouksessa 1899 perustettiin itsenäinen Suomen työväenpuolue. (Haataja ym. 1976, 50-51.) Samaan aikaan myös laaja talonpoikaisväestö alkoi organisoitua ja perusti oman puolueen, Suomen maalaisväestön liiton, maalaisliiton (Heinonen 1990, 70).

Myös Jyväskylässä oltiin sanomalehtiutisten perusteella selvillä työväenyhdistysten syntymisestä muihin kaupunkeihin ja tiedettiin sosialismistakin. Helmikuussa 1888 julkaistiin Keski-Suomen etusivulla viiteen kertaan ilmoitus, jossa kutsuttiin työväenyhdistyksen perustamisesta kiinnostuneita saapumaan ajuri Hovisen taloon Harjukadun varrelle keskustelemaan kysymyksestä. Tässä ajuri Hovisen talossa pidetyssä kokouksessa päätettiin perustaa yhdistys, joka olisi *"yhdyssiteenä työmiesten kesken"* ja koettaisi harrastaa työväen aineellista ja henkistä parasta. Työväenyhdistykseen liittyi perustamistilaisuudessa 65 henkeä. (Tapiola 1968, 17-20, 23.)

2.4 Ammattiyhdistysliikkeen kehittyminen

Ammatillinen ja poliittinen työväenliike alkoivat kehittyä Suomessa rinta rinnan. Jo 1850-luvulla oli lähinnä suurimmissa kaupungeissa perustettu työntekijöiden yhdistyksiä, jotka aluksi keskittyivät avustustoimintaan ja sivistysharrastuksiin. (Vartiainen 1986, 177-178.) Suomen vanhimpana ammattiosastona pidetään Helsingin kirjatyöntekijöiden ammattiosastoa, jonka jäsenet panivat toimeen myös Suomen ensimmäisen järjestäytyneenä pidetyn lakon vuonna 1872. Ammattiosastojen perustaminen osoitti yhteistoiminta-ajatuksen olevan leviämässä työläisten keskuuteen. Samoihin aikoihin ilmennyt lakkoliikehdintä oli taas merkki tyytymättömyyden lisääntymisestä. Vuoteen 1886 sattui voimakas lakkoliikehdintä, jonka johdossa olivat vastaperustetut ammattiosastot. (Haataja ym. 1976, 38.)

Lakot päättyivät vielä 1880-luvulla useimmiten työntekijöiden tappioon. Ne olivat tavallisesti työpaikkakohtaisia, eikä pitkiin taisteluihin ollut voimia. Lisäksi lakot olivat lain mukaan

ankarasti kiellettyjä. Vuoden 1879 elinkeinoasetus määräsi sekä sakkoja että vahingonkorvausvelvollisuuden lakkoileville työläisille. Koska työnseisauksia sattui tällaisissakin oloissa, osoitti se, että teollisuustyöväestön asema oli todella vaikea. (Haataja ym.1976, 38-39.)

Uutta ammattiyhdistystietoisuutta alettiin omaksua 1880-luvulla ja ammattiyhdistyksiä alkoi syntyä käsityöläisten piiriin. Ensimmäinen ammattiliitto, Kirjaltajaliitto, perustettiin vuonna 1894. Pian esimerkiksi seurasivat vaatetustyöntekijät, suutarit, puusepät, muurarit, metallityöntekijät ja maalarit. (Vartiainen 1986, 178.)

Myös Jyväskylän työväenyhdistyksen järjestämässä keskustelukokouksessa syksyllä 1894 puhuttiin työväestön ja ammattilaisten aineellisen tilan parantamisesta ja puututtiin myös ammattiyhdistykseen. Paikkakunnan pienuuden vuoksi Jyväskylässä oltiin kuitenkin sitä mieltä, että edellytyksiä ammattiosastojen perustamiseen ei ole. (Tapiola 1968, 64-65.)

Jyväskylässäkin ensimmäisiksi organisoituivat kirjatyöntekijät ja perustivat ammattiosaston 1896. Kirjatyöntekijät jättäytyivät kuitenkin erilleen poliittisesta työväenliikkeestä. Rääpälit, suutarit, puusepät ja kirvesmiehet järjestäytyivät Jyväskylän työväenyhdistyksen alaosastoiksi vuosina 1898-1899. 1900-luvun alkupuolella Jyväskylään perustettiin useita ammattiosastoja, mutta useimmat niistä olivat kuitenkin heikkoja ja lyhytikäisiä. Ensimmäinen metallialan ammattiosasto Jyväskylään perustettiin vuonna 1906, rauta- ja metallityöntekijäin ammattiosasto, jonka kuitenkin pian valitettiin nukkuvan. Metallimiehet järjestäytyivät uudelleen 1910-luvulla ja liittyivät työväenyhdistykseen 1916, jolloin heidän organisaationsa virallinen nimi oli Suomen metallityöntekijäin liiton Jyväskylän metalliammattiosasto n:o 10. Siinä oli parikymmentä jäsentä, mutta vuonna 1917 luku kasvoi jo 58:aan. (Tapiola 1968, 66, 134, 140-141.)

2.4.1 Kootkaamme hajanaiset joukkomme yhteen

Jo vuonna 1899 puuhattiin Suomessa keskusjärjestön perustamista ja tammikuuhun 1900 mennessä olikin Suomeen perustettu kaksi amatillista keskusjärjestöä. Kummallakaan ei kuitenkaan ollut toimintaedellytyksiä (Ala-Kapee & Valkonen 1982, 124). Ammattiyhdistystoiminta oli vaikeaa, kun työnantajien vastustuksen lisäksi valtiovalta

tiukensi otettaan. Venäjän Tsaarin vuonna 1899 antama helmikuun manifesti merkitsi taantumuksen voimistumista ja niinpä työväestön mielissä ammattiyhdistystoiminta ja sosialismin edistäminen koettiin luontevasti myös taisteluksi Suomen itsenäisyyden puolesta. Helmikuun manifestin myötä uusien yhdistysten perustaminen vaikeutui, kokoontumisvapautta rajoitettiin ja sanomalehtiä satoi ennakkosensuuri. Ammatillisen ja poliittisen työväenliikkeen toimintamahdollisuudet kaventuivat näin merkittävästi. (Valkonen 1989, 7 & Vartiainen 1986, 178.)

Vuoden 1905 suurlakko merkitsi Suurta poliittista murrosta. Suurlakon seurauksena kansalaisten oikeuksia rajoittaneet määräykset kumottiin ja työväenliike sai lisää itseluottamusta. Työväenliikkeessä alkoikin ennennäkemätön järjestäytymisen kausi. Syntyi uusia puolueosastoja, ammattiosastoja ja liittoja, suurlakon herätettyä varsinaisen tehdastyöväestön järjestäytymään. (Valkonen 1989, 8.)

Vuonna 1906 toteutettu yksikamarinen eduskunta ja yleinen äänioikeusuudistus herättivät työväestössä uskoa omiin mahdollisuuksiin (Vartiainen 1986, 178). Suomen Yleinen Työnantajaliitto, STK, aloitti toimintansa maaliskuussa 1907 (Mansner 1991, 139) ja kuukautta myöhemmin eli huhtikuun 15.-17. päivänä vuonna 1907 pidettiin Suomen Ammattijärjestön, SAK:n, perustava kokous Tampereen työväentalossa. Kokouksen tunnuksena oli "Kootkaamme hajanaiset joukkomme yhteen". Yksimielisesti päätettiin perustaa keskusjärjestö, Suomen Ammattijärjestö, jonka tarkoituksiksi määriteltiin "edistää ja vahvistaa Suomen työväen ammattikunnallisia pyrintöjä". Perustamisvuonna 1907 jäseniä SAK:ssa oli 25 000, mutta jäsenmäärä laski seuraavina vuosina. Alimmillaan se oli vuonna 1910, jolloin siihen kuului 16 000 jäsentä. (Valkonen 1984, 12 & Valkonen 1989, 9.)

Työehtosopimukset olivat Ammattijärjestön tavoitteena alusta lähtien. Kirjapainoteollisuudessa solmittiin työehtosopimus jo vuonna 1900. Se oli Suomessa ainoa valtakunnallinen sopimus aina toisen maailmasodan jälkeiseen aikaan saakka. Työehtosopimuksia tehtiin käsityön ja rakennustoiminnan piirissä, mutta ne olivat työpaikka- ja paikkakuntakohtaisia. (Valkonen 1984, 12.)

Ammattijärjestö pyrki yhteistyössä sosiaalidemokraattisen puolueen kanssa parantamaan työväestön oloja. Eduskuntatyö tuotti kuitenkin pettymyksen. Eduskunta oli porvarienemmistöinen, ja nekin lait, jotka siellä hyväksyttiin, jätti Venäjän tsaari

vahvistamatta. Odotukset syvällisestä yhteiskunnallisesta muutoksesta osoittautuivatkin ennenaikaisiksi, sillä uusi sortokausi alkoi Suomessa syksyllä 1907. Työnantajatkaan eivät tunnustaneet ammattiyhdistysliikettä neuvotteluosapuoleksi, eikä myöskään järjestäytymisoikeutta tunnustettu. Ammattiyhdistysliikkeen vaikutusmahdollisuudet olivat varsin vähäiset. Lakkojen tehoa heikensi se, että maaseudulta virtasi jatkuvasti yllin kyllin työvoimaa kaupunkeihin. (Vartiainen 1986, 178.)

2.4.2 Punaisten ja valkoisten Suomi

Ensimmäisen maailmansodan alkaessa Suomeenkin julistettiin sotatila heinäkuun lopussa vuonna 1914. Sotatilamääräykset kielsivät myös lakot, minkä seurauksena ammattiyhdistysliike menetti ainoan työmarkkinapoliittisen aseensa. Tulokset näkyivät välittömästi, kun raaka-ainepulaan, menekkivaikeuksiin ja yleiseen epävarmuuteen vedoten työnantajat alensivat palkkoja jopa 20-50 prosentilla. (Valkonen 1984, 13.)

Työläiset olivat tyytymättömiä palkkoihinsa ja elintarvikkeiden hintojen jatkuvaan nousuun. Tyytymättömyys näkyi järjestäytymisen kasvuna huolimatta siitä, että lakot olivat kiellettyjä. Venäjällä kansanjoukot aloittivat yhdessä sotilaiden kanssa kapinan maaliskuussa 1917 ja syöksivät tsaarin vallasta. Maahan perustettu väliaikainen hallitus antoi jo 20. maaliskuuta manifestin, joka kumosi kaikki vuoden 1899 jälkeen annetut Suomen perustuslain vastaiset määräykset. Suomen työväenliikkeessä alkoi voimakas nousukausi. Yleinen vallankumouksellinen ilmapiiri innosti työläisiä järjestäytymään. Ammattijärjestön jäsenmäärä nelinkertaistui, sillä vuoden 1917 päättyessä jäseniä oli yli 160 000. Työntekijöiden yhteistyö kasvoi yhtäkkiä ennen näkemättömiin mittoihin ja ammattijärjestöstä tuli työläiset yhteen kokoava voima. Sen jäsenmäärä oli ensimmäistä kertaa suurempi kuin sosiaalidemokraattisen puolueen. (Valkonen 1984, 14-15.)

Vuosien kuluessa patoutunut tyytymättömyys purkautui lakkovyöryinä samalla, kun yhteiskunnalliset ongelmat lisääntyivät uhkaavasti. Työttömyys kasvoi rajusti Venäjän väliaikaisen hallituksen lopettaessa keväällä 1917 sotatarvikkeiden tilaukset ja kesällä vallitustyöt. Samaan aikaan paheni elintarvikepula jatkuvasti. Ravintokustannukset kaksinkertaistuivat heinäkuun alusta lokakuun loppuun. Luokkaristiriidat voimistuivat ja työläisten toivottomuus lisääntyi. (Haataja ym. 1976, 87 & Valkonen 1984, 15.)

Poliittinen tilanne Suomessa kiristyi, kun Venäjän väliaikainen hallitus hajotti Suomen vasemmistoenemmistöisen eduskunnan elokuussa 1917. Hajotuksen syynä oli eduskunnan hyväksymä niin sanottu valtalaki, jonka mukaan tsaarin entiset valtaoikeudet kuuluivat eduskunnalle. Uudet eduskuntavaalit pidettiin lokakuussa ja sen seurauksena valta siirtyi porvareille. (Valkonen 1984, 15.)

Sosiaalidemokraattisen puolueen jäsenkunta ja erityisesti ammattiyhdistysliikkeen väki alkoivat vaatia puolueelta nopeata ja tehokasta toimintaa. Yksityiset johtomiehet esittivätkin viittauksia ”muihin” menettelytapoihin, mutta puolue kokonaisuutena ei ottanut kysymykseen lopullista kantaa. Joukkojen vallankumouksellisuus ja Työväen järjestyskaartin perustaminen olivat silti osoituksena työväenliikkeen muuttuneesta luonteesta. Puolueella oli valittavanaan kaksi mahdollisuutta, joko vastustaa työläisten nousua tai yhtyä siihen, vaikka se merkitsisikin vallankumousta. Suomen sosiaalidemokraattinen puolue ei ollut Venäjän bolsevikkien kaltainen vallankumouspuolue ja sen johto arasteli vallankumousta peläten sen seurauksia. Vuoden 1917 aikana tapahtunut työväenjärjestöjen voimakas kasvu sekä puolueen jääminen oppositioon vallankumouksellisessa tilanteessa liittivät poliittisen ja ammatillisen liikkeen tiiviiseen yhteistyöhön. Poliittiset johtajat olivat kuitenkin kannanotoissaan ammattiyhdistysliikkeen johtoa varovaisempia. (Haataja ym. 1976, 89-90.)

Venäjän suuri sosialistinen vallankumous alkoi 6.-7. marraskuuta. Tapahtunut muutos merkitsi täydellistä käännettä Suomen ja Venäjän hallituksen välisissä suhteissa. Venäjän väliaikaisen hallituksen vaikutus Suomen sisäisten asioiden ratkaisuihin oli ollut porvariston edun mukaista, mutta V. I. Leninin johtamasta Neuvosto-Venäjän hallituksesta tuli sen sijaan Suomen työväenliikkeen tuki ja se halusi innostaa myös suomalaiset sosialistit mukaan vallankumoukseen. (Haataja ym. 1976, 90.)

Työväenkaarteja oli perustettu jo keväästä 1917 lähtien. Nälkä, työttömyys ja valtava hintojen nousu kärjistikivät yhteiskunnalliset vastakohtaisuudet äärimilleen ja yhteenottoja sattui maan eri puolilla. Ammattijärjestön edustajakokous hyväksyi marraskuun 13. päivän eduskunnalle tarkoitetun julistuksen, jossa vaadittiin, että eduskunnan oli samana päivänä käskettävä senaattia julkaisemaan valtalaki, laki 8 tunnin työajasta ja kunnallislait. Kun eduskunta ei siihen suostunut, aloitti Ammattijärjestö sosiaalidemokraattisen puolueen kanssa suurlakon marraskuun 14. päivänä. Jo seuraavana päivänä hyväksyi eduskunta valtalain ja julistautui

korkeimman vallan haltijaksi. Kunnallislait ja 8 tunnin työaika vahvistettiin 16. marraskuuta. Suurlakko päättyi kaksi päivää myöhemmin. (Valkonen 1984, 17.)

Marraskuun yleislakko lisäsi entisestään katkerien joukkojen vallankumouksellisuutta ja luokkien välisen ristiriidan muodostuminen aseelliseksi yhteenotoksi alkoi näyttää väistämättömältä. Suurlakko lopetettiin ristiriitaisissa tunnelmissa. Puoluejohdon, eduskuntaryhmän ja Ammattijärjestön johdon mielipiteet vallankumoukseen ryhtymisestä vaihtelivat vielä marraskuussa. Kun Suomen hallitus sitten tammikuussa 1918 julisti porvarilliset suojeluskunnat hallituksen joukoiksi, oli työläisten ryhdyttävä puolustamaan oikeuksiaan. Sosiaalidemokraattisen puolueen laajennetun puoluetoimikunnan kokoontuessa keskustelemaan tilanteesta 24. tammikuuta 1918, katsoivat he kansalaissodan jo syttyneen. Puoluetoimikunta päätti antaa punakaartille valtuudet taisteluun ja ottaa valta työväenluokan käsiin. Myös hallitus oli vangittava, eduskunta hajotettava ja työväenhallitus muodostettava. Liikekannallepanomääräys annettiin 25. tammikuuta ja vallankumous päätettiin alkaa Helsingissä 27. Tammikuuta klo. 23.00. (Haataja ym. 1976, 92-93, 97.)

Kansalaissota päättyi työväenluokalle raskaaseen tappioon keväällä 1918. Työväenliikkeen toiminta kiellettiin ja työväenluokalta riistettiin perustuslain mukaiset kansalaisoikeudet. Sosiaalidemokraattinen puolue ja Ammattijärjestö saivat kuitenkin jo joulukuussa 1918 takaisin toimintaoikeutensa, sillä Länsivallat olivat asettaneet Suomen itsenäisyyden tunnustamisen ehdoksi muun muassa Suomen olojen demokratisoimisen ja vaalien toimittamisen ensi tilassa. Maaliskuussa 1919 pidetyissä eduskuntavaaleissa sosiaalidemokraatit saivat 200 paikasta 80. Uudelleen toimintansa aloittavan työväenliikettä repivät kuitenkin sisäiset ristiriidat. Samalla kun sen lyötyjä rivejä koottiin, alkoi myös rivien hajoaminen. (Valkonen 1984, 18-20.)

2.4.3 Taistelua työehtosopimusperiaatteen puolesta

Taistelu työsuhteiden järjestämisen periaatteista kiihtyi vuonna 1937, jolloin ammattiyhdistysliikkeen asemaa vahvistivat taloudellinen noususuhdanne ja poliittinen käänne, punamultahallituksen muodostaminen maaliskuussa. Suomen ammattiyhdistysten Keskusliitto kävi aiempaa määrätietoisempaan kamppailuun työehtosopimusperiaatteen

puolesta. Siihen kuului pyrkimys murentaa suomalaisten teollisuustyönantajien toimintalinjan yhteiskunnallinen hyväksyntä. (Kettunen 2001, 65.)

Työnantajajärjestöt joutuivat kehittämään aikaisempaa perusteellisempia perusteluja työehtosopimusten vastustamiselleen. Ammattiyhdistysliikkeen poliittinen epäluotettavuus kuului koko ajan argumentteihin, mutta tehoavuuttaan se menetti. Kun STK vuonna 1937 tehosti työehtosopimuksia torjunutta kansanvalistusta, keskeistä sanomaa oli paitsi työehtosopimusten haitallisuus, myös niiden tarpeettomuus Suomen oloissa. (Kettunen 2001, 66.)

Ammattiyhdistysliike oli Suomessa lähes koko sotien välisen ajan vailla vaikutusmahdollisuuksia. Se oli kommunistien ja sosiaalidemokraattien sisäisen taistelun temmellyskenttä, työnantajapuolen vieroksuma, eikä Suomessa ollut mahdollista päästä järjestäytyneiden palkansaajien ja järjestäytyneiden työntajien neuvottelupolitiikkaan. (Haatanen 1993, 40.) Ammattiyhdistysliikkeen vaikutus valtiolliseenkin päätöksentekoon oli vaatimatonta ennen toista maailmansotaa. Ammattiyhdistysliikkeestä tuli Suomessa kuitenkin valtiollisesti tunnustettu työväestön edustaja paljon ennen kuin työnantajat yleisesti hyväksyivät ammattiliittoja neuvottelu- ja sopimusosapuoliksi. Työväensuojelulakeja valmistelleisiin komiteoihin oli kutsuttu ammattiyhdistysjohtajia säännöllisesti vuoden 1905 suurlakon jälkivaiheesta lähtien. Kansalaissodan molemmin puolin perustettiin myös joitakin lautakuntia, joissa istui työntekijöiden ja työnantajien järjestöjen ehdottamia tai valitsevia jäseniä. Näitä lautakuntia olivat vakuutusneuvosto, työaikalautakunta ja ammattikasvatusneuvosto. Elokuussa 1918 senaatti asetti myös kaksi sosiaalivaltuutettua, jotka edustivat työnantajia ja työntekijöitä sosiaalihallituksen, sittemmin sosiaaliministeriön yhteydessä. (Kettunen 1997, 64.)

Työnantajat eivät halunneet valtion väliintuloa, vaan katsoivat itse hoitavansa asiat omien työntekijöidensä kanssa oikein ja parhain päin. Ammattijärjestöäkään ei neuvottelukumppaniksi kelpuutettu, sillä sitä pidettiin edustavuudeltaan ja poliittiselta suuntautumiseltaan kelvottomana sopimusosapuoleksi. Työehtosopimuksia vastustaessaan työnantajat vetosivat siihen, että ammatilliset järjestöt yleensä olivat ulkopuolisia, eikä niillä ollut oikeutta puhua ja sopia heidän työväkensä puolesta. Työntekijäpuolen lakot kriminalisoitiin Moskovasta johdetuksi valtiopetolliseksi toiminnaksi ja oikeutetutkin vaatimukset kiihotuksesta syntyneiksi. Työehtosopimuksia vastustamalla työnantajat

ylläpitivät työntekijäin alhaista järjestäytymisastetta ja ammattijärjestön jäsenmäärä pysyi 30 000- 80 000 välillä, kun samaan aikaan Ruotsin ammatillisessa keskusjärjestössä oli 700 000 jäsentä ja neuvottelut sekä työehtosopimusjärjestelmä tulossa yleisiksi. (Haatanen 1993, 41 & Kettunen 1997, 64-65.)

2.4.4 Tammikuun kihlaus

Neuvostoliiton hyökkäys marraskuun lopussa 1939 yhdisti suomalaiset taisteluun itsenäisyyden puolesta ja monet entiset raja-aidat murtuivat (Valkonen 1997, 41-42). Talvisodan aikana pyrittiin myös luokkaristiriitaa hautaamaan periaatekannanotoilla ja niinpä tammikuussa 1940 STK solmi SAK:n kanssa sopimuksen, jossa se suostui jatkossa neuvottelemaan työntekijöiden järjestöjen kanssa. Tässä niin sanotussa tammikuun kihlauksessa todettiin myös “vapaan järjestetyn toiminnan merkitys yhteiskunnassa“. Tämä oli suuri saavutus ammattiyhdistysliikkeelle, sillä nyt työnantajat joutuivat tunnustamaan sen olemassaolon ja kelvollisuuden neuvotteluosapuoleksi. (Haataja ym. 1976, 225-226.) Näin STK tunnusti ammattiyhdistysliikkeelle kahdenlaisen oikeutuksen. Ensiksikin liikkeen keskusjärjestö oli oikeutettu edustamaan palkkatyöläisintressejä kansantalouden tason työmarkkina-asioissa ja toisaalta ammatillinen järjestäytyminen oli hyväksyttävää yhtenä kansalaisjärjestäytymisen muotona. (Kettunen 1997, 68.)

Työnantajien suostumiselle tammikuun sopimukseen oli vahvat ajankohtaiset edellytykset. Tärkeimpiin kuului tarve varmistaa Ruotsista saatava apu. Oli todistettava sosiaalidemokratian ja ammattiyhdistysliikkeen muovaamalle ruotsalaiselle mielipiteelle, että Neuvostoliiton hyökkäyksen kohteeksi oli joutunut demokraattinen pohjoismaa. (Kettunen 1997, 68.)

STK ei kuitenkaan tunnustanut ammatillisille järjestöille eikä etenkin paikallisille ammattiosastoille oikeutta esiintyä sopimusosapuolena itse työsuhteissa, työntekijöiden ja työntekijöiden suhteissa. (Kettunen 1997, 68.) SAK:n toisena päätavoitteena ollutta työehtosopimusjärjestelmää ei siis vielä hyväksytty. Näin ollen sopimuksella ei ollut antamisajankohtanaan konkreettista työmarkkinapoliittista sisältöä. Julkilausumassa tai sitä edeltäneissä tapaamisissa ei edes käsitelty menettelytapaa, millä neuvottelut käynnistettäisiin. Julkilausumasta sopimisella oli kuitenkin välitöntä periaatteellista merkitystä, koska se oli

syntynyt suorissa neuvotteluissa ja allekirjoitettu kahden kesken. (Haataja 1993, 36.) Tammikuun kihlauksesta myös katsotaan alkaneen työmarkkinajärjestöjen ja valtiovallan kolmikantainen yhteistyö, Suomen malli. (Valkonen 1997, 41-42.)

Tammikuun kihlaus yhdistyi julkisessa mielipiteessä luokkaristiriidan lievenemiseen ja kansalaissodan haavojen parantumiseen (Haataja 1993, 37). STK kuitenkin etsi yhä syksyllä 1940 keinoja “työehtosopimusten ehkäisemiseksi ja korvaamiseksi“. Se yritti konkretisoida niitä periaatteita, joiden pohjalta se oli hyväksynyt tammikuun julkilausuman. Työehtosopimuksille ei jäisi tilaa, jos toisaalta sallittaisiin valtion syvempi puuttuminen työsuhteisiin ja institutionalisoitaisiin keskusjärjestöjen keskinäinen neuvotteluyhteys, toisaalta lähennettäisiin työnantajia ja työntekijöitä toisiinsa tehostamalla yritysten sosiaalista toimintaa ja siinä myös työntekijäin myötävaikutusta. (Kettunen 1997, 69.)

Itse asiassa työnantajien ja työntekijöiden yhteydet laajenivatkin tämän työehtosopimusten ehkäisemisen strategian mukaisesti, kun säännöstelytaloutta organisoitiin erityisesti jatkosodan alettua. Tässä vaikuttivat vahvistuneina ja muuttuneina aiemmat valtiollisten kolmikantakontaktien ja yritysten työväenhuollon linjat. Eturyhmien valtiollinen edustus laajeni sota-aikana ja sitä oikeutti ideologia, jonka mukaan yhteiskunnan eri tehtäviä täyttävien kansanosien oli yksimielisesti vastattava kansallisista välttämättömyyksistä. (Kettunen 1997, 69.)

Saksan tappion ja Neuvostoliiton voiton häämöttäessä ja lopullisesti jatkosodan päätyttyä työnantajien strategia muuntui varsin joustavasti toimintalinjaksi, jossa saivat sijan myös työehtosopimukset. Vuonna 1944 edistytettiin työmarkkinasuhteissa ratkaisevasti STK:n ilmoittaessa, ettei se enää periaatteellisista syistä vastustanut työehtosopimuksia. (Vartiainen 1986, 194.) Pitkän ja sitkeän työn jälkeen SAK ja STK allekirjoittivat ensimmäisen yleissopimuksen sodan loppupuolella huhtikuussa 1944 (Valkonen 1997, 42)

Syyskuun 19. päivänä 1944 Neuvostoliitto, Iso-Britannia ja Suomi solmivat välirauhasopimuksen. Se merkitsi uuden aikakauden alkua Suomen historiassa. Välirauhasopimus merkitsi ratkaisevaa muutosta myös Suomen sisäpolitiikassa. Suomen kommunistinen puolue sai lailliset toiminta-oikeudet ja kaikki syrjivät lainsäännökset ja rajoitukset oli välirauhasopimuksen mukaan kumottava ja demokraattiset oikeudet turvattava. Suomi sitoutui lakkauttamaan kaikki fasistiluontoiset järjestöt sekä vastaisuudessa estämään

niiden olemassaolon. Suomen työväenliike sai siten ensimmäisen kerran historiansa aikana toimia itsenäisesti ja vapaasti. (Valkonen 1984, 34.)

3. AMMATTIOSASTON ALKUTAIVAL

3.1 Valtion ase tehtaiden perustaminen Jyväskylään

3.1.1 Kivääritehdas

Ensimmäisen maailmansodan melskeissä itsenäistyneelle Suomelle oli ampumatarvikkeiden saannin turvaaminen tärkeää. Oma ase tuotantoa ryhdyttiinkin suunnittelemaan heti itsenäistymisen jälkeen. Suomessa oli muutamia yksityisiä ase tehtaita ja lisäksi armeijan piirissä toimi pajoja, jotka ensisijaisesti korjasivat maahan jääneitä venäläisiä kiväärejä tai saksalaisilta jääneitä aseita. Varsinaista ase tuotantoa puolustusvoimilla ei kuitenkaan ollut. Aseita tuotiin ulkomailta, mutta ulkomaisen tuotannon jatkuvuuteen ei ollut luottamista. (Björklund 1990, 38.)

Ensimmäinen ehdotus kotimaisen kivääritehtaan perustamisesta tehtiin vuonna 1923. Esteitä oli kuitenkin monia, kuten esimerkiksi metalliteollisuuden vähäisyys ja tottumattomuus tarkkaan sarjatyöhön. Maaliskuussa 1925 hallitus oli kuitenkin jo valmis tekemään ehdotuksen kivääritehtaan perustamisesta. Valiokunnan suuren enemmistön suositeltua kivääritehtaan perustamista, eduskunta hyväksyi tehdyn esityksen 3.4.1925. (Björklund 1990, 38-39.)

Edessä oli uuden tehtaan paikan valinta. Mahdollisina paikkoina olivat esillä Jyväskylä, Tampere, Keuruu ja Haapamäki. Lopulta kuitenkin päädyttiin Jyväskylän maalaiskuntaan, mistä Kankaan paperitehtaan omistamasta Tourulan tilasta lunastettiin maa-alue tehdasta varten. Jyväskylän valitsemiseen vaikutti strategisesti hyvän sijainnin lisäksi myös silloin Jyväskylässä vallinnut hyvä asuntotilanne. (Björklund 1990, 40.)

Valmiita ammattimiehiä oli vaikea löytää. Joitakin ase valmistukseen perehtyneitä työntekijöitä kivääritehdas sai Joonas Mataraisen ase pajalla työskennelleiden joukosta. Merkittävä osa työmiehistä tuli kuitenkin helsinkiläisistä kone pajaista. Pääkaupungista tulleet metallimiehet olivat arvonsa tuntevia herrasmiehiä, jotka alkuvuosina erottuivat Jyväskylän katukuvassa tummien pukujen, valkoisten paitojen, solmioiden, knallien ja kävelykeppiensä ansiosta. (Mänttari 2003, 22.)

Alkuvuosien toiminta ei ollut kovin suurta. Vuosikymmenen vaihtuessa kivääritehtaalla työskenteli hieman alle 200 henkeä, mutta tehtaan täyttyessä 10 vuotta oli henkilöstön määrä noussut jo 350:een. Työn luonne asetti työntekijöille tiettyjä rajoituksia. Ammatillisen soveltuvuuden lisäksi pidettiin suotavana työntekijöiden osallistumista suojeluskuntatyöhön, eikä jäsenyyttä TUL:ssa pidetty toivottavana. Palkkataso tehtaassa oli muuhun teollisuuteen verrattuna suhteellisen hyvä, eikä työriitoja syntynyt. Myös työterveyttä edistettiin silloin vielä harvinaisessa laajuudessa muun muassa vuosittaisten lääkärintarkastusten avulla. (Björklund 1990, 41, 44.)

Sodan päätyminen asetti Valtion Kivääritehtaan uuden tilanteen eteen. Puolustusvoimien tilaukset romahtivat eikä valmisteluja asetuotannon jälkeistä aikaa varten ollut ehditty tehdä. Tehtaan koneistojen yksipuolisuuskin asetti rajoituksia tuotantosuunnitelmille. Uusia tuotteita pyrittiin löytämään nopeasti. Haulikoiden ja pienoiskiväärien lisäksi tehtiin muun muassa kierreporia, heloja ja nitomakoneita. Sodan jälkeen alkoivat myös sotakorvaustyöt, mutta niistäkin oli vaikea löytää kivääritehtaalalle sopivia tuotteita. Valitut puu- ja paperiteollisuuden koneet eivät olleet täysin optimaalisia, mutta niihin oli käytävä käsiksi. (Björklund 1990, 45-46.)

3.1.2 Tykkitehdas

Tykistö käsitti armeijan järeimmän kaluston. Vapaussodan jäljiltä oli Suomeen jäänyt jonkin verran vanhaa venäläistä kalustoa ja jotakin oli saatu saksalaisilta. Tätä kalustoa kunnostettiin aluksi Helsingin Savilahteen perustetussa Asevarikko 1:ssä, mutta tykkien korjaaminen siirrettiin myöhemmin Katajanokalle. (Björklund 1990, 46.)

Puolustusministeriön taisteluvälineosasto pyrki saamaan Suomeen myös omaa tykistön kalustoa valmistavaa teollisuutta ja hallitus antoikin eduskunnalle 1.12.1936 esityksen Valtion Tykkitehtaan perustamisesta. Ennen eduskunnan päätöstä käytiin vilkas keskustelu tulevan tehtaan paikasta. Lopulta tehdas päätettiin sijoittaa Jyväskylään ja Katajanokan tykkikorjaamo siirrettiin perustetun Valtion Tykkitehtaan hallintoon 1.1.1938. Rakenteilla olevan tehtaan harjannostajaisia vietettiin 8.1.1938 ja vihkiäiset olivat 27.2.1939. Tehdas siirtyi Helsingistä Jyväskylään harvinaisen sotilaallisesti, kun ihmiset, asiapaperit ja välineet pakattiin kaikki sotilasjunaan. (Björklund 1990, 46-47.)

Sodan jälkeistä tuotanto-ohjelmaa ei ollut suunniteltu Tykkitehtaallakaan ja niinpä sodan päätyminen asetti sen vaikean tilanteen eteen. Mihinkään tuotteeseen ei sodan kiireiden keskellä ollut valmistauduttu. Niinpä tartuttiin melkein mihin tahansa työhön, mitä eteen sattui. Tykkitehdas ryhtyi valmistamaan ja myymään erilaisia työkaluja, kuten jysinteriä, kierretappeja, mittatulkkeja ja ruuvipuristimia. Autohuoltamoiden tarpeeseen tulivat erilaiset kartiohammaspyörät, raidetangon päät, kardaaninivelet ja erilaiset akselit. Työstökoneina alettiin valmistaa epäkeskopuristimia ja pylväsporakoneita. Laajaa puristinosastoa pyrittiin työllistämään valmistamalla erilaisia putken osia, kuten laippoja, muhveja ja tulppia, joita tarvittiin sodan köyhdyttämässä ja jälleenrakentamiseen valmistautuvassa maassa. Mitään pysyvää ratkaisua ei tästä hätäohjelmasta tullut, vaikkakin jotkut tuotteet jäivät pysyvästi Rautpohjan tehtaan ohjelmaan. Myöskään sotakorvaustöiden aloittamiseen ei tästä hätäohjelmasta ollut paljon apua. (Björklund 1990, 52.)

3.1.3 Sytytintehdas

Viimeisenä aseteollisuuden osana aloitettiin valtion oma sytytintuotanto. Sodan alla ei puolustusministeriö pitänyt yksityistä teollisuutta puolustusvalmiuden kannalta riittävänä, vaan suunnitteli myös valtiollisen sytytintehtaan perustamista. Vuonna 1938 myönnettiin ensimmäinen määräraha tykistön tarvitsemien sytytinten valmistuksen aloittamiseksi valtion tehtaassa. Valmistukseen päätettiin ryhtyä Tykkitehtaalla, jonka yhteyteen luotaisiin erityinen sytytinosasto. Tehdasosasto aiottiin sijoittaa kallioon louhittaviin tiloihin ja eräänä kiinnostavimmista ajateltiin Vaajakosken lähellä olevan Kanavuoren tunneleita. (Björklund 1990, 52-53.)

Talvisodan syttyminen muutti kuitenkin suunnitelmat täydellisesti. Uuteen tehdasosastoon tilatut koneet eivät olleet saapuneet maahan sodan alkaessa. Pieni osa koneista saapui talvisodan aikana ja niitä voitiin käyttää vähän aikaa Valtion Tykkitehtaalla ja Sytytin Oy:n tehtailla Raumalla. Talvisodan jälkeen ryhdyttiin tutkimaan asiaa laajemmin. Perushankintaohjelman rakennustöiden keskustoimikunta esitti tammikuussa 1941, että Kanavuoren tunnelitilat varattaisiin Valtion Patruunatehtaalle ja sytyttimien ja hylsyjen valmistamiseksi rakennettaisiin uusi tehdas, joka sijoitettaisiin Jyskään. Tehdasta varten tilattuja koneita oli jo sijoitettu Jyväskylän maalaiskunnan alueelle Jyskävuoren tunneleihin

kesästä 1940 lähtien sitä mukaa kun tunnelitiloja valmistui ja ulkomailta tuli lisää koneita. Jatkosodan alkupuolella rakennettiin tunneleiden eteen sytytintehtaan maanpäällinen rakennus. (Björklund 1990, 53.)

Tykistön ammusten sytyttimien valmistus vaati pienten osien valmistusta lähes kellosepän tarkkuudella. Työkalujen valmistus ja henkilöstön kouluttaminen tarkkuustyöhön olivat alkuaikojen keskeisimmät tehtävät. Jatkosodan alkaminen ei paljonkaan muuttanut sytytintehtaan toimintaa, sillä tehtaalta lähti vain neljä miestä sotaan. Kaikki muut komennettiin pysymään työpaikoillaan. Sodan alkaessa työntekijöitä oli 200, joista miehiä oli 75. Syksyllä 1944 oli kokonaisvahvuus jo 900, joista 500 oli naisia. (Björklund 1990, 54.)

Kuten muissakin sotatarvikkeita valmistavissa valtion tehtaissa, jouduttiin Sytytintehtaallakin syksyllä 1944 tilanteeseen, jossa puolustuslaitos peruutti kaikki silloiset tilauksensa. Sytytintehtaalle tilanne oli erittäin vaikea, sillä sen aikaisemmassa tuotannossa oli ollut vain yksi siviiliartikkeli, polkupyörän venttiilit, jonka varaan ei tehdas voinut paljonkaan laskea. Koneiston laatu edellytti pienten joukkotuotteiden valmistusta, sellaisten, jotka ennen sotaa olivat olleet yksinomaan tuonnin varassa. Uusia artikkeleita etsittiin kuumeisesti. Olihan maassa huutava tavarapula, joten mahdollisuuksia olisi, mikäli osaamista ja raaka-aineita olisi käytettävissä. Suunnitelmien rungoksi valittiin polkupyörien osat, ruuvi- ja pulttituotteet, erilaiset armatuurit, työkalut ja painevalutuotteet. Myös kilowattituntimittareiden ottaminen ohjelmaan osoittautui myöhemmin kaukonäköiseksi päätökseksi. Sotakorvaukset eivät suoraan tuoneet tehtaalle paljonkaan toimituksia, mutta monet sen tuotteet menivät alihankintojen muodossa muulle sotakorvauksia toimittavalle teollisuudelle. (Björklund 1990, 55.)

3.2 Ammattiosaston perustaminen

Jyväskylään perustettu kivääritehdas tarvitsi useita satoja metallialaan perehtyneitä työntekijöitä. Kaikkia ammattilaisia ei kuitenkaan kelpuutettu, vaan työntekijät valittiin sensuurin mukaan. Aktiivista toimintaa työväen järjestöissä katsottiin karsaasti, mutta suojeluskuntatoiminta sen sijaan oli työhönotossa arvossaan. Myös sukulais- ja tuttavuussuhteista oli hyötyä työpaikkaa haettaessa. Ammatillinen järjestäytyminen oli siten hyvin heikkoa tehtaan toiminnan alkuaikoina. Ne muutamat työntekijät, jotka olivat

järjestäytyneitä, olivat paikkakunnalla olevien muiden ammattiosastojen jäseniä.. Ensimmäinen metallialan ammattiosasto Jyväskylän seudulla oli perustettu jo vuonna 1906, ja jotkut muualta kivääritehtaalle tulleet saattoivat vanhastaan olla metalliliiton jäseniä, mutta puolustuslaitoksen alaisessa asetehtaassa ei ensimmäisinä vuosikymmeninä sallittu minkäänlaista ammatillista järjestötoimintaa. (Mänttari 2003, 22 & Helander 1950.)

Vuonna 1937 perustettuun Valtion Tykkitehtaaseen siirtyi työvoimaa suoraan pääkaupungin liepeillä toimineelta armeijan asevarikolta. Tuo vajaa kaksisataa henkilöä käsittävä henkilökunta tuli alueelta, jossa ammattiyhdistystoiminta oli jo vakiintuneempaa. Aluksi tässäkin tehtaassa työskentelevät järjestäytyneet metallimiehet kuuluivat muihin ammattiosastoihin. (Helander 1950.) Talvisodan aikoihin kuitenkin virisi kivääritehtaalla keskustelu työntekijöiden ammatillisesta järjestäytymisestä. Tehtaalle avuksi tulleet tanskalaiset metallimiehet kehuivat saavansa parempaa palkkaa sen vuoksi, kun he olivat järjestäytyneitä työläisiä ja heillä oli liiton solmimat sopimukset turvanaan. (Mänttari 2003, 47.) Ajatus oman ammattiosaston perustamisesta paikkakunnalle saada yhä enemmän kannatusta valtion asetehtaiden työntekijöiden keskuudessa.

Ammattiosaston perustamisesta on Teuvo Veltheim kirjoittanut seuraavaa:

”Oli vuosi 1940 ja talvisota käynnissä, olimme siirretyt pommitusvaaran takia Seppälänkankaan sotilasvarikolle, valtion kivääritehtaalta kaksi osastoa, koneistusosasto ja kokoonpano-osasto. Teimme 12 -tuntisia työpäiviä ja lisäksi vuorotyötä. Lisäksi sinne tuli avuksemme tanskalaisia metallimiehiä, kun miehistä oli puute. Nämä reippaat metallityöläiset olivat tietenkin mielenkiintomme kohteina, ja he kertoivat, että heille maksettiin palkka perheelle ja komennusraha (päiväraha) itselleen ja tämä päiväraha oli suurempi kuin meidän kivääritehtalaisten palkat, vaikka teimme 12 -tuntisia päiviä. Ihmettellyämme he ilmoittivat, että he ovat järjestäytyneitä työläisiä ja heidän liittonsa on sopinut palkat, jotka ovat sopimuksen mukaisia. Itse olin toiminut jyräjän ammatissa VKT:lla 8 vuotta, ja olin olevinani jonkinlainen ammattimies alallani, mutta vertaillessani näiden tanskanpoikien tuloja omiini päätin, että meidänkin on mitä kiireimmin järjestäydyttävä, jos meinataan pysyä kehityksen mukana.

Sitten tapahtuikin jotain ratkaisevaa. Suomen työnantajain liitto tunnusti Suomen työntekijäin liiton tasavertaiseksi neuvottelukumppaniksi tammikuussa 1940. Tämän jälkeen vapaa-aikamme ja ruokatuntimme keskustelun aiheena oli sotatapahtumien lisäksi järjestäytyminen. Ensimmäisenä tiedustelin asiaa osastomme silloiselta työnjohtajalta Antti Tuomaiselta, jonka tiesin työväenliikkeen mieheksi. Hän kehotti varovaisuuteen, vaikka olikin myönteinen asialle, mutta helmikuun puolella hän yllättäen ilmoitti, että käännyttäisiin silloisen kansanedustajan ja VKT:n johtokunnan jäsenen Onni Peltosen puoleen. Näin tapahtuikin. Kävimme yhdessä hänen luonaan, mutta hänen asenteensa oli kielteinen, perustellen, että asetehtas oli puolustuslaitoksen alainen,

eikä siellä voi olla ammattijärjestöä kuin korkeintaan omana liittona ja siihen tehtaamme työntekijät olivat liian vähälukuiset.

Tämän jälkeen työtoverini Tauno Peltolan kanssa ruvettiin tiedustelemaan toisten osastojen työntekijöiden mielipiteitä ja keräiltiin nimiä koemielessä ja tuntui siltä, että jäseniä kyllä liittyisi, jos saadaan osasto pystyyn. Samassa rakennuksessa työskenteli kokoonpano-osasto, jossa oli varastonhoitajana sota-ajaksi komennettu työväen järjestöissä toiminut ja ansioitunut mies kultaseppä Väinö Kauranen. Tässä löytyikin mies, joka oli tilanteen tasalla. Sanoi kyllä olevansa jalometalliliitossa, mutta mukana kaikella tarmollaan. Hän esitti, että otetaan yhteys toisiin tehtaamme osastoihin. Koe-osasto oli evakuoitu Jyskävuoren tunneliin. Sieltä löytyikin asiallemme myönteiset henkilöt Waldemar Puukko ja Eino Honkonen, mutta yhteydenpito oli vaikeaa, kun oli pitkät työvuorot ja matkat osastojen välillä, kun puhelimia ei ollut käytettävissä. Siihen saatiin apu, kun työntekijäin kuljetusauton kuljettaja Paavo Riikonen ainoana kuljetti tietoa osastosta toiselle ja toimi posteljoonina koko sodan ajan. Sitten laajennettiin toimintaa. Otettiin yhteys Valtion tykkitehtaalle, neuvoteltiin kovasti ja sieltäkin rupesi löytymään asialle suopeita miehiä mm. Iwan Lindström, August Sandberg, Einar Packalen ja Pentti Lehto. Näin valmisteltiin yhä sodan jatkuessa asiaa eteenpäin.

Sitten sota päättyi tunnetulle tuloksella, ja kun aina oli epävarmuutta voiko ammattiosastoa perustaa, niin käännyttiin silloisen pääministerin, Mauno Pekkalan puoleen (hän oli käymässä Jyväskylässä joissakin asioissa), että hänen lausuntonsa olisi varmasti pätevä. Valittiin lähetystö, johon kuului ainakin 6 henkilöä Väinö Kaurasen toimiessa puhemiehenä. Pääministeri ottikin meidät vastaan kaikkien kiireidensä keskellä työväentalon aulassa. Ministeri vaikutti melko tyllyltä, mutta kuitenkin antoi ymmärtää, että kyllä Suomessa saa vapaasti perustaa ammattiosaston mihin tehtaaseen vaan. Tämän jälkeen V. Kauranen ja W. Puukko ottivat yhteyden Metallityöväen Liittoon ja pyysivät liiton sihteeriä Emil Skogia tulemaan perustavaan kokoukseen, mutta hän ei tullut, vaan sieltä saapui metalliliiton järjestäjä toveri Veikko Puskala. Perustava kokous pidettiin työväentalon juhlasalissa satapäisen osanottajajoukon läsnäollessa. Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin Waldemar Puukko ja sihteeriksi Teuvo Veltheim ja niin saatiin Aseteollisuustyöväen ammattiosasto perustettua. Kokous valitsi johtokunnan ja toimin varapuheenjohtajana v. 1946, jolloin erosin VKT:n palveluksesta ja perustin oman yritykseni.” (Ahonen 1980, 1-4.)

Katajanokalla sijainneella asevarikolla oli toiminnassa Helsingin Laiva- ja Koneenrakennustyöväen ammattiosasto nro 74. Tämä osasto lakkautettiin samoihin aikoihin, kun Asevarikko muutti Jyväskylään. Niinpä Aseteollisuustyöväen ammattiosasto peri sen numeron. (Ahonen 1980, 4-5.)

3.2.1 Perustamiskokous

Ammattiosaston perustava kokous pidettiin kesäkuun alussa, 2.6.1940. Kokouksen pöytäkirjassa ei ole mainintaa osanottajien määrästä, mutta Velheimin mukaan ”kokous pidettiin

Työväentalon juhlasalissa satapäisen osanottajajoukon läsnäollessa...” Osanottajien työpaikasta ei myöskään ollut mainintaa, mutta kokousvirkaillijat ja ensimmäiset johtokunnan jäsenet olivat Kivääri- ja Tykkitehtaalta. Uuteen osastoon liittyi välittömästi jäseniä Valtion Tykkitehtaalta, Valtion Kivääritehtaalta, Mikron Konepajalta ja Ase- ja Työkalutehtaalta. Myöhemmin osastoon liittyi runsaslukuisesti jäseniä myös vuonna 1941 perustetusta Valtion Syytintehasta. (Ahonen 1980, 5, Valtion syytintehaan työntekijöiden kokousptk. 30.11.1941.)

Ammattiosaston nimeksi valittiin Jyväskylän Asetyöväen ammattiosasto ry. Samassa kokouksessa osasto päätti liittyä Jyväskylän Ammatilliseen Paikallisjärjestöön. Jäsenmaksuksi määrättiin 1 mk viikossa jokaiselta jäseneltä. Osaston puheenjohtajaksi valittiin yksimielisesti Antton Vätilä Tykkitehtaalta ja ensimmäisen johtokunnan jäseniksi tulivat valituksi A. Sandberg, I. Lindström, V. Puukko, T. Halonen, E. Packalen, P. Leppänen, Y. Lehto ja A. Romo. (Ammattiosaston kuukausikokousptk. 2.6.1940.)

Yhdistysrekisteri-ilmoituksessa Jyväskylän aseteollisuustyöväen ammattiosasto ry:n tarkoitukseksi ja tehtäväksi ilmoitettiin koota paikkakunnalla työskenteleviä metalliteollisuuden alaan kuuluvia työntekijöitä Suomen Metallityöväenliiton jäsenyyteen, sekä toimeenpanna kokouksia ja esitelmätilaisuuksia, valmistaa esityksiä työ- ja palkkaehtojen parantamiseksi sekä muilla sopivilla tavoilla toimia näiden, liiton sääntöjen ja liittokokouspäätösten mukaisesti jäsentensä taloudellisten ja henkisten pyrkimysten toteuttamiseksi. (Ammattiosaston yhdistysrekisteri-ilmoitus 1940.) Myös ammattiosaston ensimmäinen toimintakertomus vuodelta 1940 kertoo ammattiosaston perustamisen tarkoituksesta:

”Kuten kaikki ammatin haarat, niin työnantaja kuin – tekijä ovat oivaltaneet yhteistyön merkityksen etujensa hankkijana ja saavutettujen etujen valvojana, sekä perustaneet omia ammatillisia yhdistyksiä ja osastoja näitä asioita käsittelemään ja eteenpäin viemään, niin samoin on nyt asia meillä aseteollisuustyöläisillä.” (Ammattiosaston toimintakertomus 1940.)

3.2.2 Toiminnan ensimmäiset vuodet sodan varjossa

Ammattiosasto toiminta siis pyörähti käyntiin puheenjohtaja Vätilän johdolla. Ensimmäisissä toimikunnan kokouksissa valittiin toimijoita eri tehtäviin ja hahmoteltiin tilannetta.

Kokemusta järjestötoiminnasta oli vähän, joten Liiton apuun jouduttiin turvautumaan monissa käytännön järjestelykysymyksissä. Toimintaa haittasi myös työnantajan vastahakoinen suhtautuminen ammattiosastoon. Esimerkiksi Kivääritehtaan isännöitsijä ilmoitti, että osaston ilmoitukset saavat olla tehtaan ilmoitustaululla vain, jos hänelle tuodaan kokousten pöytäkirjat hyväksyttäväksi. (Ahonen 1980, 7, ammattiosaston toimikunnan kokousptk. 10.6.1940 ja 30.6.1940.)

Jäsentensä palkka-asian hoidossa osasto ei hidastellut, sillä kun osasto perustettiin kesäkuussa, niin ensimmäisen palkankorotusvaatimuksen se esitti jo heinäkuussa. Palkkoja saatiinkin nostettua vaatimuksen verran eli 10-, 15- ja 20 %. (Ammattiosaston toimintakertomus 1940.)

3.2.2.1 Tehtailla tiukka tahti ja kova kuri

Sodan aikana työläisen asema tehtaassa oli erittäin surkea. Hallitukselle annettujen valtuuksien nojalla oli kumottu 8-tunnin työaikamääräys ja yli- ja yötyön suorittamisen rajana oli käytännöllisesti katsoen vain inhimillisten voimavarojen riittävyys. Työsuojelumääräyksiä ei valvottu ja koneiden kulumisen sekä puutteellinen hoito lisäsivät tapaturmien määrää. Myös lomien pito kiellettiin. Lisäksi palkat säännösteltiin eikä hintatason noususta annettu täyttä korvausta. Työläisten mahdollisuudet näissä oloissa olivat pienet, sillä myös lakko-oikeus oli kumottu ja siirtymistä toisiin työpaikkoihin rajoitettu. (Oittinen 1954, 283.) Myös työpaikalla liikkumista rajoitettiin. Muun muassa Tykkitehtaalla oli työntekijöillä merkki, joka osoitti mille osastolle hän kuului ja muualla liikkuminen oli kielletty. (Ahonen 1980, 10-11.)

Sotien aikaan vain harvat asetehtaiden työntekijät joutivat rintamalle, mutta joitakin miehiä lähti sotaan vapaaehtoisina. Mahdollista rintamakomennusta käytettiin tehtailla eräänlaisena kurinpitotoimena. Mikäli työntekijä ei toiminut työnantajaa miellyttävällä tavalla, lähetettiin hänet rintamalle. Kivääritehtaalla näin meneteltiin vain aivan yksittäistapauksissa. (Mänttari 2003, 47.) Tykkitehtaalla sen sijaan menettely oli yleistä ja useita työntekijöitä karkotettiin rintamalle. Tykkitehtaalla oli myös kortistoja, joihin merkittiin henkilöiden yhteiskunnallisia kannanottoja sekä keiden kanssa työntekijöiden oli nähty seurustelevan. (Ahonen 1980, 9-10.)

Sodassa tarvittiin raudan ja teräksen valmisteita, joten metallityöalalla vallitsi korkea paine. Työmiehet tekivät pitkää päivää ja palkkakysymyksistä käytiin jatkuvia neuvotteluja työnantajien kanssa. Ongelmia ammattiosastolle aiheutti työnantajan halukkuus teettää työntekijöillä runsaasti ylitöitä. Ammattiosaston 2.11.1941 pidetyn kuukausikokouksen pöytäkirjan 6. § kertoo tästä:

” Valtion Kivääritehtaan erotettua työstä neljä miestä sen tähden, että heille ei sopinut jäädä työhön 10 tuntia kestäneen työpäivän jälkeen ja koska asetuksessa määrätään työntekijän suostumuksen saamisesta ylitöihin, siis työhön 10 tunnin työpäivän jälkeen. Vaaditaan, että ainakin kolme osastomme jäsentä otetaan takaisin työhön, sekä että kysymyksessä olevaa työnjohtajaa ojennetaan hänen suurta ihmetystä herättäneen käytöksensä johdosta ja että ensin asia täytyy tutkia, sitten syyllistä hutkia ja tässäkin tapauksessa, jos asianomainen työnjohto on syyllinen, niin myös rangaista häntä.”

Sota-aika toi ammattiosastolle myös avustustoimia. Kaatuneiden jäsenien omaisille kerättiin avustuksia ja myös rintamalle lähetettiin rahaa, vaatteita ja ruokaa. Myös kotirintamalla esiintyvää puutetta pyrittiin helpottamaan. Ammattiosasto muun muassa valitsi kummipojan, jota se pyrki tukemaan erilaisin lahjoituksin. Myös tehtailla jouduttiin käymään neuvotteluja muun muassa saippuan jakelusta. (Ammattiosaston vuosikokousptk. 16.2.1941, toimikunnan kokousptk. 16.2.1941, kuukausikokousptk. 9.3.194 ja 27.4.1941.)

3.4 Ammattiyhdistysliike sodan jälkeen

Sodan päättymien merkitsi suurta muutosta Suomen ulko- ja sisäpolitiikassa sekä työelämässä. Koko kansakunnan kannalta oli tärkeää, että työmarkkinajärjestöt kykenivät keskenään neuvotellen ja sopien toteuttamaan neuvottelu- ja sopimuspolitiikkaan siirtymisen (Valkonen 1997, 42.) Neuvottelujärjestelmään siirtyminen tapahtui nopeasti ja yllättävän hyvässä yhteisymmärryksessä. Siirtymistä helpotti säännöstelytalous, johon oli siirrytty sotavuosina ja joka jatkui 1950-luvun puoliväliin asti. Valtiovallan päättäessä hinnoista ja palkoista, kohdistui lakkojen kärki hallitukseen eikä työnantajiin. (Mansner 1991, 149.)

Kansallinen yhteistyö oli tärkeä asia Suomelle myös maan geopoliittisen tilanteen vuoksi. Yhteiskunnan ulkopuolelle ei voitu syrjäyttää kommunisteja, mutta ei myöskään äärioikeistoa. (Crouch 1993, 177.) Sodan jälkeen kommunistit saivatkin taas aloittaa julkisen toiminnan, ja tämä näkyi vasemmiston uutena voimana ja ammatillisena järjestäytymisenä.

SAK:n jäsenmäärä kasvoi äkkiä 86 000:sta 300 000:een. (Haatanen 1993, 47.) Paikallisella tasolla yritykset karsivat sosiaalisesta toiminnastaan ja rationalisointityöstään suoranaisesti työväenliikettä vastaan suuntautuneet ainekset. Kuitenkin yhä sodan jälkeen, sotakorvausten, jälleenrakennuksen ja säännöstelytalouden aikana, valtion ja työmarkkinajärjestön kolmikantayhteydet merkitsivät osapuolten keskinäisen sopimisen rajausta eivätkä sen laajennusta. (Kettunen 1997, 69.)

Suomen vasemmistolainen työväenliike kävi heti välirauhan solmimisen jälkeen tiiviitä keskusteluja tulevista organisaatioistaan. Lokakuussa 1944 järjestivät kommunistit neuvottelukokouksen, mutta jo sitä ennen oli SKP päättänyt astua julkisuuteen virallisena puolueena. Laajempaa järjestäytymistä varten perustivat vasemmistoradikaalit 29.10.1944 oman järjestön, Suomen Kansan demokraattisen liiton (SKDL) demokraattiselle pohjalle rakentuvan yhteistyöjärjestön aikaansaamiseksi. SKDL:n perustamisjulistus sisälsi kaksi ajatusta, demokratian ja ystävyysden Neuvostoliiton kanssa. SKDL:stä huolimatta SKP kuitenkin jatkoi toimintaansa sen johtavana järjestönä. SKDL sai heti ensimmäisissä vaaleissa 23,5 % kannatuksen. (Viitala 1988, 66, 73 & Linden 1997, 9.)

Kommunistien avoimen mukaantulon lisäksi ammattiyhdistysliikkeen voimaa lisäsi merkittävästi sen yhtenäisyys. Parina ensimmäisinä sotien jälkeisinä vuosina sosiaalidemokraattien ja kommunistien yhteistyö SAK:ssa oli suhteellisen kitkatonta. Perustan yhteistyölle oli luonut vuoden 1945 alussa solmittu sopimus ”oikeudenmukaisesta” edustuksesta, jonka mukaan sosiaalidemokraatit myönsivät kommunisteille edustuksen SAK:n johdossa jo ennen edustajakokouksen pitämistä. Samalla sovittiin muun muassa läheisten suhteiden solmimisesta Neuvostoliiton ammatilliseen liikkeeseen sekä siitä, että SAK:n valistustyötä oli hoidettava marxilaiselta pohjalta. (Haataja ym. 1976, 265.) Yhteistyön sujumiseen liittyi läheisesti myös yleinen sisäpoliittinen kehitys, kun vuoden 1945 jälkeen käynnistyi ”kolmen suuren” eli SDP:n, SKDL:n ja maalaisliiton hallitusyhteistyö (Vartiainen 1986, 194).

SAK:sta tuli sodan jälkeen merkittävä etujärjestö ja yhteiskunnallinen vaikuttaja. Siirtyminen neuvottelu- ja sopimuspolitiikkaan työmarkkinoilla lujitti demokratiaa sodanjälkeisissä vaikeissa oloissa. SAK toimi aktiivisesti työmarkkinoiden ja työolosuhteiden demokratisoimiseksi. Vuonna 1946 uudistetussa STK-SAK -yleissopimuksessa vakiinnutettiin ammattiyhdistystoiminnan selkäranka, luottamusmiestjärjestelmä. Tämä

merkitsi suurta muutosta työpaikoilla, kun luottamusmiehet saivat ryhtyä hoitamaan tehtäväänsä kokopäiväisesti. (Valkonen 1997, 42.) Vuoteen 1947 mennessä oli myös saatu uudenlainen työehtosopimusmenettely kaikille keskeisille aloille ja se merkitsi käytännössä neuvotteluvastuun siirtymistä paikallistasoilta liitoille ja keskusjärjestöille (Valkonen 1987, 35-36).

Vuonna 1945 astui voimaan myös koko maata käsittävä metallialan työehtosopimus. Tosin tässä sopimuksessa oli määräykset vain palkkojen osalta, joten se ei täyttänyt kaikkia metallimiesten asettamia vaatimuksia. Metallityöväen toiveena oli ollut, että sopimukseen olisi saatu soviteltua myös sosiaalisia uudistuksia, kuten irtisanomisajan määrääminen työnantajan taholta ja palkan maksaminen sairausajalta. Kuitenkin työehtosopimuksen solmiminen koettiin ammattiosastossa ja koko metalliliitossa saavutuksena. (Ammattiosaston toimintakertomus 1945.)

Työmarkkinajärjestöjen asema lujittui myös poliittisella rintamalla. Välittömästi toisen maailmansodan jälkeen Euroopan poliittiset valtavirtaukset ja voimasuhteet toivat vasemmistopuolueille tuntuja vaalivoittoja sekä vasemmistohallituksia ympäri Eurooppaa. Myös Suomen poliittinen ilmasto muuttui. Paasikivi muodosti uuden hallituksen marraskuun 1944 alussa, ja maaliskuun puolivälissä 1945 pidetyt eduskuntavaalit toivat menestyksen vasemmistolle ja etenkin SKDL:lle. (Pihkala 1982, 337.)

Työväestön ammatillinen järjestäytyminen lisääntyi hitaasti 1950-luvulla. Vuosikymmenen lopulla sosiaalidemokraattien ja kommunistien kiistat ja sosiaalidemokraattien sisäinen repeytyminen heikensivät työväenliikkeen voimaa, mutta 1960-luvulla järjestäytymisaste kuitenkin nousi ja 1970-luvun lopulla oltiin jo korkealla pohjoismaisella tasolla. Työväestön tulopoliittisilla sopimuksilla saavuttamat edut eivät olleet vähäisiä. Siksi ei ole ihme, että työväestön järjestäytymisen nopeaa kasvua seurasi 1970-luvulla keskiluokkaisten ammattiryhmien erittäin tiiviin järjestäytymisen kausi. (Alestalo 1990, 220.)

3.4.1 Säännöstelytalous

3.4.1.1 Inflaatio kiihtyy

Välirauhasta huolimatta sotatalouden kaltaiset olot jatkuivat Suomessa vuonna 1945 entisestäänkin kiristyneinä. Maan aseellisen puolustamisen tilalle tulivat nyt sotakorvausten maksaminen, jälleenrakennus, karjalaisten ja rintamamiesten asuttaminen. Poliittiset olot ja siten myös talouspolitiikka, jolla näihin tavoitteisiin pyrittiin, olivat kuitenkin suuresti muuttuneet. (Pihkala 1982, 337.)

Armeijasta palanneiden siviilielämään sijoittamisesta huolimatta oli työllisyystilanne talvella 1945 hyvä, eikä työttömyys muodostunut ongelmaksi ennen vuotta 1948. Suuri ongelma oli kuitenkin inflaatio, jota vauhdittivat eniten ne roimat palkankorotukset, jotka tehtiin hallituksen päätöksillä joulukuun 1944 ja kesäkuun 1945 välisenä aikana kaikille markkamääräisesti yhtä suurina. Suuret palkankorotukset vetivät hinnat mukaansa keväästä 1945 alkaen. (Pihkala 1982, 338.)

Työläisten mahdollisuudet pitää puoliaan olivat nyt kokonaan toiset kuin sodan aikana. Ammattiyhdistysliike oli voimakas ja työväenpuolueilla enemmistö maan hallituksessa. Työvoimapulan lisäksi työnantajien asemaa heikensi se, ettei sotakorvaustuotanto sietänyt pitkäaikaisia pysähdyksiä. (Haataja ym. 1976, 266.) Palkkakysymys alkoi esiintyä säännöllisesti myös ammattiosaston kokousten työjärjestyksessä hintojen kohotessa ja rahan arvon alentuessa. Ammattiosasto lähetti lähetystöjä hallitusviranomaisten ja työnantajien puheille tämän tästä. Myös Metalliliittoon oltiin tiiviisti yhteydessä. Palkkoja saatiinkin aina välillä nostettua, mutta myös hinnat nousivat samaa tahtia. Ammattiyhdistysväki esittikin hallitukselle voimakkaita vaatimuksia tehokkaan hintasulun aikaansaamiseksi. (Helander 1950.)

Hinnat jatkoivat kuitenkin nopeaa nousuvauhtiaan ja vuoden 1946 alussa uhkasi inflaatio jälleen reaaliensioita. Tämän seurauksena syntyi kevätpuolella useita työläisten kannalta menestyksekkäitä työtaisteluja. Esimerkiksi aikapalkalla työskennelleet saivat toukokuussa kuoppakorotuksen. Kesällä 1946 SAK suostui vuoden loppuun kestäneeseen linnarauhaan uuden inflaatioaallon estämiseksi. (Haataja ym. 1976, 267.)

Inflaation perustana oli sotavuosien tapaan tavarapula, joka pakotti pitämään yllä säännöstelyä. Kun säännöstelyä sitten vähitellen lievennettiin, oli seurauksena hintojen nopea kohoaminen, mikä puolestaan tuotti palkankorotusvaatimuksia. Vallitsevissa taloudellisissa oloissa tämä pakotti työväenpuolueet ja SAK:n korostamaan työläisille, ettei elintaso voida kohottaa rahapalkka nostamalla, vaan se tapahtuu vähitellen tuotannon kohotessa. SAK:n toteuttama solidaarinen palkkapolitiikka tuotti kuitenkin tuloksia, joista merkittävin oli yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevien tulotason kohoaminen sellaiseksi, ettei köyhyydestä sanan varsinaisessa merkityksessä enää voitu puhua. (Kalela 1989, 139.)

3.4.1.2 Leninkikangasta ja mottiurakoita

Luottamusmiesten toiminta ei jäänyt säännöstelyn aikana yksinomaan palkka- ja siihen liittyvien kysymysten valvomiseen, vaan sodan jälkeen tuli heidän tehtäväkseen myös avustaa kansanhuollon toimintaa. Niinpä luottamusmiehet hankkivat Valmetin Jyväskylän tehtaiden työntekijöille kaikenlaisia tarvikkeita, kuten suoja-pukuja, miehille paitoja ja naisille leninkikangasta, kumijalkineita, kalastusvälineitä, vesisankoja, polkupyörän ketjuja sekä myös ruokatavaraa kuten perunaa ja lihaa. (Ammattiosaston toimintakertomus 1947.) Tämä toiminta ei aina sujunut ongelmitta. Toimikunnan kokouspöytäkirja vuodelta 1946 kertoo seuraavaa:

” Puheenjohtaja ilmoitti, että Valtion Sytytintehtaalla oli erä naisjäsen polttanut jäsenkirjansa. Syyksi hän oli ilmoittanut, että silloin, kun Valtion Sytytintehtaalla oli jaettu kengänpohjia, oli ammattiosasto vaikuttanut asiaan niin, ettei hän ollut saanut sopivia kengänpohjia. Myöhemmin hän oli katunut tekoaan ollen halukas jäsenmaksujen maksamiseen. Asiasta käytettiin muutamia puheenvuoroja joissa todettiin, että ihminen tekee joskus harkitsemattomia tekoja, varsinkin naiset, joten hankitaan hänelle uusi jäsenkirja, josta johtuvat kustannukset kyseinen jäsen suorittaa.” (Ammattiosaston toimikunnan kokousptk 14.3.1946.)

Luottamusmiehet tekivät ahkerasti ehdotuksia työntekijöiden viihtyisyyden lisäämiseksi ja työolojen parantamiseksi. Tykki- ja Kivääritehtaalle saatiin perustetuksi jalkinekorjaamo ja myös työmaaruokaloihin kiinnitettiin huomiota. Toimintakertomus vuodelta 1945 kertoo, ”että toveri Puukko on kansanhuoltoministeriössä käydessään pyytänyt useampaan otteeseen tulevasta sillilähetyksestä osoittamaan osan tehtaidemme ruokaloihin ja on ministeriön ja erikoisesti osastopäällikkö Suojasen toimesta tämä pyyntö täytetty”

Sodan aikana oli työvelvollisuuteen valtion asetehtailla liitetty niin sanotut halkourakat. Hakattavat mottimäärät määrättiin työntekijöitä kuulematta ja ammattiosasto joutui puuttumaan asiaan monta kertaa. Monet työntekijät tekivät 10-tunnin työpäivää, joten sen lisäksi tehtävä hakkuu-urakka oli melkoinen lisäys työpäivään. Ammattiosaston toimikunta katsoikin, että yli 50 vuotta täyttäneet ja 10-tunnin työpäivää tekevät naiset tulisi kokonaan vapauttaa hakkuuvelvollisuudesta. Muillekin työntekijöille 5-8 kuutiometrin urakat olivat suurimmat, mitä voitiin ajatella suoritettavaksi oman työn ohessa. Ammattiosasto onnistuikin neuvottelemaan asiasta metsänhoitaja Kuukkasen kanssa. (Ammattiosaston toimikunnan kokousptk. 12.5.1944.)

3.4.2 Linnarauha järkkyy

Maataloustuotteiden jatkuva kallistuminen oli ensimmäinen askel palkkarauhan järkkymiseen keväällä 1947 (Pihkala 1982, 338-339). Linnarauhan aikana ei ollut saatu aikaan tehokasta vakauttamisohjelmaa. Vuoden 1947 alussa tilanne oli vielä rauhallinen, mutta maaliskuussa tapahtunut elinkustannusten voimakas nousu herätti työläisissä tyytymättömyyttä, eikä toukokuussa myönnetty huomattava markkamääräinen yleiskorotus riittänyt sitä lievittämään. Seurauksena oli siihen asti voimakkain sodanjälkeinen lakkovyöry. (Haataja ym. 1976, 267.) Ammattiosaston piirissäkin taisteltiin palkkojen puolesta. Kesäkuussa 1947 pidetyssä ammattiosaston kuukausikokouksessa käytiin kiivasta keskustelua palkkatilanteen johdosta ja vaadittiin, että on ryhdyttävä voimakkaampiin toimiin vaatimusten läpiviemiseksi. Kokous päättikin pitää yleisen kokouksen työaikana Lounaispuistossa torstaina 19.6.1947. (Ammattiosaston kuukausikokousptk. 15.6.1947.)

Kiristynyt tilanne laukesi vasta lokakuussa, kun SAK yleislakolla uhaten ajoi läpi uuden palkkasäännöstelyjärjestelmän, jossa palkat sidottiin elinkustannusindeksiin niin, että 5 prosentin elinkustannusten nousua seurasi automaattisesti 5.5. prosentin palkankorotus. Järjestelmä pysyi voimassa aina vuoden 1950 alkuun saakka. (Haataja ym. 1976, 267.) SAK:n yleislakon perumisen johdosta oli Tykkitehtaalla kokous, josta vuoden 1947 toimintakertomus kertoo seuraavaa:

”Jäsenmääräisesti suurin oli 27.9.1947 pidetty kokous. Siihen osallistui lähes 900 jäsentä, eivätkä kaikki kokouspaikalle saapuneet sopineet kokoushuoneeseenkaan Työväentalon B-saliin, vaan osan oli jäätävä ulkopuolelle. Kokous pidettiin työaikana ja siinä oli ainoana kysymyksenä SAK:n uusi palkkapäätös ja tästä

johtuva yleislakon peruuntuminen. Silloin, kun kyseenomainen palkkapäätös tuli tunnetuksi, jäi useista teollisuuslaitoksista osa työntekijöistä saapumatta töihin, ryhtyen näin omavaltaiseen lakkoon. Näin kävi osastomme piirissä Tourulan ja Rautpohjan tehtailla. Kokouksessa tehdyn päätöksen mukaan toimitettiin työpaikoilla äänestys lakon jatkamisesta tai lopettamisesta ja sen tuloksena oli, että työt alkoivat taas normaalisti käymään, joten lakosta tuli vain yhden päivän pituinen.”

Lyhyestä kestostaan huolimatta lakko tuotti tuloksen ja ylimääräinen 15 % palkankorotus saatiin. Valtioneuvoston määräämät ohjepalkat osoittautuivatkin nopeasti sellaisiksi, että niiden varaan jääminen olisi ollut toimeentulon kannalta mahdotonta. Työnantajat osoittivatkin myöten antavaa palkkapolitiikkaa ja palkkoja saatiin aina tarpeen tullen vähän nostettua. (Helander 1950.)

Tammikuussa 1950 myönsi hallitus SAK:n vaatimuksesta aikapalkkalaisille yleisen korotuksen ja lopetti samalla palkkasäännöstelyn. Näin työmarkkinatilanteen kehitys jäi riippumaan järjestöjen välisistä neuvotteluista. Työehtosopimusneuvottelut eivät kuitenkaan johtaneet tuloksiin. Väliaikaisratkaisu saatiin aikaan toukokuussa 1950, kun SAK yleislakkouhkaa käyttäen sai aikaan niin sanotun F-sopimuksen, joka sisälsi 15 prosentin yleiskorotuksen sekä määräyksen täysautomaattisesta täyskompensaatiosta työehtosopimukseen. Kekkonen hallitus kuitenkin yritti mitätöidä sopimuksen suorittamalla hintojen korotuksia. SAK:n painostuksesta se kuitenkin joutui alentamaan eräiden tarvikkeiden hintoja ja pakottamaan myös maataloustyönantajat noudattamaan F-sopimusta. Hallituksen ja työnantajien yritykset mitätöidä F-sopimus saivat työläiset kuitenkin nousemaan sankoin joukoin voimakkaisiin lakkoliikkeisiin. Jo toukokuussa olivat veturimiehet tehneet lakon ja loppukesällä aloittivat metallimiehet, ja hieman myöhemmin puutyöläiset, omansa. (Haataja ym. 1976, 295-296.)

3.4.3 Ammattiosasto mukana metallin lakossa 1950

Työn Voima – lehti kirjoitti maanantaina 8.5.1950 lisälehdessään:

” Yleislakko vältettiin viime tingassa

Eduskunnan puhemies K. A Fagerholm antoi radiossa viime yönä kello 2.30 seuraavan tiedotuksen: Kaikille työntekijöille suoritetaan toukokuun 1 Päivästä lähtien kaikissa paikkakuntaluokissa ja palkkaryhmissä 15 % korotus laskettuna nykyisistä ansioista. Milloin korotus täten laskettuna jäisi miehillä alle 12mk ja naisilla alle 10mk, maksetaan miehille kuitenkin vähintään 12mk ja naisille vähintään 10mk tunnilta.”

Niin sanotusta F-sopimuksesta toimeenpantiin jäsenäänestys. SAK:n puheenjohtaja Aku Sumu suositteli sopimuksen hyväksymistä, mutta palkansaajat päättivät toisin. Valmetin metallityöväen ammattiosasto 74:n äänestystulos oli 718 ääntä sopimusta vastaan ja 462 ääntä sopimuksen puolesta. Syynä tähän oli sopimukseen sisältyväniin sanottu. hintaklausuli, jonka mukaan SAK suhtautuu solidaarisesti maataloushintojen tarkistukseen ylöspäin. (Ammattiosaston toimintakertomus 1950)

Hinnat nousivatkin voimakkaasti loppukeväästä. 28.5 kohosivat maitotaloustuotteet 15-20 prosenttia ja vuokrat 25 prosenttia. Näin F-sopimuksella saatu korotus oli jo eliminoitu. (Ammattiosaston toimintakertomus 1950) Metalliliitto kävi palkkaneuvotteluja, mutta kun uhkavaatimusaika 28.8.1950 meni tuloksettomana umpeen, aloittivat metallityöläiset lakon. Ammattiosasto piti 30.8.1950 kuukausikokouksen, jossa se käsitteli lakkoasioita. Piiriasiamies Knuutinen selosti työtaistelun päämääriä korostaen yksimielisyyden tärkeyttä silloin, kun vastassa on voimakas vastustaja. Käydyssä keskustelussa korostettiin myös, kuinka tärkeää on, ettei käytävässä taistelussa synny ristiriitoja vanhempien ja nuorempien ammattimiesten välillä. Puheenjohtaja esitti myös toivomuksen, ettei lakkoväki menisi kävelemään tehtaan porttien ulkopuolelle, koska se voitaisiin tulkita työhaluisuudeksi. Rauhallinen liikehtiminen kaupungilla olisi kuitenkin paikallaan, koska se hermostuttaa työnantajia. Aloitettu taistelu päätettiin viedä yksimielisesti voittoon. (Ammattiosaston kuukausikokousptk. 30.8.1950.)

Lakon ajaksi Jyväskylään perustettu keskuslakkotoimikunta jakoi avustuksia lakkolaisille. Lakkotoimikunta myös järjesti ohjelmaa lakkolaisille esimerkiksi järjestämällä viihdytystilaisuuden lakkolaisten perheille. Tilaisuudessa tarjoiltiin teetä ja lakkolaisille esitettiin toivomus, ettei alkoholia käytettäisi ainakaan huomiota herättävästi lakon aikana. Keskuslakkotoimikunta järjesti myös marssin torille torvisoittokunnan johdolla. (Ammattiosaston kuukausikokousptk. 19.10.1950 & toimikunnan kokousptk. 28.8.1950 ja 13.9.1950.)

Ensimmäinen välitysesitys lakossa tehtiin 23.9.50, jolloin Kurt Kaira laati välitysesityksensä. Ehdotus oli kuitenkin niin huono, ettei liittokaan voinut sitä hyväksyä ja suositella jäsenistölle alistaessaan sen jäsenäänestykseen. Päätäväisesti metallimiehet torjuivatkin esityksen. Ammattiosaston jäsenistä vain 23 äänesti esityksen hyväksymisen puolesta ja 1060 esitystä

vastaan. Koko maassa 96 % prosenttia metallimiehistä äänesti esityksen hyväksymistä vastaan. Pakotuskeinona työnantajan nujertamiseksi suositteli metalliliitto SAK:lle sähkölaitosten lakkoon saattamista, joka olisi lamauttanut lyhyessä ajassa koko teollisuuden. SAK ei kuitenkaan suostunut ehdotusta käyttämään, vaan ottaakseen johdon jälleen käsiinsä julisti yleislakkouhan. (Ammattiosaston toimintakertomus 1950.) Lakko päättyi vasta lokakuun lopussa ministeri Auran laatiman A-sopimuksen hyväksymiseen. Auran sopimus oli kompromissi, jota Metalliliitto ehdotti hyväksyttäväksi vedoten siihen, että parempaan sopimukseen ollut mahdollisuutta taisteluvoimien ehtymisen vuoksi. Sopimus ei täysin tyydyttänyt ammattiosaston jäseniä, mutta osaston puheenjohtaja Takojärvi kehotti sopimuksesta huolimatta kaikkia osaston jäseniä pysymään mukana ammatillisessa liikkeessä ja kehotti jäsenistöä säilyttämään sen ihailtavan yksimielisyyden, joka taistelun aikana vallitsi. (Ammattiosaston kuukausikokousptk. 27.10.1950.)

Lakon johdosta osaston toimintakertomus (1950) toteaa:

”Suurin saavutus on kieltämättä ollut se, että kykenimme torjumaan sopimukseen sisältyvät työkohtaisuudet, joka sopimuksessa olisi ollut periaatteellinen huononnuks entisiin sopimuksiin verrattuna...Olkoon tämä opetuksena Liitolle, ettei sellaisia kömmähdyksiä enää sattuisi.”

3.4.5 Ammattiosasto huolissaan työpaikoista

Työttömyys aiheutti 50-luvun alussa huolta ammattiyhdistysliikkeelle. Metalliliitto ja SAK tekivät useita esityksiä valtiovallalle työttömyyden torjumiseksi. SAK jätti pääministeri Urho Kekkoselle 11.12.1952 kirjelmän, jossa asioina olivat linnarauha, vakaannuttamisohjelma ja Talouspoliittisen Suunnitteluneuvoston suorittama työ taloudelliseksi perusohjelmaksi ja nykyinen työllisyystilanne. (Ammattiosaston toimintakertomus 1952.)

Sotakorvaustöiden loputtua oli Valmetin Jyväskylän tehtaissa havaittu, että käsissä oli hyvä tuotantokoneisto, mutta ei markkinoita. Ensimmäisenä työllisyyskysymyksen eteen joutuivat Jyskän (sytyntehdas) ja Tourulan (kiväärityehdas) tehtaas, jotka vuonna 1947 olivat saaneet nämä nimensä. Tourulan työhuonekunta tekikin ehdotuksen Liittovaltuuston sääntömääräiselle kokoukselle, että vaikean työllisyystilanteen vuoksi olisi otettava harkittavaksi siirtyminen 40-tuntiseen työviikkoon, jolloin olisi paremmat mahdollisuudet pitää töissä koko työväki. Rautpohjan (tykkityehdas) työhuonekunta myös yhtyi esitykseen.

Tourulan ja Jyskän tehtailla siirryttiinkin ensimmäistä kertaa 5-päiväiseen työviikkoon, mutta siitä huolimatta jouduttiin Jyskässä antamaan lopputilejäkin. (Ahonen 1980, 16.)

Ammattiosasto oli myös huolissaan ulkomaisesta tuonnista. Julkisuudessa oli esitetty, että tuontisäännöstely kumoutuisi myös työkalujen ja eritoten kierretyökalujen kohdalla ja näin ollen vaikuttaisi haitallisesti kierretyökalujen valmistukseen erikoistuneen Jyskän tehtaan työllisyyteen. Vuonna 1955 osasto kääntyi kirjelmällä lisenssitoimiston koneosaston puoleen ja onnistui estämään ulkolaista tuontia traktorien, kilowattituntimittareiden ja kierretyökalujen osalta. (Ammattiosaston toimintakertomus 1955.)

Rautpohjan tehtaalla sen sijaan toimittiin vielä Neuvostoliiton tilausten varassa. Tähän oli osittain syynä Rautpohjan suuntautuminen raskaaseen konepajatuotantoon. Kun Tourulan ja Jyskän tehtailla kamppailtiin työllisyysongelmien kanssa, oli Rautpohjan ongelmana ylityöt. Kun niitä ei aina oltu halukkaita tekemään, julisti työnantaja työt joskus hätätoiksi. Ammattiosastolla oli omat epäilynsä hätätöiden hädästä ja asia annettiin ammattientarkastajan selvitettäväksi. Ylityötä ei olisi haluttu tehdä tilanteessa, jossa samanaikaisesti ammattiosaston piiriin kuuluvilta muilta tehtailta irtisanottiin väkeä. (Ahonen 1980, 19.)

50-luvun alussa suunniteltiin myös Valmetin muuttamista osakeyhtiöksi. Ammattiosasto seurasi tilannetta valppaasti. Työläisten kielteisen kannanoton vuoksi asiaa seuraamaan valittiin myös oma toimikunta, jonka tehtävänä oli valvoa, että mikäli osakeyhtiöksi muuttumista ei voitaisi estää, niin kaikki työläisten edut olisi kuitenkin säilytettävä. Ammattiosasto ei myöskään halunnut osakkeiden joutuvan yksityiskapitalistien haltuun, vaan Valmetin olisi pysyttävä valtionyhtiönä. (Ammattiosaston toimikunnan kokousptk. 9.8.1950 & kuukausikokousptk. 15.8.1950.)

Valmet kuitenkin muutettiin osakeyhtiöksi. Vuonna 1953 piti ammattiosaston taas puuttua Valmetin omistusasiaan, kun Valmet pyrittiin hajottamaan. Valmet Oy:n tilaa oli asetettu tutkimaan niin sanottu Tannerin komitea, jonka porvarillinen enemmistö oli asettunut Valmet Oy:n pirstomisen kannalle. Ammattiosaston kuukausikokous 29.1.1954 päätti yksimielisesti lähettää molemmille työväen eduskuntaryhmille sekä Metalliliitolle kirjelmät, joissa näitä kehoitettiin yhtenäisesti vastustamaan porvariston aikeita irrottaa Katajanokan ja Pansion telakat Valmet Oy:stä tai lopettaa niiden toiminta. Kokous yhtyi Tannerin komitean mietintöön liitettyyn esitykseen, että Valmet Oy:n velka valtiolle on nimellinen ja pyyhittävä

yli. Yhtymä olisi varustettava valtion toimesta tarpeellisella liikepääomalla ja yhtymän toimintaedellytyksiä olisi muillakin toimenpiteillä parannettava. Asiasta lähetettiin myös julkilausuma sanomalehtiin. (Ammattiosaston kuukausikokousptk. 29.1.1954.)

Valmet Oy:n eri paikkakuntien ammattiosastojen yhteistyöllä pystyttiin vaikuttamaan siihen, että Valmet Oy:tä ei hajotettu. Vuoden 1953 toimintakertomus kertoo tapahtuneesta:

”On selvästi todettavissa, että Valmet Oy:n järjestäytyneiden työläisten voimakas ja määrätietoinen esiintyminen hajotussuunnitelmia vastaan tuotti tuloksia, sillä hajotussuunnitelmat siinä vaiheessa saatiin torjutuksi.”

3.4.6 SAK:n yleislakko vuonna 1956

3.4.6.1 Yleislakkoon johtaneita syitä

Suomalainen talouspolitiikka oli vuosien 1947 ja 1948 vaihteeseen saakka ollut keskeisiltä osiltaan vaihtoehdotonta. Sotakorvaustuotanto oli pidettävä käynnissä ja SAK kykeni ajamaan tahtonsa läpi. Viisikymmenluvulle siirtyminen merkitsi etujärjestöjen väliseen taisteluun perustuvan talouspolitiikan alkamista. Viisikymmentäluvun politiikka oli leimallisesti talouspolitiikkaa ja se vuorostaan keskeisiltä osiltaan pääomapiirien yritystä nujertaa eri tavoin ammattiyhdistysliike. Vakauttamisen SAK:lle takaama keskeinen asema rajoitti monin eri tavoin kapitalistien toimintavapautta. (Haataja ym.1976, 304, 314.)

Vuonna 1949 päättynyt hinta- ja palkkasäännöstely jatkui jälleen vuonna 1951. Devalvaation torjuminen oli yksi niistä tekijöistä, jotka johtivat 1950-luvulla niin sanotun vakauttamisrintaman muodostumiseen. Siihen kuuluivat ammattiyhdistysliikkeen ohella maataloustuottajat ja muu kuin metsäteollisuus. Vakauttamisen pohjana oli jo sodan aikana alkanut solidaarinen palkkapolitiikka, joten työläisten mahdollisuudet vaikuttaa oman alansa erityisolosuhteiden pohjalta palkkakehitykseensä olivat siten olleet vähäiset. Tämä palkkapolitiikan luonne asetti työläisten solidaarisuuden kovalle koetukselle. Kun työväenliike sitten ei kyennyt estämään tyytymättömyyden aiheiden syntymistä, kävi paine keskitettyjä ratkaisuja kohtaan ylivoimaiseksi. (Haataja ym. 1976, 304, 307-308.)

Vakauttaminen oli selvästi edullisinta maaseudun vähäväkisille sekä asutuskeskusten matalapalkkaisille työläisille. He pysyivätkin johdonmukaisesti SAK:n noudattaman

politiikan takana. Suurimmassa osassa teollisuustyöläisiä pitkään jatkunut tiukka solidaarisuus sen sijaan synnytti voimakasta tyytymättömyyttä. Vuonna 1953 alkaneen uuden nousukauden aikana eivät urakkapalkat ja palkkaliukumat enää riittäneet estämään tuon tyytymättömyyden purkautumista avoimesti. (Haataja ym.1976, 308.)

Palkkojen ja hintojen säännöstely loppui vuoden 1955 päättyessä, koska eduskunta ei enää suostunut jatkamaan hallituksen poikkeuksellisia taloudellisia valtuuksia (Mansner 1991, 153). Paine keskitettyjä ratkaisuja kohtaan sai keskusjärjestön pyrkimään mahdollisimman suuriin välittömiin etuihin, jolloin saavutusten seurausvaikutukset jäivät vähemmälle huomiolle. Tämä kehitys huipentui ajautumisessa yleislakkoon epäedullisissa olosuhteissa sekä siten kyvyttömyydessä taata yleislakon saavutukset. (Haataja ym. 1976, 308-309.)

Yleislakon välittömänä syynä oli työnantajien kieltäytyminen korvaamasta elinkustannusten nousua. Vakauttamisen loppuessa korottivat maataloustuottajat heti maidon hintaa ja SAK vaati työnantajilta tästä kompensatiota (Mansner 1991, 153) SAK ja STK olivat solmineet marraskuussa 1955 sopimuksen, jossa palkat oli sidottu elinkustannusindeksiin. SAK:lla oli sopimuksen mukaan oikeus pyytää tarkastusneuvotteluja kesäkuun 1956 jälkeen, jos elinkustannusindeksi ylittäisi arvon 105. Elinkustannusindeksi nousi jo helmikuussa 107:ään. (Valkonen 1984, 42.) SAK ei hyväksynyt hinnankorotuksia, vaan vaati 12 markan korotusta tuntipalkkoihin. STK sen sijaan tarjosi vain vähäisiä sosiaalipoliittisia ratkaisuja ja niitäkin vain teollisuudelle myönnettäviä verohelpotuksia vastaan. (Haataja ym.1976, 320-321.)

Samana päivänä, jolloin Fagerholm sai hallituksenmuodostamistehtävän, jätti SAK yleislakkouhkansa. SAK vaati, että hallituksen oli joko palautettava hinnat vuodenvaihteen tasalle tai työnantajien oli myönnettävä 12 markan yleiskorotukseen. Edellisen vaihtoehdon toteuttamiseen ei ollut mitään poliittisia edellytyksiä. Fagerholmin yritys sovitella SAK:n ja STK:n välillä epäonnistui ja yleislakko alkoi samana päivänä, jolloin Kekkonen astui presidentin tehtäviin. Kahta päivää myöhemmin nimitettiin Fagerholmin uusi punamultahallitus. (Haataja ym.1976, 321.) Maitolitrin hinnasta käyty kiista johti Suomen historian kolmanteen yleislakkoon maaliskuussa 1956 (Mansner 1991, 153).

3.4.6.2 ”12 markkaa”

Kun vakauttamisen tulevaisuus oli alkanut joutua vaakalaudalle syksyllä 1955, ryhtyi SAK valmistamaan työläisiä uuden tilanteen varalle. Molempien työväenpuolueiden tavoin se korosti, että tulevien työehtosopimusten sisältö ja palkat olivat riippuvaisia ammattiyhdistysväen yksimielisyydestä ja päättäväisestä pysymisestä vaatimustensa takana. Nämä vetoamukset saivat vastakaikua työläisten piirissä. Valtalain kaatuminen ja sitä seurannut hintavyöry lisäsivät työläisten yhtenäisyyttä. ”12 markkaa” sai joukkojen yksimielisen tuen. (Haataja ym. 1976, 321.)

Myös Valmetin metallityöväen ammattiosasto 74 valmistautui lakkoon. Ammattiosaston kuukausikokous käsitteli helmikuussa 1956 mahdollista lakkoa:

”Valmistautumisesta mahdolliseen yleislakkoon selosti Toivo Kuivanen JAP:n (Jyväskylän ammatillinen paikallisjärjestö) keskuslakkotoimikunnan ohjeiden mukaan. Puheenjohtaja luki myöskin SAK:n antamat lakko-ohjeet. Päätettiin, että osaston toimikunta toimii osastomme lakkotoimikuntana. Pääluottamusmiehet hoitavat työhuonekunnissaan lakkovahdit tehtaalleen. Kokouksesta selostus lehtiin, jossa painotetaan, että osastomme on SAK:n esitysten takana.” (Ammattiosaston kuukausikokousptk. 28.2.1956.)

Yleislakkoon osallistui koko Suomessa noin 420 000 työläistä eli lähes kaikki lakkorajojen piiriin kuuluneet. Lakko lähensi ammattiyhdistysliikkeen poliittisten ryhmien suhteita, jotka olivat olleet 1940-luvun lopulta viileitä. (Valkonen 1984, 42.) Vielä yleislakon kynnyksellä SKDL syytti SAK:n sosiaalidemokraattista johtoa taitamattomasta politiikasta, mutta lakon aikana kansandemokraatit pysyivät kuitenkin solidaarisina SAK:n vaatimusten takana. (Haataja ym. 1976, 322.)

Maaliskuun vallankumouksen vuosipäivänä, perjantaina 16.3.1956 SAK:n työvaliokunnan tekemän päätöksen ja keskuslakkotoimikuntien antamien ohjeiden mukaan järjestettiin kaikissa asutuskeskuksissa mielenosoitusmarssi ja puhetilaisuus sekä pienemmillä paikkakunnilla puhetilaisuus. Mielenosoitukseen osallistui koko maassa satoja tuhansia ihmisiä. Jyväskylässä mielenosoituskulkueeseen osallistui arvion mukaan noin 6000 henkeä ja kaupattorilla pidettyyn puhetilaisuuteen noin 10 000 henkeä. (Ammattiosaston toimintakertomus 1956.)

Lakon pitkittyessä alkoi ammattiosaston jäsenten keskuudessa ilmetä avustusten tarvetta. Huonon taloudellisen asemansa vuoksi liitto ei maksanut lakko-avustuksia, joten osasto joutui

avustamaan jäseniään. Toimikunta nimesi huoltojaoston järjestämään avustustoimintaa. Huoltojaosto olikin tavattavissa joka päivä jakaen avustuksia toimikunnan ja yleisen kokouksen antamien ohjeiden mukaisesti. Yleislakon aikana jaettiin avustukset ostokortteina, mutta lakon loputtua jouduttiin vielä osaston varoista myöntämään lainoja jäsenistölle. Osasto käytti varoja avustustoimintaan lähes satatuhatta markkaa, minkä lisäksi Jyskän työhuonekunta avusti omista varoistaan vielä huomattavalla summalla jäseniään. (Ammattiosaston toimintakertomus 1956.)

Lakon aikana oli Jyväskylässäkin pieniä yhteenottoja lakkolaisten ja poliisien välillä, mutta yleisesti ottaen, säilyi kuri lakon aikana hyvänä. Sen takasi ensinnäkin työläisten yksimielisyys ja toiseksi hyvin järjestetty tiedotustoiminta. Tiedotustoiminnasta vastasi pääasiassa SAK:n äänenkannattaja Palkkatyöläinen, joka oli ainoa lakon aikana ilmestynyt lehti. Sitä toimitettiin lakon aikana Helsingin lisäksi 12 muussa kaupungissa. Tiedonvälitystä palvelivat myös lakkojohdon päivittäiset tiedotustilaisuudet. (Haataja ym. 1976, 323.)

Työläisten taistelulla pyrittiin turvaamaan vakauttamisen aikainen reaaliensiotaso. Tässä myös onnistuttiin, sillä palkkoihin saatiin vaadittu 12 markan yleiskorotus. Työnantajat taipuivat lakon kestänyt kolmatta viikkoa. SAK oli silloin ilmoittanut laajentavansa lakon koskemaan muun muassa konttoritöitä ja teollisuuden lämmitysuuneja. Tässä vaiheessa Fagerholmin hallitus vaati eronsa uhalla osapuolia hyväksymään välitysehdotuksensa. Työnantajapuolella oli jyrkkä lakon lopettamista vastustava ryhmä, mutta enemmistö kuitenkin katsoi, ettei lakon pitkittäminen enää hyödyttäisi. Yhtenäisinä pysyneet työläiset eivät tulisi luopumaan vaatimuksistaan, eikä työnantajilla ollut riittävää poliittista taustavoimaa SAK:n nujertamiseksi. Lopettamispäätöstä myös edistivät hallituksen teollisuudelle lupaamat verohelpotukset. (Haataja ym. 1976, 323.)

Ammattiosaston toimintakertomus vuodelta 1956 toteaa lakosta:

”Ilolla todettakoon, että minkäänlaista rikkuruutta ei esiintynyt toimintapiiriin kuuluvilla tehtailla. Kaikista käytännön vaatimista tehtävistä päästiin neuvottelutietä aina sopimukseen ja yksimielisyyteen. Osastomme toimikunta, joka toimi lakkotoimikuntana seurasi valppaasti tilannetta ja kokoontui aina tarpeen vaatiessa. Yleisiä selostuskokouksia pidettiin kaksi ja jäsenistömme osallistui niihin runsaslukuisesti ja esiintyi tietenkin järjestäytyneiden metallimiesten arvoa vastaavalla tavalla. Jäsenistömme tämän lisäksi osallistui aktiivisesti Jyväskylän keskuslakkotoimikunnan tiedotustilaisuuksiin.”

3.4.6.3 Lakkovoitto murenee

Palkanvaatimuskorotus oli ajettu yksimielisellä taistelulla läpi. Voimakas hintojen nousu kuitenkin mitätöi saavutukset nopeasti. Inflaatio eteni, työllisyystilanne heikkeni ja reaaliensiot laskivat. Työläisten saama palkankorotus oli menettänyt merkityksensä jo kesään tultaessa. Yleislakkosopimuksessa oli SAK:lle myönnetty oikeus vaatia palkankorotuksia tai uusia sopimusneuvotteluja, mikäli hinnat kohoaisivat määrättyyn rajaan saakka. Tuo raja saavutettiin jo elokuussa 1956, mutta työnantajat siitä huolimatta kieltäytyivät nostamasta palkkoja. SAK vaati myös hallitukselta toimenpiteitä, mutta se ei kyennyt hillitsemään inflatorista kehitystä. SDP oli hallitusvastuussa, mikä kiristi SDP:n ja SAK:n johdon suhteita. (Valkonen 1984, 42 & Haataja ym.1976, 324.)

Yleislakossa voimansa osoittaneen ja lakon päättäneestä sopimuksesta kiinnipitäneen SAK:n oli vaikea luopua vaatimasta täyttä kompensatiota hintojen noususta. Työläiset olivat tyytymättömiä, sillä lakosta ei ollut kulunut vielä puoltakaan vuotta. Hallitusvastuussa olleella SDP:llä ei ollut kuitenkaan mitään mahdollisuutta luvata työläisille täyskompensatiota, sillä valtion kassa oli tyhjä. Välikikko SAK:n ja SDP:n välillä oli siis lähes väistämätön. SAK vaati täyskompensatiota, kun taas SDP oli yksimielisesti hallituksen 2/3-kompensatioon perustuvan vakauttamisohjelman takana. Hallitus hyväksyi vakauttamisohjelman keväällä 1957. (Haataja ym. 1976, 324-325.) Ammattiyhdistysliike arvosteli vakauttamisohjelmaa ankarasti, sillä ohjelman yhtenä tarkoituksena oli palkansaajaväestön ostokyvyn supistaminen, eikä se sisältänyt minkäänlaista määräystä hintojen ja maksujen nousun ehkäisemiseksi (Ammattiosaston toimintakertomus 1957).

Hinnat ja maksut jatkoivat nousuaan vielä koko 60-luvun. Tämä huolestutti myös ammattiosaston jäsenistöä, mikä näkyi kokouksissa. Useita kirjelmiä lähetettiin SAK:lle, Metallityöväenliitolle sekä hallitukselle ja eduskunnalle. Helsinkiin lähetetyt lähetystöt puuttuivat myös asiaan. (Ammattiosaston toimintakertomus 1964.) Tammikuussa 1963 osaston yleinen kokous velvoitti toimikunnan toimimaan näkyvän mielenilmaisun aikaansaamiseksi hintojen nousun vuoksi. Toimikunta järjestikin 1 päivänä helmikuuta 1963 mielenosoitusmarssin, joka huipentui kauppatorilla pidettyyn kokoukseen. (Ammattiosaston kuukausikokousptk. 25.1.1963.)

4. AMMATTIYHDISTYSLIIKKEEN POLIITTISET ERIMIELISYYDET

4.1 Työväenliikkeen kahtiajako maailmasotien välissä

Jo ennen kansalaissotaa ilmenneet linjaerimielisyydet selkiintyivät ja kärjistyivät sodan seurauksena. Neuvosto-Venäjälle paenneet Suomen työväenliikkeen johtajat perustivat elosyyskuun vaihteessa 1918 Moskovassa Suomen kommunistisen puolueen. Suomessa SKP oli laitton, mutta maan alla toimiessaan se pyrki levittämään vallankumouksellista henkeä myös sosiaalidemokraattisen puolueväen keskuuteen. Sen vaikutus vasemmistoradikaaleihin olikin melkoinen, mutta sosiaalidemokraattisen puolueen suuntataistelun voittivat kuitenkin parlamentaarista linjaa kannattavat reformistit. SDP hajosi vuosina 1919-1920 pysyvästi kahtia ja radikaali vasemmistoväki perusti julkiseksi puolueekseen Suomen sosialistisen työväenpuolueen (SSTP), johon he yrittivät koota sosiaalidemokraattisessa puolueessa vaikuttavat radikaalit ainekset. (Valkonen 1984, 20 & Ammattiyhdistysliike ja sosiaalidemokratia 1971, 16 & Linden 1997, 8.)

Poliittisen työväenliikkeen syvä kahtiajakautuminen heijastui myös ammattiyhdistystoimintaan. Ensimmäisinä sodan jälkeisinä vuosina kommunistien osuus Suomen julkisessa elämässä oli varsin huomattava. Valtiollisen politiikan lisäksi heidän vaikutusvaltansa myös ammattiyhdistyspolitiikassa oli melko suuri. Jo ennen oman puolueen perustamista vasemmistoradikaalit olivat saaneet keväällä 1920 käsiinsä Ammattijärjestön johdon. (Ammattiyhdistysliike ja sosiaalidemokratia 1971, 16-17.) Kommunistien ja sosiaalidemokraattien väliset ideologisista ja poliittisista syistä johtuvat erimielisyydet aiheuttivat koko 1920-luvun ajanvakavia ristiriitoja, jotka sitten lopulta johtivat ammattiyhdistysliikkeen hajaannukseen 20-30-lukujen taitteessa. Koko 1920-luvun ajan vasemmistososialistit ja kommunistit säilyttivät selvän enemmistöaseman ammattiyhdistysliikkeessä. Sosiaalidemokraattisen puolueen kannatus oli sitä vastoin sekä valtiollisissa että kunnallisissa vaaleissa selvästi suurempi kuin kommunistien. (Valkonen 1984, 21, 28.)

Vuoden 1922 vaaleissa SSTP sai 14,7 % kannatuksen. Se oli kuitenkin jatkuvasti viranomaisten silmätikkuna ja viranomaiset lakkauttivatkin puolueen toiminnan vuonna 1923. (Linden 1997, 8.) Tämän jälkeen kommunistien ja vasemmistososialistien toimintaa jatkoi sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestö, kunnes senkin toiminta lakkautettiin

vuonna 1930 ja kommunistinen liike joutui kokonaan painumaan maan alle. (Valkonen 1984, 20.)

Taloudellinen lama alkoi Suomessa vuonna 1928. Samaan aikaan luokkaristiriidat syvenivät ja äärioikeistolaisuus voimistui. Sisäpoliittisen tilanteen kiristyessä kommunistien ja sosiaalidemokraattien tilannearviot ja menettelytavat poikkesivat niin suuresti toisistaan, ettei yhtenäistä linjaa enää kyetty rakentamaan. Toukokuussa 1929 pidetyssä Ammattijärjestön edustajakokouksessa sosiaalidemokraatit kieltäytyivät asettumasta keskusjärjestön johtotehtäviin ja syyskuun neuvottelukokouksessaan he päättivät lopullisesti irrottautua Ammattijärjestöstä ja perustaa oman keskusjärjestön. Ammattijärjestöstä eroavien osastojen yhdyssiteeksi muodostettiin lokakuussa Suomen Työläisliitto. Sosiaalidemokraattien johtamat liitot erosivat Ammattijärjestöstä syksyn 1929 ja kevään 1930 aikana. (Valkonen 1984, 29-30.)

Sisäiset kiistat Ammattijärjestössä jatkuivat sosiaalidemokraattien irrottautumisen jälkeenkin kommunistien ja vasemmistososialistien erimielisyyksien muuttuessa avoimeksi valtataisteluksi. Vasemmistososialistit jäivät heti alakynteen. Ammattiyhdistysliike oli näin pirstoutunut kolmeen keskenään riitelevään ryhmittymään tilanteessa, jossa yhtenäisyyttä olisi tarvittu. Lama syveni ja syksyllä 1929 organisoitui lapuanliike, joka ulkomaisten esikuvien mukaan pyrki väkivaltaisesti tukahduttamaan työväenliikkeen toiminnan. Lapuanliikkeen painostuksesta viranomaiset sulkiivat heinäkuussa 1930 Suomen Ammattijärjestön ja liittojen toimistot estäen niiden toiminnan ja takavarikoiden niiden omaisuuden. Ammattijärjestö lakkautettiin korkeimman oikeuden päätöksen mukaan vuonna 1933. Päätös koski noin 1200 ammatillista järjestöä. (Valkonen 1984, 30.)

Kolmekymmentäluvun laman aikaisen lapuanliikkeen lähtökohdat olivat suomalaisessa politiikassa, eivät maan taloudellisissa ja sosiaalisissa ongelmissa. Kalelan (1989, 83) mukaan lapuanliikettä voidaan kyllä luonnehtia äärioikeistolaiseksi liikkeeksi, mutta aivan yhtä perustellusti myös yleisporvarilliseksi puoluepolitiikan vastaiseksi reaktioksi. Tästä syystä Kalelan mielestä lapuanliikkeen luonnehtiminen fasistiseksi liikkeeksi on harhaanjohtavaa. Lapuanliikkeen keskeiset vaatimukset liittyivät kyllä kommunistien julkisen toiminnan mahdollisuuksien kieltämiseen, mutta kritiikin varsinaisena kohteena olivat kuitenkin porvarilliset puolueet, joiden katsottiin kiistelleen toissijaisista asioista. (Kalela 1989, 83, 94.)

Tässä poliittisessa ilmapiirissä aloitti toimintansa sosiaalidemokraattien luoma uusi ammattiyhdistysjärjestö. Lokakuussa 1930 perustettiin uusi keskusjärjestö, Suomen Ammattiyhdistysten keskusliitto, joka ensi töikseen julistautui suhteissaan poliittisiin puolueisiin nähden itsenäiseksi ja riippumattomaksi. SAK oli sääntöjensä mukaan itsenäinen ja poliittisista puolueista riippumaton järjestö ja sen jäsenliittoja ja ammattiosastoja kiellettiin liittymästä mihinkään puolueeseen tai poliittiseen ryhmään. Perustavaan kokoukseen osallistui Suomen Työläisliiton, Liiketyöntekijäin, Kutomateollisuusväen, Selluloosa- ja paperityöntekijäin, Lasiteollisuusväen, Jalometallityöntekijäin ja Rautatieläisten liittojen edustajat. Myös vasemmistososialistit olivat rakentamassa uutta keskusjärjestöä. (Ammattiyhdistysliike ja sosiaalidemokratia 1971, 17 & Valkonen 1984, 31.)

Työväenliikkeen sisäinen taistelu hidasti luonnollisesti ammattiyhdistysliikkeen kehitystä. Kommunistit pitivät SAK:ta hajottajana ja toimivat maanalaisissa ammattijärjestöissään. Vuodesta 1933 lähtien SKP:n suhtautuminen alkoi kuitenkin muuttua. Julkisissa järjestöissä toimiminen nähtiin parhaaksi keinoksi lisätä vaikutusmahdollisuuksia ja vuoden 1935 jälkeen kommunistit alkoivatkin toden teolla järjestäytyä SAK:hon. (Valkonen 1984, 32.)

4.2 Ammattiyhdistysliikkeen hajaannus 50-60-luvuilla

4.2.1 Ensin hajoaa SDP...

Jo 1950-luvun alkupuolella oli sosiaalidemokraattien keskuudessa työväenliikkeen eri järjestöissä ilmennyt erimielisyyksiä. 1950-luvun puolivälissä kärjistyivät nämä osin poliittiset, osin henkilökohtaiset ristiriidat sosiaalidemokraattisen puolueen sisällä. Ammattiyhdistysliikkeen vaikutusvallan kasvu synnytti osaltaan kitkaa puoluejohdon ja SAK:n johdon välillä ja yleislakon aikana vallinnut yksimielisyys työväenliikkeen sisällä katosi nopeasti. Puolueen ylimääräisessä kokouksessa keväällä 1957 sisäiset riidat syvenivät. Entinen oikeistovähemmistö saavutti täpärän enemmistön, mikä johti uuden opposition ulosmarssiin. Huomattava osa sosiaalidemokraattisista ammattiyhdistysaktivisteista lukeutui tähän oppositioon. Seuraavana vuonna pidettyjen eduskuntavaalien jälkeen erosi oppositioon jäänyt osa puolueesta omaksi ryhmäkseen ja perusti keväällä 1959 Työväen ja Pienviljelijäin Sosiaalidemokraattisen Liiton, TPSL:n. (Valkonen 1984, 44 & Ammattiyhdistysliike ja sosiaalidemokratia 1971, 18.)

Sosiaalidemokraattien sisäinen taistelu heikensi merkittävästi työläisten kykyä vastustaa pääomapiirien vastahyökkäystä yleislakon jälkeen. Tuon hyökkäyksen aseena olivat ensin inflaatio, laskusuhdanteen aikaiset tuotannonsupistukset ja palkankorotuksista kieltäytyminen ja lopulta devalvaatio. Sosiaalidemokraattien puolueriita ja kyvyttömyys puolustaa työläisten asemaa olivat myös tekijöitä, jotka toimivat SKDL:n hyväksi. Sen menestys vuoden 1958 eduskuntavaaleissa olikin hyvä sen saadessa seitsemän uutta paikkaa. Kansandemokraatit olivat vaali vaalilta kyenneet saamaan takaisin sen kannatuksen, jonka he olivat vuonna 1948 menettäneet. Mihinkään uusiin aluevaltauksiin he eivät silti kyenneet. Sosiaalidemokraattien puolueriita loi edellytyksiä SKDL:n poliittisen ja ammatillisen vaikutusvallan kasvulle, sillä vuoden 1957 jälkeen ei SAK:n johto enää voinut olla välittämättä kommunistien kannanotoista, vaan sen oli varmistuttava näiden tuesta. (Haataja ym. 1976, 323, 334.)

4.2.2...ja sitten SAK

Puoluehajaannus johti myös SAK:n hajaannukseen. Valtataistelun lisäksi ammattiyhdistysliikettä hajottivat keskusjärjestön ja liittojen asemasta johtuneet erimielisyydet, minkä seurauksena SAK:sta irtaantui vuoden 1957 aikana neljä liittoa. Eroamiset jatkuivat seuraavana vuonna. Eronneiden liittojen ydinryhmä muodosti Ammattiliittojen Yhteistyöjärjestön, joka perusti marraskuussa 1960 uuden keskusjärjestön, Suomen Ammattijärjestön, SAJ:n. (Valkonen 1984, 44.) SAJ sai Suomen Sosiaalidemokraattisen puolueen tuen, kun taas vuonna 1959 perustettu Työväen ja Pienviljelijäin Sosiaalidemokraattinen Liitto saavutti vankan aseman SAK:n johdossa. SAJ:n edustama linja oli SAK:hon verrattuna antikommunistinen, sillä SAJ suhteutui kielteisesti yhteistyöhön kommunistien kanssa. (Vartiainen 1986, 196.)

SAK heikentyi jatkuvasti uusien liittojen erotessa siitä, vaikka useimmat niistä jäivät myös SAJ:n ulkopuolelle. Vuoden 1960 aikana SAK:sta erosi 10 liittoa. (Valkonen 1984, 44.) SAK oli työmarkkinapolitiikassa kuitenkin johtava keskusjärjestö, koska tärkeimmät teollisuuden liitot kuten Metalliliitto, Paperiliitto ja kommunistijohtoinen Rakennustyöläisten liitto pysyivät sen jäseninä ja muodostivat 1960-luvulla SAK:n selkärangan. Johtavaksi ammattiliitoksi SAK:ssa nousi Paperiliitto Metalliliiton ajautuessa 1960-luvun puolivälissä vaikeuksiin. (Valkonen 1984, 171-172.)

SAJ ei kuitenkaan onnistunut tavoitteissaan. Se ei saavuttanut työväestön, työnantajien, valtiovallan eikä kansainvälisten järjestöjen taholta sitä suosiota, jota sen perustajat olivat odottaneet. Sosiaalidemokraattinen puolue etäännytti yhä kauemmas järjestäytyneiden työläisten enemmistöstä. Näille uusi keskusjärjestö ja sen liitot olivat hajotusjärjestöjä. Tämä näkyi siinäkin, että enemmistö sosiaalidemokraattisista osastoista ja liitoista jäi edelleen SAK:n alaisiksi. (Haataja ym. 1976, 371 & Ammattiyhdistysliike ja sosiaalidemokratia 1971, 19.)

Suomen työväenliikkeen umpikuja 1960-luvun alussa koski yhtä lailla työväenliikkeen puolueita sekä ammattijärjestöjä. Työläiset eivät antaneet tukeaan kummallekaan sosiaalidemokraattien ryhmälle, mutta eivät siitä huolimatta tunteneet aikaisempaa enempää luottamusta kansandemokraattejakaan kohtaan. Työläisten tyytymättömyys pakottikin sitten työväenliikkeen järjestöt etsimään ulospääsyn siitä umpikujasta, johon ne 1960-luvun alussa olivat ajautuneet. (Haataja ym. 1976, 368.)

4.2.3 Eheytyminen

Ammattiyhdistysliikkeen johtohenkilöiden aloitteesta käynnistettiin sitkeät eheytysneuvottelut syksyllä 1964. Neuvotteluihin osallistuneet 21 ammattiyhdistysmiestä antoivat maaliskuussa 1966 julkilausuman, jonka mukaan ammattiyhdistysliikkeen voimat oli koottava yhteiseen keskusjärjestöön. Se oli välttämätöntä taisteltaessa palkkatyöntekijöiden etujen puolesta. Jäsenistö vaati johtajilta käytännön toimenpiteitä ammattiyhdistysliikkeen eheyttämiseksi. (Valkonen 1984, 46.)

Eheytyksen ainekset alkoivatkin vähitellen muodostua, kun vuonna 1966 päästiin poliittisessa työväenliikkeessä taas yhteistyöhön. TPSL oli linjaltaan ajautunut lähelle kommunisteja, ja SDP:n suhteet siihen olivat edelleen viileät, mutta sosiaalidemokraattisen puolue ja SKP olivat jo valmiita yhteistyöhön myös ammattiyhdistysliikkeen piirissä. (Ammattiyhdistysliike ja sosiaalidemokratia 1971, 19.)

SAK:n kesällä 1966 pidetty edustajakokous oli eheytyksen kannalta tärkeä. Sitä edelsi Sosiaalidemokraattisen puolueen ja SKP:n myötävaikutuksella syntynyt niin sanottu Väinö Leskisen ja Aarne Saarisen sopimus, jossa sosiaalidemokraatit ja kommunistit sopivat

keskenään voimasuhteista SAK:n johdossa. Sopimus takasi muun muassa TPSL:n selvän yliedustuksen vähenemisen. Se merkitsi myös Sosiaalidemokraattiselle puolueelle SAJ:n lopullista hylkäämistä. (Haataja ym. 1976, 378 & Ammattiyhdistysliike ja sosiaalidemokratia 1971, 19). Myös SKP:ssä tehdyillä uudelleen arvioinneilla, jotka merkitsivät uudistuslinjan pääsyä voitolle stalinismista, oli myönteinen merkitys eheytykselle (Linden 1997, 10).

Edustajakokous tähtäsi määrätietoisesti eheytyksen toteuttamiseen. Sääntöjä muutettiin siten, että liittojen itsenäisyys suhteessa keskusjärjestöön lisääntyi. Keskusjärjestöllä ei enää sääntömuutoksen jälkeen ollut valtaa sopimustoiminnassa liittoihin nähden. Myös poliittinen ilmapiiri oli eheytykselle suotuisa, sillä vasemmisto sai eduskuntavaaleissa vuonna 1966 enemmistön. Työväenpuolueiden hallitusyhteistyö lisäsi pyrkimyksiä koota ammattiyhdistysliikkeen voimat yhteiseen keskusjärjestöön. (Valkonen 1984, 45-46.)

Ammattiyhdistysliikkeen eheytyksen kannalta vuoden 1966 uudelleenarvioinnit olivat ratkaisevia, vaikka lopullinen eheytyminen lykkääntyi vuoteen 1969. Puoluetason suositus lokakuussa 1967 oli poistanut viimeisetkin yhdistymisen esteet ja yksityiskohtaisten neuvottelujen jälkeen perustettiin kesäkuussa 1969 ylimääräisessä edustajakokouksessa Suomen Ammattiliittojen keskusjärjestö, eli uusi SAK ja lakkautettiin vanha SAK ja SAJ. (Haataja ym. 1976, 378-379.) Uuden SAK:n hallituksen kokoonpanosta sovittiin, että SDP saa 12 paikkaa, SKP 8 paikkaa ja TPSL 2 paikkaa. Samalla lopetettiin myös keinotekoiset puheet ”epäpoliittisesta ay-liikkeestä”. (Ammattiyhdistysliike ja sosiaalidemokratia 1971, 19.)

Eheytyminen toteutti työläisten tavoitteen yhtenäisestä ammattiyhdistysliikkeestä ja merkitsi valtavaa voimien kasvua. SAK:n työmarkkinapoliittinen asema lujittui ja yhteiskunnallinen ominaispaino kasvoi ratkaisevasti. (Valkonen 1984, 46.) Ammattiyhdistysliikkeen eheytyksen jälkeen siirtyivät myös useimmat TPSL:ssä vielä toimineet sosiaalidemokraatit takaisin SDP:hen. (Haataja ym. 1976, 413.)

4.2.4 Metalliliiton vaikeuksia

Ammattiyhdistysliikkeen hajaantumisen ongelmat heijastuivat väistämättä myös Metalliliittoon. Valmetin metallityöväen ammattiosasto 74:n jäseniä ei koko hajaannuksen aikana liittynyt SAJ:n alaiseen Teräsliittoon kovin monta, mutta ryhdyttyäessä puuhaamaan

SAJ:laista osastoa, oli siinä kuitenkin mukana muutamia ammattiosaston jäseniä, joita osasto nuhteli:

”Toimikunnan pyydettyä selvityksen niiltä kokoukseen osallistuneilta jäseniltämme, se alisti asian yleiselle kokoukselle, johon olivat saapuneet myös kaikki Helsingin kokoukseen osallistuneet jäsenemme yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Asian johdosta käytiin erittäin vilkas, mutta samalla erittäin asiallinen keskustelu. Kokous hyväksyi, tosin äänestyksen jälkeen seuraavan päätöslauselman: Kokous paheksuu niiden jäsenten menettelyä, jotka osallistuivat kesäkuun 12 päivänä (1960) Helsingissä pidettyyn metallimiesten kokoukseen, joka oli tähdätty liittomme yhtenäisyyden heikentämiseksi. Koska kuitenkin he tietävästi ovat osallistuneet ko. kokoukseen vain yksityisinä henkilöinä, eivätkä osastomme edustajina, niin kokous antaa heille varoituksen menettelystään ja kehottaa heitä työskentelemään osastomme, liittomme ja SAK:n tukemiseksi ja vahvistamiseksi.” (Ahonen 1980, 20.)

SAK:n ja SAJ:n yhdistyessä lakkasi myös Teräслиitto toimimasta ja sen entisiä jäseniä liittyi myös Valmetin metallityöväen ammattiosastoon. Eräs Teräслиittoon kuulunut jäsen muistelee:

”Kun tulin Tourulan tehtaalle töihin, niin siinä meni muutamia päiviä ja sitten tuli silloinen pääluottamusmies Veikko Niininen minun luokse ja hän siinä jutteli oikein lupsakkaasti asioita ja kysyi sitten, että miten minun järjestäytymisen laita on. Minä sanoin, että kuule kyllä minä olen ollut vuodesta -47 järjestäytynyt yhtä mittaa ja olen tällä hetkellä teräслиitossa ja sikäli mikäli minä sinua tunnen, niin sinä olet periaatteen mies ja sinun periaatteitasi ei paljon muuteta ja minulla on sama juttu, että minä en tässä vaiheessa liity metalliliittoon, että minulla on sellainen periaate. Veikko tarjosi kätensä ja me lyötiin kättä päälle ja sen jälkeen ei ollut mitään kiistoja, vaikka oltiin eri ammattiliitoissa. Sitten siinä pari kolme vuotta meni ja sittenhän päästiin sovitteluun. Eikä meitä ole karsastettu sitten sen kummemmin, me ollaan hyvin toimeen tultu myöhemmin.”

Poliittinen taistelu vallasta sosiaalidemokraattien ja kommunistien kesken oli kuitenkin arkipäivää Metalliliitossa. 60-luvun alussa ovat sosiaalidemokraatit perustaneet Metalliliittoon niin sanottuja paperiosastoja, jotka eivät harjoittaneet minkäänlaista toimintaa ja niillä oli hyvin vähän jäsenistöä. Näiden osastojen tarkoituksena oli saada Metalliliiton marraskuussa 1963 pidettävään yhdeksänten edustajakokoukseen sosiaalidemokraattisia äänestäjiä. Kokouksen edustajavaltuuksia todettaessa esitettiin vastalauseita näiden paperiosastojen edustajien oikeudesta osallistua kokouksessa tehtäviin päätöksiin. Asian tiimoilta käydyt neuvottelut eivät kuitenkaan johtaneet tulokseen, minkä seurauksena 153 kokousedustajaa, mukana Valmetin metallityöväen ammattiosaston edustajat, poistuivat kokouksesta. (Ammattiosaston toimintakertomus 1963.)

Ongelma ei kuitenkaan ratkennut edustajakokouksen päättymiseen. Laajat metalliosastojen jäsenjoukot vaativat kysymyksen selvittämistä perin pohjin. Edustajakokouksesta toiseen jatkunut paperisotapeli aiheutti jäsenkentässä vakavaa huolestumista liiton tulevaisuudesta. 12. tammikuuta 1964 pidettiin asian vuoksi koko maan käsittävä metalliosastojen kokous, jossa todettiin liiton johdon tehneen osaratkaisun poistaessaan yhteensä 39 paperiosastoa liiton kortistosta. Kokous kuitenkin päätti, että kaikki keinotekoiset osastot on poistettava. (Ammattiosaston toimintakertomus 1963.)

Metalliliiton toimintatavat ja paperiosastojen olemassaolo puhuttivat myös Valmetin metallityöväen ammattiosastoa. Osaston yleinen kokous 29. tammikuuta 1964 päättikin lähettää liitolle kirjelmän, jossa uhattiin jopa jäsenmaksujen tilityksestä pidättäytymisellä:

” Kokous ei hyväksy SML:n sääntöjen vastaista ja jäsenistön oikeuksia syvästi loukkaavaa menettelyä IX liittokokouksen yhteydessä. Emme myöskään hyväksy sitä, että tes-äänestyksessä jäsenistön ilmaisema tahto liiton johdon taholta mitätöitiin. Kokous vaatii metallityöntekijöiden ja koko työväenluokan yhteisen edun nimissä pikaista selvitystä näissä asioissa. Paperiosastot on poistettava liiton kortistosta ja menettely tes-asiassa tyhjentävästi selvitettävä. Kokous toteaa, että liittomme johdon tulee lopettaa itsekäs johtaja-asenne ja järkiintyä, ottaen huomioon jäsenkentällä vallitseva vakava, yhtenäisyydelle erittäin vaarallinen tyytymättömyys. Kokous päättää lähetyksen lähettämisestä SAK:n järjestöasiain jaoston kanssa neuvottelemaan asioiden järjestykseen palauttamiseksi. Tähän neuvotteluun tulee kutsua myös liittomme puheenjohtaja Onni Närvänen. Lähetyso valitaan eri mielipidesuunnat huomioiden. Elleivät neuvottelut kahden viikon kuluessa tästä päivästä lukien johda tyydyttävään tulokseen, niin kokous kehottaa osastomme toimikunnan pidättäytymään jäsenmaksujen tilityksestä SML:lle muilta osin, paitsi avustusten saantiin oikeutettujen ja niiden, jotka haluavat jäsenmaksunsa kokonaisuudessaan tilitettävän. Kokouksen kannanottoon liittyy 8 jäsenen vastalause jäsenmaksun pidättämisen johdosta.” (Ammattiosaston kuukausikokousptk. 29.1.1964.)”

Paperiosasto-ongelman lisäksi oli 1960-luku Metalliliitolle muutenkin vaikeata aikaa. Liiton solmimat pitkät työehtosopimukset nostivat arvostelujen myrskyn liiton jäsenosastoissa. Tämän lisäksi liittovaltuuston kokouksessa 22 päivä toukokuuta 1966 todettiin Metallitalon taloudelliset vaikeudet, minkä johdosta taloudenhoitaja pyysi vapautusta toimestaan. Vaikeuksien edelleen jatkuessa ja osastojen vaatiessa selvitystä, asetti liittovaltuusto tutkijalautakunnan selvittämään ja tekemään ehdotuksia liiton ja metallitalon taloudenhoidosta. Liiton taloudellisten asioiden kärjistyessä ja tutkijalautakunnan toteamusten johdosta liittovaltuuston kokous myönsi eron liiton puheenjohtajalle ja asetti jaoston valvomaan liiton toimintaa ja käymään neuvotteluja Metallitalon muuttamisesta osakeyhtiöpohjalle. (Ammattiosaston toimintakertomus 1966.)

4.2.5 Poliittikkaa ammattiosastossa

Jo 40-luvun puolen välin jälkeen oli ammattiosastossa alkanut ilmaantua pieniä erimielisyyksiä jäsenten kesken. Ammattiosaston sisällä käytiin vakavia keskusteluja poliittisten erimielisyyksien esiintymisen vastustamiseksi ja osasto pyrki pidättäytymään kaikista sääntöjen ja hyväksytyjen periaatteellisten päätösten vastaisista toimenpiteistä. Vaikka kokouksissa esiintyi sekä ”punaisia” että ”vaaleanpunaisia”, toimi yhteistyö kuitenkin työväenliikkeen eri ryhmien välillä. (Ahonen 1980, 13-14 & Helander 1950.) Ammattiosaston kuukausikokous käsitteli tilannetta maaliskuussa 1946:

”Viime aikoina ilmenneen poliittisen toiminnan tähden ammattiyhdistysliikkeessä, oli asiasta keskusteltu toimikunnassa nimenomaan siinä mielessä, että tällaisen kehityksen jatkuessa voi ammattiyhdistysliikkeen yhtenäisyys joutua uhanalaiseksi. Tällöin oli päätetty ottaa asia esille yleisessä kokouksessa ja alustuksen asiaan oli J Helander lupautunut laatimaan, jonka hän olikin laatinut ja jonka toimikunta pitämässään kokouksessa hyväksynyt. Alustuksen ydinajatuksena oli politiikan erottaminen ammatillisten järjestöjen toiminnasta, sillä jos tälle tielle mennään, on vuoden 1930 tapaukset väistämättöminä edessä, jonka seuraukset voisivat olla nykyisin niin voimakkaalle ay-liikkeellemme varsin kohtalokkaat. Laaja ja ansiokas alustus aiheutti keskustelun, jossa yksimielisesti yhdyttiin alustajan esittämiin ajatuksiin. Samassa yhteydessä ehdotettiin erityisen yhteistyökomitean perustamista, jossa kumpikin mielipideyhmä olisi edustettuna. Ajatus sai kannatusta, mutta myös vastustusta, jolloin tähdennettiin sitä, että tällä komitealla ei ole mitään merkitystä, sillä tällöin on olemassa se vaara, että omia poliittisia mielipiteitä ja päämääriä vedetään ammattiyhdistysliikkeen päämäärien ja tarkoituksien edelle. Asiassa jouduttiin suorittamaan äänestys, jonka tuloksena päätettiin yhteistyökomitea perustaa ja alistettiin asia toimikunnan paremmin valmisteltavaksi. Alustus päätettiin esittää työväen sanomalehdille julkaistavaksi. Ennen kaikkea pidettiin tärkeänä Palkkatyöläisessä julkaisemista.” (Ammattiosaston kuukausikokousptk. 17.3.1946.)

50-luvulle tultaessa oli ammattiosastossa jo selkeästi jakauduttu sosiaalidemokraatteihin ja kansandemokraatteihin. Molemmat ryhmät olivat tasapuolisesti edustettuina toimikunnassa. Toiminta sujui verrattain tasapuolisesti, mutta erimielisyyksiäkin esiintyi. (Ammattiosaston toimintakertomus 1952.) 60- ja 70-luku sen sijaan oli poliittisesti hyvin värikästä. Työpaikoilla keskusteltiin politiikasta ja molemmilla poliittisilla ryhmittymillä oli työpaikoilla omat poliittiset kerhonsa tai osastonsa ja niiden välillä vallitsi jatkuva taistelu työmiehistä. Poliittisuus näkyi myös henkilökohtaisissa suhteissa. Kilpailijoiden kanssa ei juuri veljeilty ja muulla tavoin ajattelevia, esimerkiksi oikeistopuolueen kannattajia, ei

hyväksytty ollenkaan. Kovassa kamppailussa usein mustamaalattiin toista osapuolta valheellisin perustein ja keuhuttiin oman ryhmän toimintaa.

Raimo Rajanen muistelee ryhmätoimintaa työpaikoilla:

” Ryhmätoiminnalla on pitkät perinteet. Jo 1940-luvulla sosiaalidemokraatit perustivat sosiaalidemokraattisia kerhoja työpaikoille. Rautpohjan ja Tourulan kerhot olivat osa Jyväskylän Työväenyhdistyksen toimintaa ja Jyskässä oli oma itsenäinen kerho. Samanaikaisesti työpaikoille perustettiin Suomen Kommunistisen puolueen työpaikkaosastoja. Vanhemmat miehet ovat kertoneet, että väittely politiikasta oli sodan jälkeen hyvinkin kiivasta. Olihan SKDL noussut maan suurimmaksi puolueeksi ja SKP saanut toimintaoikeudet. SKDL yritti myös vallata koko sosiaalidemokraattisen puolueen. Ammattiosasto oli alussa sosiaalidemokraattien johtama ja ensimmäiset pääluottamusmiehet olivat myös demareita. Sosiaalidemokraattisen puolueen hajaannus 50-luvulla johti myös ammattiyhdistysliikkeen hajoamiseen. SKDL ja SKP valloittivat ammattiosaston vuonna 1957 ja saivat näin kaikkien tehtaiden pääluottamusmiesten paikat sekä suurimman osan luottamusmiesten paikoista.

Ammattiyhdistysliikkeen eheydyttyä alkoi demareiden voimallinen ryhmätoiminta. Oppia otettiin kommunisteilta, sillä heillä oli hyvä työpaikkaorganisaatio. Rakensimme työpaikoille yhdysmiesverkoston eli solut. Tehostimme myös koulutusta, sillä tiesimme, että tieto on valtaa. Työväenlehtien myynti oli aktiivista. Suomen sosiaalidemokraattia ja Kansan Lehteä tuli Tourulan tehtaalle pitkälti yli sadalle toverille. Tourulan tehtaalla julkaisimme jopa omaa lehteä, Tourulan Demaria, vuosina 1973-1975. Lehdessä kerrottiin demareiden ehdokkaista eri vaaleissa, palkkatavoitteista sekä totuus SKDL:n levittämistä vääristä tiedoista. Molemmat ryhmät jakoivat lisäksi lentolehtisiä, jossa ei aina sanoja säästely.

Demareiden työpaikkakerhot saivat rahat toimintaansa pitämällä tansseja, myymällä arpoja ja vappumerkkejä. Pienen toiminta-avustuksen antoi myös Jyväskylän työväenyhdistys. Tansseja pidettiin työväentalon B-salilla. Lisäksi järjestettiin monena vuonna Ainolassa Tourulan demareiden toimesta lomanalkajaisillat.

70-luvulla ihmisten kiinnostus politiikkaan oli voimakasta ja nuoria työläisiä liittyi paljon puolueeseen. Kaikilla luottamusmiehillä oli joko SKDL:n tai SDP:n jäsenkirja. Taistelu vallasta ja työläisten sieluista näkyi parhaiten työehtosopimusneuvotteluiden aikaan. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja edunvalvonta työpaikoilla kuuluvat myös tänä päivänä erottamattomana osana ammattiosaston toimintaan. Liitossa on edelleen Vasemmistoliiton ja sosiaalidemokraattien ryhmät, mutta nykyään yhteistyö sosiaalidemokraattien ja kommunistien välillä pelaa hyvin. ”

Vaalit olivat aina kova koitos. Molemmat puolueeryhmät tekivät pääluottamusmies- ja työsuojeluvaltuutettujen ehdokkaista komeita esitteitä. Tehtaat olivat isoja ja työläisiä useita satoja, joten ehdokkaita ei tunnettu ja vaalimainontaa tarvittiin. Ammattiosaston toimikunnan jäsenet valittiin vaaleilla kansandemokraattien ja sosiaalidemokraattien listoilta.

Ammattiosaston toimikuntaan valittiin jäsenet monena vuonna niin sanotuilla sopuvaaleilla, jossa kansandemokraatit sanelivat, kuinka monta paikkaa sosiaalidemokraatit saavat toimikuntaan. Vuonna 1974 sosiaalidemokraatit eivät kuitenkaan hyväksyneet neuvottelun tulosta, koska se ei heidän mielestään vastannut tehtailla vallitsevia voimasuhteita. Asia vietiin sitten äänestykseen. Vaalit käytiin enemmistövaalina, eli enemmän ”omaa väkeä” kokoukseen saaneella osapuolella oli mahdollisuus saada vaikka kaikki toimikunnan paikat. Vähemmistöön jäänyt osapuoli sai kuitenkin aina muutaman paikan, sillä ehdokaslistoja ei laitettu täyteen. Vuoden 1974 vaaleissa SKDL sai vielä enemmistön toimikunnan paikoista, mutta vuonna 1976 valtasivat sosiaalidemokraatit ammattiosaston. Kansandemokraatit yrittivät vielä kerran vallata osaston takaisin, mutta eivät siinä kuitenkaan onnistuneet. Tämän jälkeen on ammattiosastossa käyty sopuvaalit.

Äänestystä vaatineet vuosikokoukset pidettiin yliopiston juhlasalissa. Jäseniä oli paikalla satoja, jopa niin paljon, että kaikki eivät mahtuneet sisään. Työpaikkasolut toimivat tehokkaasti vaatien jäseniä tulemaan paikalle äänestämään ja solun vetäjä vielä tarkisti äänestyspaikalla, olivatko kaikki paikalle lupautuneet todella tulleet. Eläkeläisille laitettiin kutsukirjeitä ja kyytiä tarvitsevat vietiin autolla. Paitsi toimikunnan paikoista, äänestettiin 70-80-luvuilla ammattiosastossa kaikista mahdollisista paikoista: tuotantokomiteoista, sairaskassoista, huoltokassoista, YT-neuvottelukunnista, luottamusmiespaikoista ynnä muista. Sen lisäksi olivat vielä liittokokousvaalit, jotka etenkin vuonna 1975 olivat varsin tiukat. Siellä niukasti vähemmistöön jääneet kansandemokraatit ja kommunistit äänestyttivät kaikista mahdollisista asioista niin, että kokousta jouduttiin jatkamaan yhdellä päivällä. Poliittiset suunnat oli huomioitava myös silloin, kun lähetettiin lähetystöjä Helsinkiin. Matkaan oli laitettava aina kaksi edustajaa, joista toinen oli kansandemokraatti ja toinen sosiaalidemokraatti. Näin molemmat ryhmät pystyivät varmistamaan, että ammattiosaston edustaja vei ammattiosaston kannan perille sellaisena, kuin miten se oli yhdessä määritelty.

Ammattiosaston toiminnassa politiikka näkyi paitsi vuosikokousten vaalituloksissa, myös toimikunnan kokouksissa. Poliittiset ryhmät kokoontuivat usein ennen varsinaista kokousta neuvottelemaan omissa ryhmissään linjanvedoistaan. Toimikunnan kokoukset sinänsä sujuivat pääosin rauhallisesti. Jos asioista oltiin eri mieltä, suoritettiin äänestys, jonka tulokseen oli molempien tyydyttävä. Vaikka välillä otettiin kovasti yhteen, taisteltiin ja riideltiin, niin siitä huolimatta oli keskinäinen keskustelukumppanuus ja yhdessä tekeminen

yleisempää. Yleensä erimielisyyksiä tuli silloin, jos valtakunnan politiikassa oltiin eri mieltä. Palkka-asioiden hoidossa kiistaa ei tavallisesti syntynyt.

Ammattiyhdistystoiminnan lisäksi monet ammattiosaston jäsenistä ovat olleet aktiivisia vaikuttajia sekä kunnallispolitiikassa että valtakunnanpolitiikan tasolla. Ammattiyhdistysaktiivit katsoivat, että jos asioita halutaan hoitaa kunnolla, on vaikutettava siellä, missä päätöksiä tehdään eli kaupunginvaltuustoissa ja eduskunnassa. Ammattiosaston jäseniä on usein ollut edustettuina sekä Jyväskylän kaupungin että Jyväskylän maalaiskunnan valtuustoissa ja monissa luottamustoimissa. Varsinkin 70-luvulla osaston jäseniä oli sekä sosiaalidemokraattien ja kommunistien ryhmissä edustettuina niin paljon, että he yhdessä pystyivät viemään asioita eteenpäin. Ammattiosaston jäseniä on myös noussut eduskuntaan.

4.2.5.1 Vapunviettoa

Sodan jälkeen vietettiin monen vuoden ajan yhteistä vappujuhlaa, mutta poliittisten erimielisyyksien vuoksi ei 40-luvun lopulla yhteisiin vappujuhliin enää pystytty. SAK antoi keväällä 1950 ammatillisille paikallisjärjestöille ohjeen, jonka mukaan ammatilliset järjestöt eivät järjestä omia vappujuhlia, eivätkä ne saa osallistua molempien työväenpuolueiden järjestämiin erillisiin vappujuhliin elleivät kaikki osapuolet, SAK:n, SDP:n ja SKDL:n paikalliset järjestöt, ole yksimielisiä yhteisistä juhlista. Käytännössä tämä merkitsi sitä, ettei yhteisiä juhlia voitu järjestää. Jyväskylän Ammatillinen Paikallisjärjestö, JAP, ilmaisi vielä toiveensa yhteisten vappujuhlien aikaansaamisesta, mutta päätti samalla kuitenkin noudattaa SAK:n ohjeita. Kun tuli lopullisesti selväksi, että poliittiset ryhmät eivät pääse sopimukseen yhteistyöstä, ilmoitti JAP ammattiosastoille, etteivät ne saa osastoina osallistua puolueiden järjestämiin erillisjuhliin. (Mikonrinta 1985, 34.) Valmetin metallityöväen ammattiosaston piirissä käytiin kuitenkin ennen Vappua keskustelua siitä, osallistuuko ammattiosasto työväenjärjestöjen vappujuhliin vai ei. Ammattiosaston puheenjohtaja käytti asiasta puheenvuoron 23.4.1950 pidetyssä kuukausikokouksessa:

”Minun henkilökohtaisen vakaumukseni mukaan on SAK tässä kysymyksessä loukannut, sanoisinko karkeasti työväenluokan perusoikeuksia, vapautta ja itsemääräämisoikeutta kansainvälisessä mittakaavassa ja ennen kaikkea meidän maamme työväenluokan kohdalla. Kieltämällä ay-liikettä viettämästä ikimuistoista vapaudenjuhlaa siinä mielessä, että onhan tämä ainoa päivä vuodessa, jolloin työväenluokka kautta maailman äärien vaatii kapitalismin ikeen poistamista. Toivon, että vielä kerran koittaa päivä, jolloin työväenluokka viettää

vappua vapaana sorrosta sosialistisessa yhteiskunnassa. Hyvät toverit, ratkaiskaa kysymys, viemmekö lippumme työväen vappujuhlaan vai painammeko päämme masentuneina alas. Tehkää päätöksenne vakaumuksenne mukaan.” (Ammattiosaston kuukausikokousptk. 23.4.1950.)

Asian käsittelyssä käytettiin kokouksessa monta puheenvuoroa puolesta ja vastaan ja asiasta päätettiin lopulta äänestä. Äänestyksen tuloksen seurauksena osasto päätti sinä vuonna osallistua vappujuhliin. JAP noudatti myös jatkossa keskusjärjestön kantaa vappujuhla-asiassa, eikä ottanut osaa vappujuhlien järjestelyihin. Molemmat työväenpuolueet järjestivät omat erilliset juhlansa ja JAP tyytyi vain kehottamaan ammattiyhdistysväkeä osallistumaan juhliin (Mikonrinta 1985, 35). Asiasta käytiin keskustelua myös ammattiosaston piirissä useana vuonna ennen vappua ja monena vuonna ammattiosasto kehotti jäsenistöä osallistumaan työväen juhliin vakaumuksensa mukaan.

Vasta 60-luvun lopulla päästiin taas viettämään yhdessä työväen juhlaa. Keväällä 1969 saatiin kaikki työväenjärjestöjen merkittävimmät suunnat yhteisen neuvottelupöydän ääreen. Kysymys oli enää yhteistyön ehdoista. Neuvotteluissa päädyttiin siihen, että vappujuhlan virallisena järjestäjänä toimii Jyväskylän Ammatillinen Paikallisjärjestö. Erityisesti korostettiin sitä, että juhlan järjestämisessä tulee noudattaa ehdotonta tasapuolisuutta loukkaamatta minkään työväenryhmän näkemyksiä. (Mikonrinta 1985, 36.) Yhteiset vappujuhlat muodostuivat aluksi melko raskaiksi, kun juhlapuhujia tuli olla kaksi, joista toinen oli kansandemokraatti ja toinen sosiaalidemokraatti. Myöhemmin päästiin kuitenkin siihen, että juhlapuhujia on vain yksi, joka on joka toinen vuosi vasemmiston edustaja ja joka toinen vuosi sosiaalidemokraatti. Vappujuhlinnan yhteydessä on osasto myös lähettänyt aina edustajat laskemaan kukkaset vakaumuksensa puolesta vuonna 1918 kaatuneiden haudalle.

5. TULOPOLITIIKAN AIKAKAUSI

5.1 60-luvun murros

1960-luku oli taloudellisen kasvun ja sosiaalisen muutoksen aikaa. Erityisesti 60-luvun jälkipuoliskolla ja 70-luvulla teollisuus kasvoi voimakkaasti ja koko yhteiskunta muuttui monilla alueilla nopeammin kuin koskaan aikaisemmin. (Waris 1980, 41.) Suurteollisuuden kasvun myötä tapahtui työväenluokan sisällä voimakasta eriytymistä, joka jakoi työläisiä tuotannolliselta asemaltaan yhä erilaisempiin ja pienempiin ryhmiin. Samalla tuottavaa työtä tekevien tutkijoiden, suunnittelijoiden, insinöörien ja teknikoiden määrä lisääntyi nopeasti tieteellisteknisen kumouksen vuoksi. Myös ammattikoulutuksen saaneiden henkilöiden määrä kasvoi voimakkaasti. (Haataja ym. 1976, 380-381.)

Wariksen (1980, 41) mukaan Suomen sosiaalipolitiikassa on 60-70-luvuilla havaittavissa neljä korostunutta kohtaa. Ensinnäkin sosiaaliturvan laajentaminen johti kolmeen suureen uudistukseen eli kansaneläke-etuuksien tason tuntuvaan korottamiseen, kokonaan uuden työeläkejärjestelmän luomiseen ja kauan vireillä olleen pakollisen sairaskorvauksen alkamiseen. Kaikki nämä uudistukset tehtiin vuosina 1961-1964. Toiseksi, kaupunkiväestön nopean kasvun ja asuntojen kysynnän lisääntymisen vuoksi, asuntopolitiikka laajeni huomattavasti. Kolmantena 60-luvun suurena ongelmana oli maa- ja metsätalouden koneellistumisesta ja teollisuuden rationalisoinnista johtunut työttömyys. Neljäntenä suurena asiana suomalaisessa sosiaalipolitiikassa oli uuden ajatustavan läpimurto. Sosiaalipolitiikassa ei voitu enää tyytyä vain kertaratkaisuihin ja pahimpien aukkojen paikkaamiseen, vaan tarvittiin pitkäjänteistä yhteiskuntasuunnittelua. (Waris 1980, 42.)

Kuusikymmentäluvun suuren murroksen seurauksena sosiaalipolitiikka käsitettiin aikaisempaa laajemmaksi alueeksi, sillä myös alue-, koulutus- ja terveystaloudellinen sosiaalipolitiikan osa-alueiksi. Yhdessä tulopoliittisten kokonaisratkaisujen sosiaalipakettien kanssa sosiaalipolitiikan tehtäväalueen laajentaminen oli vastaus työläisten vaatimuksiin yhteiskunnallistuneiden ongelmien ratkaisemiseksi. Niiden avulla työläisten vaatimukset saatiin toteutetuksi hidasta eduskuntakäsittelyä nopeammin. (Haataja ym. 1976, 383.)

Myös tavassa, jolla sosiaalipolitiikan tarpeellisuutta perusteltiin, tapahtui muutoksia. Taloudelliset perustelut alkoivat yleistyä poliittisten tai eettisten perustelujen sijaan.

Sosiaalipolitiikan kansantaloudellista hyödyllisyyttä tai välttämättömyyttä korostettiin selkeimmin tämän yhteisymmärryksen politiikan perusteet muotoili Pekka Kuusi teoksessaan ”60-luvun sosiaalipolitiikka”. (Karisto ym. 1999, 286-287.) Kuusen kirja ilmestyi otolliseen aikaan, kun pitkä taloudellisen kasvun vaihe oli alkamassa voimakkaasti teollistuvassa Suomessa (Haatanen 1993, 52).

Ongelmien yhteiskunnallistumista kuvasti myös SAK:n vuonna 1971 hyväksymä laaja yhteiskuntapoliittinen periaateohjelma. Ohjelman laatiminen heijasti sitä, ettei ammattiyhdistysliike voinut enää keskittyä pelkkiin välitöntä ansiotasoa koskeviin ongelmiin, vaan sen oli ryhdyttävä vaikuttamaan myös valtion talous- ja sosiaalipoliittisiin toimenpiteisiin. Tämä muutti myös ammatillisen ja poliittisen työväenliikkeen suhdetta, sillä niiden toiminnan lähtökohdat olivat nyt ensimmäisen kerran työväenliikkeen vallankumouksellisen vaiheen jälkeen pysyvästi lähentyneet toisiaan. (Haataja ym. 1976, 383.)

Suomalaisen yhteiskunnan suuren murroksen seurauksena työväenluokan vaikutusvalta kasvoi merkittävästi 1960-luvun lopulta alkaen. Seuraavan vuosikymmenen alkupuoliskolla se merkitsi SDP:n ja SAK:n nousua avainasemiin suomalaisessa politiikassa. (Haataja ym. 1976, 403.) Vaikutusvallan kasvun myötä myös porvarillinen mielipide ammattiyhdistysliikettä kohtaan muuttui ja vuonna 1968 sitoutuivat työnantajat perimään ammattiyhdistysten jäsenmaksut liittojen puolesta (Kalela 1989, 175).

5.1.1 Tulopolitiikka

Työelämän neuvottelusuhteet muuttuivat 1940-luvun yleissopimuksilla työnantajan yksipuolisesta työsuhteen ehtojen määräämisestä kaksipuolisiksi sopimussuhteiksi. 1960-luvun lopulla alkanut tulopolitiikan kausi puolestaan siirsi neuvottelut kolmikantaisiksi, hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen välisiksi. (Kauppinen 1992, 32.) Käytännössä kolmikantayhteistyö on merkinnyt sitä, että työntekijä- ja työnantajajärjestöt ovat tehneet sopimuksen ja hallitus luvannut työelämään liittyviä ja sosiaalipoliittisia uudistuksia (Mauno 1997, 8).

Tulopolitiikan keskeiseksi päämääräksi on katsottu hinta- ja kustannustason vakaana pitäminen ja tulonsaajien reaalityulojen kasvun turvaaminen. Tavallisesti tulopolitiikalla tarkoitetaan niitä toimenpiteitä, joilla pyritään estämään hintatason nousua sopeuttamalla ja rajoittamalla nimellistulojen kasvua. Tulopolitiikan avulla on pyritty ennen kaikkea ehkäisemään inflaatiota (Saharinen 1976, 117.)

Tulopolitiikalla pyritään myös eturistiriitojen sääntelyyn osana kansantaloutta koskevaa talous- ja yhteiskuntapolitiikkaa. Palkka- ja työehtokysymysten ohella tulopolitiikan avulla pyritään ratkaisemaan muitakin ongelmia, kuten hinta-, vero- ja sosiaalipoliittisia kysymyksiä. Tulopolitiikan tavoitteenasettelu on näin ollen normaalia työ- ja virkaehtosopimuspolitiikkaa laajempi. Tällainen kokonaisyhteiskunnallinen tavoitteenasettelu edellyttää valtiovallan osallistumista tulopolitiikkaan sekä sitä, että eri osapuolten tavoitteet sopeutetaan yhteen hallituksen esittämien valtiovallan yleisten tavoitteiden kanssa. Hallitusten osallisuus tulopolitiikkaan vaihtelee maittain, mutta Suomessa se on aina ollut hyvin keskeinen. (Kyntäjä 1993, 25, 28.)

Kyntäjän (1993, 15) mukaan ”tulopolitiikka on ymmärrettävissä eräänlaisena solmukohtana, jossa punoutuu yhteen erilaisia intressejä ja tavoitteita, erilaisia sosiaalisia voimia ja yhteiskunnallisia prosesseja, joiden välisistä suhteista tulopolitiikka saa kulloinkin konkreettiset muotonsa ja sisältönsä”. Tulopolitiikassa nähdään olevan sekä taloudellinen että poliittinen puoli. Poliittiseen puoleen sisältyy ennen kaikkea pyrkimys laajaan yhteiskunnalliseen konsensukseen ja näin ollen tulopolitiikkaa onkin luonnehdittu yhteiskuntasopimuspolitiikaksi.

5.1.2 Kolmikanta vakiintuu

Kansainvälisen työjärjestön ILO:n periaatteista omaksuttu neuvottelujen kolmikantaisuus on ollut tyypillistä Suomen työmarkkinajärjestelmälle vuoden 1968 jälkeen. Tämän ohella on suomalaiseseen työmarkkinamalliin kuulunut neuvottelujen kolmiportaisuus. Keskusjärjestötasolla tehdään suositus kokonaisratkaisun sisällöstä, liittotasolla solmitaan sopimukset ja työpaikkatasolla tehdään sovellutusneuvottelut. Ajan myötä ovat eri neuvottelutasojen rooli ja merkitys vaihdelleet, mutta keskitetyt sopimukset olivat kuitenkin hallitsevia aina 1990-luvun lamavuosiin saakka. (Kauppinen 1992, 19 & Mauno 1997, 8.)

Suomen kansantaloudessa olivat sotien jälkeen vuorotelleet inflaatio ja devalvaatiot. Syksyllä 1967 oli vuorossa seitsemäs devalvaatio, joka käynnisti STK:n ja SAK:n keskustelut keinoista, joilla kansantalous saataisiin vakautettua. Devalvaation kiihdyttämän inflaation pysäyttämiseksi keskusteluun tulopoliittisesta kokonaisratkaisusta yhtyivät Suomen hallitus ja Suomen Pankki ja neuvottelut johtivatkin maaliskuussa 1968 Liinamaan sopimukseen. Tämä Liinamaan sopimus aloitti tulopoliitiikan kauden. (Mansner 1991, 154.)

Vuoden 1968 tulopoliittisen sopimuksen saama menestys vaikutti siihen, että tulopoliittisiin ratkaisuihin pyrittiin jatkuvasti. Niinpä vuoden 1969 palkkaratkaisu oli tavallaan edellisen jatke. Vuoden 1970 tyypillinen tulopoliittinen kokonaisratkaisu saatiin sitä vastoin aikaan vasta presidentti Kekkonen arvovallan turvin. Tämän ratkaisun myötä kuitenkin havaittiin, että laajojen ja koko tulonmuodostusta koskevien sopimusten hallinta oli käytännössä vaikeaa. Syksyllä 1973 pohjustettiin siihen asti mittavinta tulopoliittista kokonaisratkaisua verokevennyksillä, johon sisältyi tarkistuspykälä. Vaikka tarkastuspykälään oltiin tyytymättömiä, esiintyi se seuraavissakin sopimuksissa ja muuttui 1970-luvun lopulla avoimeksi indeksiehdoksi. (Pihkala & Soikkanen 1982, 368.)

Tärkeää on kuitenkin huomata, ettei tulopoliittisissa sopimuksissa sovittu vain reaaliansioiden kehityksen turvaavista palkkojen korotuksista, vaan niissä toteutettiin johdonmukaisesti solidaarista palkkapolitiikkaa. Tulopoliitiikan kauden työsopimuksille olivat ominaisia myös sosiaalipaketit ja muut eduskunnan lainsäädännöllistä myötävaikutusta edellyttävät järjestelyt. Rahallisten vaatimusten rinnalle tuli melkoinen määrä myös talouspolitiikan laatuun kohdistuvia vaatimuksia. (Pihkala & Soikkanen 1982, 368-369.) Vuoden 1969 jälkeen onkin melkein jokainen neuvottelukierros 1980-luvun puoliväliin saakka sisältänyt jonkin palkkaväestöä hyödyntävän uudistuksen (Ilmonen 1995, 2)

5.2 Lakot työtaistelussa

Toisen maailmasodan jälkeen käytäntöön tullut työehtosopimusjärjestelmä muutti merkittävästi lakon kuvaa. Ennen toista maailmansotaa olivat lakot tavallisesti pitkiä ja rajuja, järjestöjen tukemia lakkoja. Kun työehtosopimusjärjestelmä vakiintui, lisääntyivät liiton sääntöjen ja työehtosopimusten vastaiset lakot huomattavasti. Vielä 1940-luvulla oli paljon

järjestölakkoja, mutta seuraavina vuosikymmeninä olivat epäviralliset lakot selvästi hallitseva lakkotyyppejä. Tämän seurauksena lakkojen kesto lyheni selvästi. (Kevätsalo 1981, 83.)

Myös tulopolitiikan kaudella ovat lakot muuttuneet. Alkuaikoina lakot olivat selvästi hyökkäysluonteisia, kun työpaikkakohtaisilla lakoilla pyrittiin ennen kaikkea parempiin palkkoihin varsin usein siinä myös onnistuen. Öljykriisin jälkeisinä lamavuosina lakot muuttuivat puolustusluonteisiksi, kun irtisanomisiin ja työnantajan laman myötä koventuneisiin otteisiin reagoitiin työpaikkakohtaisin lakoin. (Kauppinen 1992, 217.)

Vuonna 1968 alkaneesta yhteistyöhön pyrkivästä tulopolitiikasta huolimatta Suomen hallitus kohtasi 1970-luvulla teollisuuden piirissä huomattavan määrän vastustusta (Crouch 1993, 240). Suomessa oli poikkeuksellisen kova valtataistelu, jossa aseena olivat myös lakot. Sopimusmoraali romahti ja valtaosa lakoista oli sopimuskaudella toimeenpantuja laittomia lakkoja. Kuitenkin myös järjestölakkoja oli enemmän kuin millään muulla sodanjälkeisellä vuosikymmenellä. Työehtosopimusjärjestelmän vakiintuminen ei siis vähentänyt lakkojen määrää, eikä lakkoihin osallistuvien työläisten määrää, vaan lakon luonne muuttui. Lakoissa menetettiin vuosina 1970-1974 1.3 miljoonaa työpäivää. Työnantajat eivät enää ostaneet sopimuksilla työrauhaa, vaan niillä turvattiin yhteiskuntarauha. (Mansner 1991, 155-156 & Kevätsalo 1981, 84.)

Valtataistelu huipentui talvella 1971, mutta työrauha pysyi huonona vuosikymmenen loppuun. Kuten jo aikaisemmin mainitsin, syntyi vuotta 1971 koskeva tulopoliittinen kokonaisratkaisu vasta presidentti Kekkonen väliintulon jälkeen. Hän antoi STK:n toimitusjohtaja Päiviö Hetemäen ja SAK:n puheenjohtaja Niilo Hämäläisen pyynnöstä vuoden 1970 lopussa välitysehdotuksen, jonka työmarkkinajärjestöt hyväksyivät. Kaikki SAK:n liitot eivät kuitenkaan sitä hyväksyneet, vaan Metallityöväen Liitto ja Rakennustyöläisten Liitto aloittivat lakot. (Mansner 1991, 156.)

Lakot keskittyivät metalli-, paperi- ja rakennusteollisuuteen. Metalliteollisuudessa 1970-luvulla kahdessakymmenessä lakkoherkimmässä työpaikassa käytiin puolet kaikista lakoista ja kymmenessä lakkoalttiimmassa runsas kolmannes. Lähes puolet lakoista johtui johtamista, irtisanomista, lomautuksia, yhteistoimintaa ja työsuojelua koskevista syistä. Osassa lakoista oli kysymys suoraan keskitettyjen sopimusten vastustuksesta ja työpaikkaoikeuksista. Varsin usein lakkoihin liittyi myös puoluepolitiikkaa, vaikka lakon välittömänä syynä tavallisesti

olikin jokin konkreettinen epäkohta työpaikalla. Myös toisten työpaikkojen epäkohtien korjaamista on tuettu solidaarisuuslakoin. Lakkoja on järjestetty myös hallituksen toimenpiteitä vastaan. (Kauppinen 1992, 216-217.)

5.2.1 Ammattiosasto etuja ajamassa

Palkkaneuvottelut ovat aina olleet olennainen osa ammattiosaston toimintaa. Palkkakertoimista neuvoteltaessa väännettiin kättä jopa pilkun jälkeisistä sadasosista. Valmetin Jyväskylän tehtailla oli kaikissa kolmessa yksikössä samat ala- ja yläpalkkarajat. Puolivuosittain kävi ammattiosasto pitämässä painostusneuvonpitoa tehtaiden yli-insinöörien kanssa tavoitteenaan nostaa Valmetin palkkatasoa ylöspäin. Ammattimiesten palkkojen nosto onnistuikin usein suhteellisen helposti, mutta esimerkiksi siivoojien ja varastomiesten palkkaneuvotteluissa jouduttiin usein turvautumaan painostuskeinoihin. Metallityöväen liiton ryhdyttyä neuvottelemaan työehtosopimukset, on ammattiosaston tehtävänä ollut valvoa sopimuksen toteuttamista käytännössä.

Palkkaneuvottelujen lisäksi ammattiosaston tehtävänä on usein ollut taistella työpaikkojen säilymisen puolesta. Mikäli neuvottelut eivät johtaneet toivottuun tulokseen, jouduttiin usein turvautumaan myös muihin painostuskeinoihin. Varsinkin 70-luvulla ja 80-luvun alussa järjestettiin mielenilmauksia usein. Valmetin ammattiosastoilla oli myös hyvät vaikutusmahdollisuudet sen johtajiin valtiojohtoisessa yrityksessä. Lähetystöt lähtivät tuostakin Helsinkiin viemään hallitukselle ja eduskunnalle julkilausumia tai vaatimaan rahaa Valmetille. Valmetin tehtaiden eri ammattiosastot tekivät myös paljon yhteistyötä keskenään. Investointisuunnitelmien yhteydessä saattoivat tehtaan päälliköt tulla neuvottelemaan ammattiosaston kanssa, että ”mitä jos pojat menisi käymään Helsingissä. Sitten mentiin jonkun ministerin tai eduskuntaryhmän puheille ja sanottiin, että näin paljon pitää saada Valmetille ja tietysti vähän uhkailtiin, että jos ei saada, niin se sitten näkyy seuraavissa vaaleissa.”

Valmetin metallityöväen ammattiosasto ry 74 on myös ollut ahkera lakkoilija. Aina työntekijät eivät edes tienneet, minkä vuoksi he marssivat ulos tehtaasta. Lakkoja järjestettiin sekä työpaikka- että valtakuntaakohtaisista asioista. Osa lakoista oli myös osastokohtaisia, työntekijän ja työnjohtajan välisiä ristiriitoja, mistä ei pääluottamusmieskään aina ehtinyt kuulla ennen lakon alkua. Varsinkin 70-luvulla lakkoja järjestettiin poliittisista syistä esimerkiksi maan hallitusta vastaan. Työtuomioistuimeen ammattiosasto joutui ensimmäisen

kerran 10. tammikuuta 1969 sattuneen työnseisauksen johdosta. Työtuomioistuimessa osaston syytettiin organisoineen työrauhan rikkomisen, vaikka osaston edustajien mielestä lakko oli syntynyt spontaanisti. Ammattiosasto joutui kuitenkin maksamaan sakkoa 1000 mk.

Lakon syyn ei tarvinnut olla kovinkaan merkittävä. Kun asioita ei saatu neuvotteluteitse sujumaan halutulla tavalla, keskeytettiin työt. Esimerkiksi Tourulan tehtaalla lakkoiltiin kerran ikkunaverhojen vuoksi. Työnjohtajien koppitoimisto ja ruokahuone olivat vierekkäin, eivätkä työntekijät pitäneet siitä, että työnantajat seurasivat heidän eväiden syöntiään, vaan vaativat ikkunaa suljettavaksi. Työnantaja ei suostunut tähän, mutta lakon jälkeen päästiin kompromissiin, ja työnjohtaja hankki ikkunaan verhot.

Rautpohjan pääluottamusmiehenä ja ammattiosaston puheenjohtajana toiminut Erkki Partanen järjesti myös monta työnseisausta työosastollaan 1970-luvulla. Kerran Partasella oli periaatteellinen riita työnantajan kanssa, johon liittyi huvittaviakin piirteitä:

”Kun mistään ei tuntunut tulevan mitään, sanoin neuvotteluun lähtiessäni kavereille, että jos tulen takaisin valkoinen rätti rintataskussa, niin älkää kysykö mitään, vaan painukaa pihalle. Tyydyttävää tulosta ei sillä kertaa saatu aikaan ja Partanen käveli sovittu merkki esillä läpi hallien keskusvarastoon hakemaan tavaraa.

-Kun tulin varastosta ja menin kahviautomaatille ottamaan juotavaa, insinööri tuli ihmettelemään, kun ketään ei näkynyt töissä. Minäkin siinä ihmettelin kuinka näin oli käynyt. Sanoin, että siitä näkyy, kuinka kumman nopeasti viesti menee perille, kun asiat eivät luista. Työväki teki lakkopäätöksen sillä aikaa, kun minä kävin varastossa.” (Tapiola 1982, 73-74)

Myöhemmin lakkoilun tarkoitusta mietittiin kuitenkin uudelleen ja asioita pyrittiin hoitamaan enemmän neuvotteluteitse. Monet työntekijöiden edut on kuitenkin saavutettu taistelun kautta.

5.2.2 Metallin lakko 1971

Metallityöläisten tyytymättömyys työehtosopimusten tasoon heijastui järjestäytymisasteen voimakkaana kasvuna 1960-luvun loppuvuosina sekä työpaikkakohtaisten työtaistelujen lisääntymisenä. Vuoden 1971 alussa oli työehtosopimusten taso varsin korkea tasavallan presidentin Urho Kekkosen työehtosopimusneuvotteluihin puuttumisen vuoksi, mutta metallityöläisiä ei UKK-sopimukseksi kutsuttu tulopoliittinen kokonaisratkaisu kuitenkaan tyydyttänyt. Tammikuun alussa 1971 ollut jäsenäänestys irrotti Metalliliiton keskitetystä sopimuksesta 68.6 % äänestäessä sopimuksen hylkäämisen puolesta ja 30.6 % sen

hyväksymisen puolesta. Ammattiosaston jäsenistä 1507 oli sopimuksen hylkäämisen kannalla ja 774 hyväksymisen kannalla. Valtakunnansovittelijan puututtua asiaan lakon alkamista siirrettiin ja uudesta välitysesityksestä äänestettiin helmikuun alussa. Nyt jo 77.5 % liiton jäsenistä äänesti sopimuksen hylkäämisen puolesta, joten lakko aloitettiin 8. helmikuuta 1971. Ammattiosaston jäsenistä lakon kannalla oli 1932 jäsentä ja lakkoa vastaan 534 jäsentä. (Ahonen 1980, 28 & Kevätsalo 1981, 138.)

Lakon käynnistämiseen liittyi erimielisyys lakkotaktiikasta. Kansandemokraatit esittivät, että lakko kohdistuisi vain keskeisiin yksityisiin suurpääoman hallitsemiin tuotantolaitoksiin, jolloin ulkopuolelle jäisivät pienemmät teollisuuslaitokset sekä valtiojohtoiset yritykset. Sosiaalidemokraatit taas esittivät laajempaa lakkoa, joka ulottuisi myös pienempiin metallialan yrityksiin sekä valtiojohtoisiin yrityksiin. Lakko toteutettiin enemmistönä olevien sosiaalidemokraattien kannan mukaisesti laajemmassa muodossa, jolloin sen piiriin tuli noin 70 000 työntekijää. (Kevätsalo 1981, 138-139.)

Metallimiesten tavoitteena oli pyrkiä lakon avulla solidaarisempaan palkkapolitiikkaan eli turvata kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ansiotaso. Vaatimuksena oli poistaa kokonaan kaksi alinta palkkaryhmää, sillä UKK:n sopimuksen minimipalkkalaki ei tyydyttänyt järjestäytyneen työväestön sille asettamia vaatimuksia. Muita vaatimuksia olivat muun muassa karenssipäivien poistaminen, eläkeikärajan alentaminen, työturvallisuuden lisääminen, kuukausipalkkaan siirtyminen sekä kesälomakorvausten muuttaminen siten, että ne vuosittain kohoaisivat 10 %, kunnes ne saavuttaisivat esimerkiksi Norjan tason 150 %. (Ammattiosaston toimintakertomus 1971.)

Ammattiosastolle lakko aiheutti paljon työtä. Toimikunta seurasi tilanteen kehitystä valppaasti ja kokoontui joka päivä keskustelemaan lakon saamista uusista käännteistä. Helmikuussa 1971 antoi lakkotoimikunta seuraavan julkilausuman:

”Metallityöläisten rintama on Jyväskylässäkin odotetusti edelleen tiivis ja yksimielinen. Työnantajat eivät tulevaisuudessakaan pysty tätä rintamaa makeisilla murentamaan. Sellaisella sovittelulautakunnalla, joka työnantajan puolelta perustuu pelkkiin pyöreisiin lausahduksiin jonkinlaisista sovinnon edellytyksistä, ei ole mahdollisuutta onnistua työssään. Julkisuudessa esiintyneen kokoonpanon perusteella valtakunnansovittelijan nyt kaavailemassa sovittelulautakunnassa olisi liikaa sellaisia moraalittomia henkilöitä, joilla perusteellisista selvityksistä huolimatta ei ole halua tai kykyä ymmärtää oikein niitä tavoitteita, joiden puolesta metallityöläiset ja tuhannet muut edistykelliset ihmiset yhdessä heidän kanssaan taistelevat. Jyväskylän metallityöläisten

mielestä on oikea ja korkea aika ottaa virallisesti esille valtioyhtiöiden ero työnantajajärjestöistä. Valmet Oy:n hallintoneuvoston aloitteen käsittelyä valtioyhtiöiden neuvottelukunnassa ensi tiistaina on seurattava valppaasti. Valmet on metallityöläisten mielestä sellainen avainasemassa oleva valtioyhtiö, jolla mm. työntekijäin edistyksellisyyden ansiosta on erinomaiset edellytykset olla esimerkkinä siinä tapauksessa, että muut valtioyhtiöt eivät kyllin nopeasti oivalla ajan merkkejä. Valtionyhtiöiden jäsenyys työnantajajärjestöissä on antanut yksityiselle suurpääomalle ensiluokkaiset mahdollisuudet sanella koko kansan omistamien yhtiöiden toimintaperiaatteet.

Metallityöläisillä on tässäkin yhteydessä jälleen syytä huomauttaa, että yhteiskunnan omistamat tiedotusvälineet, radio ja televisio, edelleen antavat metallityöläisistä ja heidän yhteiskunnallisesti merkittävästä taistelustaan yksipuolisia tietoja. Ne eivät yritä tasapainottaa tiedonvälitystä esimerkiksi erityisen lakkokanavan kautta, vaan jättävät porvarilliselle ja kaupalliselle lehdistölle vapaat kädet vääristellä. Kaikki porvarilliset sanomalehdet näyttävät nyt taitonsa sävyttää ja valikoida uutisensa ja muun tekstinsä aina valokuvia myöten. Metallityöläisten taistelutahto on murtumaton, vaikka lakko olisi vasta alkuvaiheessa – kuten näyttää- se viedään voitolliseen päätökseen.” (Ammattiosaston lakkotoimikunnan kokousptk. 25.2.1971.)

Lakon järjestelyissä pyrittiin elävään ja toimivaan lakkoon. Varsinkin suuremmilla teollisuuspaikkakunnilla toteutettiin varsin laajasti ja monipuolisesti usein toistuvia tiedotustilaisuuksia ja joukkokokouksia, mielenosoituskulkueita, opintotilaisuuksia, lakkokouluja ja juttutupia. Myös tiedotuslehtisiä ilmestyi tiheään tahtiin. Uudenlaista ilmettä lakkoon toi myös sivistyneistön lakolle antama tuki. (Kevätsalo 1981, 139.)

Valmetin Metallityöväen ammattiosaston lakkotoimikuntakin järjesti lakon aikana jäsenilleen ahkerasti valistus-, tiedotus- ja huvitilaisuuksia. Koulutusjaosto houkutteli opiskelijoita ja lakkokoulu saikin monet metallimiehet ja – naiset opiskelemaan määrätietoisesti, sillä lakon loputtua noin 40 opiskelijaa sai päästötodistuksen lakkokoulusta. Lakon aikana oli myös runsaasti viihdetilaisuuksia, kuten iltamia vanhanajan malliin ja työväenhenkisiä näytelmiä. Lisäksi laulettiin työväen lauluja ja tanssittiin. (Ammattiosaston toimintakertomus 1971.)

Lakkolaisten avustaminen oli myös ammattiosaston hoidettavana. Avustustoimikunta keräsi avustuksia kauppoista sekä maaseudulta. Ruokaa laitettiin kolmessa eri paikassa Valorinteellä, B-salilla ja Kivistön työväentalolla, josta jokainen ammattiosaston jäsen sai käydä astian kanssa hakemassa yhden aterian päivässä. Maaseutujaostossa ollut toimikunnan jäsen muistelee ruoanhakumatkoja:

” Maaseudulla kuljettiin ja sitä mentiin tupaan ja selvitettiin lakon taustaa, syitä ja seurauksia ja samalla tietysti kerättiin avustusta. Ja se oli peräti onnistunutta se varojen keruu. Muistan monta kertaa kun tuolla jossakin Keski-Suomen pitäjillä kuljettiin ja minulla oli pakettiauto siihen aikaan, niin se oli täynnä vihanneksia, voita ja tällaista. Kun niille pystyi selittämään tämän periaatteen ja tavoitteet ja syyt, niin nämä erittäin myönteisesti suhtautuivat.”

Paitsi ruokaa jakoi avustustoimikunta myös raha-avustusta lakon aikana ammattiosaston jäsenille Nisulan osuuspankin alakerrassa yhteensä noin 45 000 markkaa. Huomattavan avun lakkolaisille antoivat myös työväenliikkeen eri osat kuten Osuusliike Mäki-Matti avustuksin ja alennuksin. Seitsemän viikkoa kestänyt lakko oli kuitenkin sen verran pitkä, että monet joutuivat myös ottamaan pankista lainaa. (Ahonen 1980, 29 & Lakkotoimikunnan pöytäkirjat 1971.)

Lakon aikana järjesti ammattiosasto kaksi mielenosoitusta, ensimmäisen helmikuun lopussa ja toisen kerran maaliskuun alkupuolella. Mielenosoitukset palvelivat osaltaan myös tiedotustoimintaa lakosta, sillä metallimiehet halusivat myös sivullisten ymmärtävän, että metallimiesten vaatimukset olivat oikeutettuja. Ammattiosasto oli huolissaan siitä, että lehdistö ja televisio antavat väärän kuvan metallimiesten vaatimuksista. Lakkotoimikunta suunnitteli mielenosoituksen ohjelmaa helmikuun kokouksessaan:

” Päättiin mielenosoituksen ohjelma, joka on seuraava: Marssi tavara-aseman aukiolta alkaa klo 15. Tilaisuus torilla klo 15.30. Avauspuhe Otto Haverinen, Ylioppilaskunnan tervehdys, Jyväskylän rakentajien tervehdys, työssä olevat metallimiehet osastot 26 ja 150 tervehdys. Metalliliiton edustajan puheenvuoro. Luetaan julkilausuma. Lopuksi lauletaan työväen marssi.” (Ammattiosaston lakkotoimikunnan kokousptk. 11.2.1971, 19.2.1971 ja 22.2.1971.)

Maaliskuun puolen välin jälkeen annettiin lakossa sovitteluesitys, jota lakkotoimikunta käsitteli kokouksessaan 18. maaliskuuta 1971. Kokous päätti antaa jäsenistölle sovitteluesityksestä seuraavan tiedotteen:

”Metallin ammattiosasto no 74:n lakkotoimikunta käsitteli 18.3.71 sovittelulautakunnan esitystä ja päätti äänin 16-5 suositella jäsenistölle sovittelulautakunnan esityksen hylkäämistä. Olisi väärin metallityöläisiä ja koko työväenluokkaa kohtaan luopua taistelusta hetkellä, jolloin lakko on ehyt ja yhtenäinen ja sen vaikutus voimakkaimmillaan. Tässä taistelussa olemme saaneet ja saamme edelleen voimakasta tukea muiden alojen työläisiltä ja ammatillisilta järjestöiltä sekä kaikilta edistyksellisiltä kansalaispiireiltä myös ulkomailta. Taistelumme on pakottanut työnantajan jo eräisiin myönnytyksiin. Sovitteluesityksessä ei kuitenkaan ole otettu

riittävästi huomioon liittomme yksimielisiä vaatimuksia mm. palkkaryhmien vähentämiseksi ja ohjetuntipalkkojen tuntuvaksi korottamiseksi, joilla toimenpiteillä naisten ja nuorten palkkaus tulisi oikeudenmukaisemmaksi. Aika- ja urakkapalkkojen välistä eroa ei ole kavennettu riittävästi (korkeintaan viiteen prosenttiin), vuosilomaetujen parantaminen on toteutunut vain nyt lakon lopettamissopimuksen yhteydessä.

Mielestämme A. Hautalan sovittelulautakunnan kannasta eriävässä esityksessä oli riittävän pitkälle joustettu meidän alkuperäisistä vaatimuksistamme. Hänhän esitti mm. alimman palkkaryhmän poistoa, ohjetuntipalkkojen tuntuvampaa korottamista sekä sitä, että lakon aika ei saa lyhentää vuosilomaa. Valitettavasti hän ei saanut kenenkään toisen sovittelulautakunnan jäsenen kannatusta, sillä Hautalan esityksen mukaisen kompromissin olisimme kenties voineet hyväksyä. Lakkotoimikunta esittää välitysesityksen hylkäämistä ja vaatii samalla, että SAK:n on koko voimallaan tuettava käynnissä olevia työtaisteluita. Taistelun jatkaminen on työläisten oma asia. Ulkopuolisten voimien sekaantuminen työläisten taisteluun on mitä tuomittavin teko. Metallityöläisten on itse saatava päättää omista asioistaan.” (Ammattiosaston lakkotoimikunnan tiedotus, liite 1 kokousoyötyökirjaan 18.3.1971.)

Lakon lopettamisesta äänestettiin 23-24. maaliskuuta 1971. Äänestyksestä tuli hyvin tiukka, sillä sopimuksen hyväksymisen kannalla oli 50,3 % ja hylkäämisen kannalla 49,7 % jäsenistä. Lakko siis päättyi 24. maaliskuuta 1971 kestätyään seitsemisen viikkoa. Valmetin Metallityöväen ammattiosastossa niukka enemmistö äänesti sovintoesityksen hylkäämisen puolesta. Lakkotoimikunta oli äänin 16-5 suositellut jäsenistölle sovittelulautakunnan esityksen hylkäämistä. Niinpä hylkäämisen kannalla olikin 1280 jäsentä ja hyväksymisen kannalla 1120 jäsentä. (Ahonen 1980, 28.) Sovitteluesityksen hylkäämistä kannattaneet olivat pettyneitä siihen, että taistelusta luovuttiin hetkellä, jolloin lakko oli ehyt ja yhtenäinen ja sen vaikutus voimakkaimmillaan.

Metallimiehet eivät kuitenkaan olleet lakkoilleet turhaan. Ohjepalkkojen nousu lähemmäksi käytännön ansiotasoa oli ehkä lakon suurin saavutus, mutta lisäksi saatiin sairasloman karenssiaikaa lyhennettyä yhdellä päivällä sekä loman jälkeen maksettava lomaltapaluu-rahana. Sopimukseen kirjattiin myös palkkavertailun tekeminen, jolla pyrittiin turvaamaan aikatyöntekijöiden ja suorituspalkalla työskentelevien ansiotason ero ainakin entisellään sekä koulutusopimus, jonka mukaan työnantaja maksaa sovittujen kurssien ajan kurssien osallistujille täyden palkan. (Ammattiosaston toimintakertomus 1971.) Lakon seurauksena onnistuttiin myös ammattiosaston jäsenmaksujen periminen siirtämään työnantajalle suoraan palkasta perittäväksi. Jäsenmaksujen kerääminen ja tilittäminen liitolle oli ollut melko työläs ja vähemmän pidetty työ, joten sen siirtyminen työnantajalle oli suuri helpotus ammattiosastolle.

Lakon lopputulokseen vaikuttavista seikoista tärkein oli pohjoismaisten metalliliittojen keskinäiseen sopimukseen perustuva lakkotuki, jonka seurauksena Metalliliitto sai pohjoismaiden liitoista taloudellista tukea noin puolet maksettujen lakkoavustusten määrästä. Tämä vaikutti merkittävästi siihen, että liitto kykeni käymään seitsemän viikon lakon velkaantumatta juuri lainkaan. Myös muu lakon saama solidaarisuus oli laajaa sekä kotimaassa että myös kansainvälisesti. (Kevätsalo 1981, 139.)

Lakko sai myös järjestäytymättömät metallimiehet huomaamaan järjestäytymisen tärkeyden, sillä lakkovuoden 1971 aikana ammattiosaston jäsenmäärä lisääntyi yli 700 jäsenellä. Samoin kävi muissakin ammattiosastoissa, sillä koko Metalliliiton jäsenmäärässä tapahtui räjähdysmäinen kasvu. (Ammattiosaston toimintakertomus 1971.)

5.3 Yhteistoiminta työpaikoilla

Vuonna 1949 säädettiin Suomessa tuotantokomitealaki, joka antoi työntekijöille oikeuden saada tietoja yrityksen taloudellisesta ja tuotannollisesta tilasta. Tuotantokomitea oli lähinnä neuvoa antava elin, jonka tehtäviin kuului muun muassa käsitellä neljännesvuosittain annettavia tiedotuksia, neuvoa tuotannon edistämistä koskevissa erilaisissa kysymyksissä, suunnitella henkilöstön varustusten ja elintarvikkeiden saannin sekä ammatillisen ja teknisen koulutuksen helpottamista ja vapaa-ajanvieron järjestämistä, käsitellä henkilöstön asuntoasioita, työturvallisuutta ja terveydenhoitoa sekä sovittaa työnantajan ja henkilöstön välisissä erimielisyysasioissa työrauhan edistämiseksi. Eniten tuotantokomiteat käsitelivät tuotannon kohottamista ja tuotantovälineiden tehokkaampaa käyttöä koskevia kysymyksiä sekä työoloja ja työväenhuoltoa koskevia kysymyksiä. Tuotantokomiteoihin valittiin puolet työnantajain ja toimihenkilöiden edustajia ja toinen puoli työntekijöiden edustajia. Puheenjohtajana toimi joka toinen vuosi työnantajan ja joka toinen vuosi työntekijöiden edustaja. (Vuorinen 1960, 122 & Martikainen & Järvinen 1989, 7.)

Yritysdemokratiakeskustelu vilkastui 1960-luvun puolen välin jälkeen. Varsinaisen yritysdemokratian katsotaan saaneen alkunsa pääministeri Rafael Paasion työntekijöiden osallistumista ja yritystoiminnan demokratisoimista koskevasta puheesta Valmet Oy:n Helsingin Vuosaaren telakalla 31. lokakuuta 1966. Tämä muodosti lähtökohdan Valmetissa ja

koko Suomessa käydylle yritysdemokratiakeskustelulle. Saman vuoden lopulla asetettiin työmarkkinajärjestöjen yritysdemokratianeuvottelukunta pohtimaan yritysdemokratiakysymystä. Työmarkkinajärjestöjen neuvottelema sopimus valmistui toukokuussa 1969, mutta työntekijäjärjestöt hylkäsivät myöhemmin tämän sopimuksen. (Björklund 1990, 339-340 & Tiihonen 1987.)

1970-luvulla yritysdemokratian toteuttamisesta oli useampiakin esityksiä. Aivan vuosikymmenen lopulla osapuolet pääsivätkin yhteisymmärrykseen lain pääperiaatteista ja vuonna 1979 tuli voimaan tuotantokomitealain korvaava laki yhteistoiminnasta yrityksissä. (Jokinen & Kevätsalo 2000, 14.) Vanha tuotantokomitealaki oli koettu yhteistoiminnan kannalta riittämättömäksi ja lisäksi se oli koskenut vain yli 60 työntekijän teollisuusyrityksiä. Uuden lain piiriin tulivat kaikki 30 tai sitä useamman työntekijän yritykset myös palvelu- ja joillakin muilla aloilla. (Martikainen & Järvinen 1989, 7.) Yhteistoimintalain mukaan henkilöstö sai myötämääräämisoikeuden työsääntöjä ja henkilöstökoulutusta koskevissa asioissa ja oikeuden tulla kuulluksi ennen päätöksentekoa. Työnantajan määräämisoikeutta yhteistoimintalaki ei juuri rajoittanut, mutta tietyt sosiaaliasiat tulivat sosiaalibudjetin rajoissa henkilöstön päätettäviin asioihin. (Kauppinen 1992, 229.)

Yhteistoimintalain tarkoituksena oli lisätä työntekijöiden ja toimihenkilöiden vaikutusmahdollisuuksia heidän työtään ja työpaikkaansa koskevassa päätöksenteossa. Lain mukaan yhteistoimintaa tuli harjoittaa toisaalta työntekijöiden ja toimihenkilöiden sekä näiden esimiesten välillä, kun kyseessä oli yksittäistä henkilöä koskeva asia ja toisaalta työnantajan ja henkilöstön edustajan kesken, kun kyseessä oli useampaa kuin yhtä henkilöä koskeva yhteistoiminta-asia. (Martikainen & Järvinen 1989, 7-8.)

Käytännössä laki merkitsi, että yrityksen kehittämisessä tuli pyrkiä yhteistyöhön. Tällainen lähtökohta ei kuitenkaan täysin soveltunut ammattiyhdistysliikkeen perinteiseen henkiseen ilmastoon ja niinpä laki herättikin monenlaisia mielipiteitä ammattiyhdistysliikkeen piirissä. Kuitenkin tuohon aikaan oli olemassa työnantajan ja henkilöstön välisestä paikallisesta yhteistyöstä myönteisiäkin kokemuksia. Siitä huolimatta niiden julkituomista ei aina katsottu hyvällä. (Jokinen & Kevätsalo 2000, 15.)

Yhteistoimintalaki uudistettiin vuonna 1989, jolloin ammattiyhdistysliikkeen sisäisen tarkastajan roolia vahvistettiin. Lain mukaan yhteistoimintamenettelyssä on käsiteltävä

henkilöstö- ja koulutussuunnitelmat sekä tarpeeksi ajoissa selvitettävä työntekijöiden uudelleen kouluttamisen ja – sijoittamisen tarve ja mahdollisuus. Tiettyjen määräaikaisten puitteissa tulee myös neuvotella kone- ja laitehankintojen henkilöstövaikutuksista. Osa-aikaistamisista, lomautuksista ja irtisanomisista on aina neuvoteltava yhteistoimintalain edellyttämällä tavalla. (Kauppinen 1992, 229.)

5.3.1 Yritysdemokratia Valmet Oy:ssä

Yritysdemokratiaa koskevat kysymykset olivat Valmet Oy:ssä käsiteltävänä huhtikuun 17. päivänä 1967 pidetyssä hallintoneuvoston kokouksessa. Hallintoneuvosto päätti tuolloin asettaa työryhmän selvittämään näitä kysymyksiä yhtiön piirissä. Hallintoneuvosto myös tilasi Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselta tutkimuksen Valmet Oy:n yritysdemokratiaan liittyvistä kysymyksistä. (Tiihonen 1987.)

Vuoden 1971 alussa työryhmän esitys oli valmis ja hallintoneuvosto hyväksyi sen kokouksessaan. Konsernitasolle perustettiin kaksi kertaa vuodessa kokoontuva yhtiönkomitea, sillä tuotantokomiteat olivat tehdaskohtaisia. Tätä ennen yhteisiä asioista olivat käsitelleet vain luottamusmiesten lähetystöt pääkonttoriin, eikä sitä ollut koettu riittäväksi. Tehdastasolla toimivat tuotantokomiteat muutettiin toimimaan samalla yhteistyökomiteoina. (Björklund 1990, 339-340.) Tämän lisäksi perustettiin osastokomiteat työpaikkojen eri työosastoille ja työ- ja projektiryhmiä konserni- ja tehdastasolle. Pyrkimyksenä oli keskinäisen luottamuksen pohjalta edistää sekä yksityisten työntekijöiden että eri henkilöstöryhmien välistä yhteistyötä. Samalla pyrittiin lisäämään henkilöstön mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua omaa työtään koskevien asioiden suunnitteluun, päätöksentekoon ja toteutukseen yhtiössä hyväksytyjen yritysdemokratiaperiaatteiden mukaisesti. (Tiihonen 1987.)

Näin asioita kehiteltiin vuoteen 1977 saakka, jolloin Valmetin hallintoneuvosto syyskuun kokouksessaan yritysdemokratiaa kehittävän työryhmän esityksestä hyväksyi henkilöstön edustuksen hallintoneuvoston kokouksiin, joissa heillä oli läsnäolo- ja puheoikeus kaikkia muita asioita paitsi palkkausta ja työehtosopimusten tulkintaa koskevia asioita käsitellessä. Äänioikeutta heillä ei päätöksiä tehtäessä kuitenkaan ollut. (Björklund 1990, 340.) Samanaikaisesti päätettiin myös perustettavista henkilökuntaneuvostoista. Henkilökuntaneuvostokokeilu päättyi kuitenkin lyhyeen, kun laki yhteistoiminnasta

y yrityksissä tuli voimaan 1.7.1979. Uusi laki lopetti myös yhteistyö- ja tuotantokomiteat, kun lain mukaiset neuvottelukunnat tai yhteinen kokous perustettiin. (Tiihonen 1987.)

Yhteistoimintalain tullessa voimaan oli Valmet Oy:n noudattamaa käytäntöä muunnettava lakiin sopivaksi. Tämä tapahtui hallintoneuvoston hyväksyessä 12.12.1979 uuden yritysdemokratiaorganisaation. Yritysdemokratiaa kehittävään työryhmään kuului kymmenen jäsentä, joista työnantajan edustajia oli kolme, työntekijöitä neljä, teknisiä toimihenkilöitä yksi, teollisuustoimihenkilöitä yksi ja ylempiä toimihenkilöitä yksi jäsen. Työryhmän tehtävänä oli seurata yhteistoimintalaissa, työmarkkinajärjestöjen välisissä sopimuksissa ja yhtiössä tapahtuvaa yritysdemokratian kehitystä ja tehdä niitä koskevia esityksiä hallintoneuvostolle sekä toimia yhtiönkomitean kokousta valmistelevana toimikuntana. (Björklund 1990, 340.)

5.3.2 Valmetin ammattiosastot aktiivisina yritysdemokratia-asiassa

Jyväskylässä Valmet Oy:n Rautpohjan tehtailla pidettiin ensimmäinen teollisuustyöläisten kenttätason yritysdemokratiaseminaari elokuussa 1974 ja siihen osallistui noin sata työläisedustajaa Enso-Gutzeit Oy:n, Valmet Oy:n, Oy Wilhelm Schauman Ab:n ja Yhtyneet Paperitehtaat Oy:n tuotantolaitoksilta. Seminaarin julkilausumassa todettiin, että henkilökuntaneuvostojen lakisääteinen asema tulee asettaa yritysdemokratiaohjelman keskeiseksi tavoitteeksi ja näin turvata henkilökunnan itsenäinen ja osallistuva kehitys yritystoiminnan asioissa. Sekä lainsäädännön että sopimuspolitiikan avulla tulee kehittää henkilökuntaryhmien valvonta- ja veto-oikeusmahdollisuuksia muun muassa luottamusmiestoiminnan kautta. Lisäksi yritysdemokratiaorganisaation toimintaedellytyksiin tulee ohjelmoida selvät ja normaalit päätöksentekomenettelytavat, joissa toteutetaan toimi- ja päätäntävaltaa yksinkertaisen enemmistöpäätösvallan perusteella ja erikseen määritellyissä asioissa yhteispäätösmenttelyä. Lopuksi julkilausumassa todettiin, että yritysdemokratian kehittäminen ja toteuttaminen on niin suuri asia, että se edellyttää työväenliikkeen ja järjestöjen saumatonta yhteistoimintaa kaikilla tasoilla. Seminaari korosti erityisesti ammattiliittojen ja kentän yrityskohtaista yhteistyötä silloin, kun yritysdemokratiasovelluksia lähdetään kokeilemaan. (Tiihonen 1987.)

Tämän seminaarin innoittamina kokoontuivat Valmet Oy:n työntekijöiden ammattiosastojen edustajat jo saman vuoden syyskuun 27 päivänä neuvottelemaan Valmetin yritysdemokratiakokeilusta ja päättämään jatkotoimenpiteistä asiassa. Kokouksessa valittiin 6-jäseninen työryhmä valmistelemaan työntekijäpuolen ehdotuksia yritysdemokratian kehittämiseksi Valmet Oy:ssä. Työryhmän tehtävänä oli tutkia ja tiedustella ammattiosaston ja jäsenistön mielipiteitä yritysdemokratiavaatimuksista ja sen perusteella laatia ehdotus yritysdemokratian edelleen kehittämiseksi Valmet Oy:ssä. (Tiihonen 1987.)

Työryhmä ja henkilöstöryhmien edustajat kokoontuivat useamman kerran neuvottelemaan esityksestä ja lopulta kesäkuussa 1975 ryhmä jätti Valmet Oy:n työntekijöiden, teknisten- ja teollisuustoimihenkilöiden yhteisen esityksen yritysdemokratian kehittämiseksi yhtiön piirissä. Hallintoneuvosto käsitteli asiaa joulukuussa 1975, ja pyysi työryhmää laatimaan päätöksessään mainituista asioista yksityiskohtaiset ohjeet. Yritysdemokratiaa kehittävä työryhmä laati hallintoneuvostolta saadun tehtävän mukaisesti päätöksen edellyttämät yksityiskohtaiset ohjeet ja hallintoneuvosto hyväksyi ne syyskuussa 1977 työryhmän esittämässä muodossa. (Tiihonen 1987.)

Yritysdemokratia ei kuitenkaan aina toiminut käytännössä työntekijöiden toivomalla tavalla. Kun yritysdemokratiaohjelmassa määrättiin, että työntekijöille tulee kertoa yrityksen toimintasuunnitelma, talousarvio ja henkilöstösuunnitelma, niin monen vuoden ajan Tourulan tehtaalla johtajat esittelivät ne englanniksi, vaikka vain harva metallimies siihen aikaan osasi englantia. Yritysdemokratiaohjelman myötä lähti tilanne kuitenkin vähitellen kehittymään työntekijöiden osallistumista lisäävään suuntaan.

Perti Tiihonen muistelee osallistumistaan Valmet Oy:n hallintoneuvostoon:

”Tunnelmahan oli tietysti kovin juhlallinen, kun ensi kertaa marssimme hallintoneuvoston kokoukseen. Ei me saatu mitään opastusta tai koulutusta alkavaa tehtävää varten enempää työnantajaltamme kuin edustamiltamme ammattiliitoiltakaan. Myöhemmin on vähäistä koulutusta saatu edellä mainituilta tahoilta sekä KTM:ltä. Tunsimme toki osan hallintoneuvoston varsinaisista jäsenistä jo aiemmin ja tietysti läsnäolevat yhtiön johtajat, mutta sekös olisi juhlallisuutta rikkonut. Kun perusajo korvessa syntynyt metallialalle ajautunut rautakoura nousee suuryhtiön kuudenteen kerrokseen hallintoneuvoston kokouhuoneeseen, missä odottavat ministerit, pankinjohtajat, kenraalit ym. vallasväen vaikuttajat, niin kyllä se tietysti jotenkin jännitti. Mutta kai se jollakin tavalla jännitti näitä varsinaisia hallintoneuvoksiakin. Olihan siinä tietysti jotakin outoa, että verstaan lattialta tulee väki kuuntelemaan asioiden käsittelyä korkealla tasolla, jopa osallistumaan keskusteluun. Niinpä

kokouksen jälkeen toinen silloinen työntekijäedustaja vastasikin erään toimittajan uteluun jotenkin siihen suuntaan, että ”Tunnelma oli kuin ruotsalaisten kreivien klubissa!”

No, nämähän olivat tietysti pääasiassa ennakkoluuloihin perustuvia alkutunnelmia ja tasaantuivat varsin nopeasti. Opittiin tuntemaan hallintoneuvoston työskentelytavat ja käyttäytymismallit sekä henkilöt. Oletan henkilöstön mukaantulon piristäneen hallintoneuvoston kokouksia. Tämän tunnustuksen olen kuullut muiltakin kuin henkilöstön edustajilta. Vaikuttaisi siltä, että hallintoneuvosto ei aikaisemmin paneutunut ehkä niin syvällisesti asioihin, kuin silloin kun henkilöstön edustajat alkoivat tuoda suorat ja tuoreet terveiset edustamiltaan työtasoilta. Onhan hallintoneuvoston varsinaisista jäsenistä suuri osa kansanedustajia, joten pirteys hallintoneuvostossa saattaa heijastua myös valitsijakuntaan.”

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Sosiaalipolitiikan kehittymisen voidaan katsoa saaneen alkunsa työväestön uusintamista varten perustetuista tehdaskassoista. Näitä tehdaskassoja olivat tehtaanisännät perustaneet jo 1800-luvun puolivälissä, mutta 1870-luvulta alkaen ryhtyivät työläiset itse perustamaan kassoja. Sosiaalivakuutuksen periaatteet omaksuttiinkin ensimmäiseksi näiden avustuskassojen toiminnassa. (Heinonen 1990, 96.) Työväestö on siis miltei alusta asti ollut mukana kehittämässä hyvinvointivaltiota. Haataisen (1993, 31) mukaan suomalaisen hyvinvointivaltion liikkeellelähtö oli kuitenkin verkkainen ja kehitys pitkään hidasta. Käännö ajattelussa tapahtui toisen maailmansodan kynnyksellä, mutta uusien ajatusten käytännön toteutuminen tapahtui vasta 1960-luvulla.

Ammattiyhdistysliikkeen rooli työväen edunvalvojana sekä suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kehittäjänä nivoutuvat osittain yhteen. Ajaessaan palkkatyöväen etuja, on ammattiyhdistysliike samalla kehittänyt myös pohjoismaista hyvinvointivaltiota. Mielenkiintoista onkin verrata Heikki Wariksen määritelmää (1980, 50) sosiaalipolitiikasta SAK:laisen ammattiyhdistyksen tavoitteisiin. Wariksen sanoin: *Sosiaalipolitiikka pyrkii tasa-arvoisuuden periaatteeseen nojautuen turvaamaan kohtuullisen elintason kaikille kansakunnille, yhteiskuntaryhmille, perheille ja yksilöille, erityisesti vähäosaisten asemaa ja turvaa parantamalla.* Myös ammattiyhdistysliikkeen tavoitteena on aina ollut palkansaajien ansiotason turvaaminen kaikissa olosuhteissa. Lisäksi se on pyrkinyt parantamaan kaikkein pienituloisimpien asemaa.

Vuosisadan alun nopeat poliittiset murrokset vaikuttivat siihen, että Suomen työväenliike oli aluksi enemmän poliittinen kuin ammatillinen liike. Työväenliike oli ennen vuotta 1918 parlamentaarisesti voimakkaimpia liikkeitä Euroopassa, mutta varsinaisen ammattiyhdistysliikkeen heikkous rajoitti kuitenkin työväestön sananvaltaa. Tilanne jatkui näin myös sotien välisenä aikana. (Alestalo 1990, 213-214.)

Hyvinvointivaltion ja ammattiyhdistysliikkeen kehitystä tarkasteltaessa voidaan havaita selkeitä yhtymäkohtia. Hyvinvointivaltion rakentaminen pääsi kunnolla vauhtiin samaan aikaan, kun ammattiyhdistysliike 60-luvun lopulla eheytyi ja kokosi voimansa, ja siitä tuli merkittävä vaikuttaja suomalaisessa yhteiskunnassa. Lähes koko sotien välisen ajan oli

ammattiyhdistysliike ollut kommunistien ja sosiaalidemokraattien sisäisen taistelun kenttä. Toisen maailmansodan kynnyksellä työnantajajärjestöt tunnustivat työntekijäjärjestöjen sopimusoikeuden, mutta säännöstelytalouden oloissa rajoittui ammattiyhdistysliikkeen toiminta lähinnä pyrkimykseen turvata palkkatyöväen ansiotaso hintojen ja palkkojen kilpajuoksussa. Säännöstelytalouden loputtua repivät ammattiyhdistysliikettä jälleen sisäiset ristiriidat, jotka lopulta johtivatkin SAK:n hajaantumiseen. Kuten Crouch (1993, 212) toteaaakin, poliittiset erimielisyydet jakoivat työväenliikkeen 60-luvun loppuun asti tavalla, joka ei edistänyt keskitettyä yhteistyötä, vaikka hallitukset pyrkivätkin yhteistyökäyttämistä rohkaisemaan.

60-70-luvuilla oli ammattiyhdistysliike ahkerasti kehittämässä hyvinvointivaltiota ja sillä onkin ollut merkittävä vaikutus Suomen yhteiskuntapolitiikan muotoutumiseen. Tämän tutkielman perusteella on kuitenkin mahdotonta tehdä päätelmiä siitä, miten yhteiskuntapolitiikka ja hyvinvointivaltio olisivat kehittyneet ilman ammattiyhdistysliikettä, mutta ainakin ammattiyhdistysliike on vauhdittanut sen kehitystä. Ilmonen ja Kevätsalo (1995, 1) toteavatkin, että *”vahva ay-liike ollut niin meillä kuin muissakin Pohjoismaissa hyvinvointivaltion keskeisimpiä arkkitehtejä”*. Vuoden 1969 jälkeen onkin melkein jokainen neuvottelukierros 1980-luvun puoliväliin saakka sisältänyt jonkin palkkaväestöä hyödyntävän uudistuksen. Ammattiyhdistysliike on solidaarisesti tinkinyt palkankorotusvaatimuksistaan yleisen hyvinvoinnin lisäämisen vuoksi. Ennen kaikkea se on pyrkinyt parantamaan kaikkein heikoimmassa asemassa olevien elinolosuhteita sekä tasaamaan tuloeroja eri ryhmien välillä. Kuten Kalela (1989, 139) toteaaakin, kohosi heikoimmassa asemassa olevien tulotaso SAK:n solidaarisen palkkapolitiikan vuoksi jo 50-luvulla sellaiseksi, ettei köyhyydestä sanan varsinaisessa merkityksessä enää voitu puhua.

Hyvinvointivaltion rakentamisessa 60-70-luvuilla oli osansa tulopoliittisilla kokonaisratkaisulla, joita vuodesta 1968 lähtien ryhdyttiin tekemään. Tulopoliittisten kokonaisratkaisujen avulla yhteiskuntapoliittisia uudistuksia saatiin toteutetuksi lainsäädäntötietä nopeammin. Kyntäjä (1993, 33) kuitenkin toteaa, ettei tulopoliitiikka tullut Suomeen 1960-luvulla yhdellä iskulla, vaan monet sen ainekset olivat jo olemassa yhteiskunnan eri osajärjestelmissä. Työehtosopimusjärjestelmä oli toiminut 1940-luvulta lähtien ja 1950-luvun linnarauhat ja A- ja F-ohjelmat olivat luonteeltaan hyvin paljon tulopoliittisten kokonaisratkaisujen kaltaisia. Tulopoliitiikan palkkapolitiittiset perusajatuksetkaan eivät enää 60-luvulla olleet uusia ja kasvupoliittisen suunnittelun ideaa oli

esiintynyt jo 1950-luvulla. 1960-luvun loppupuolella kansantalouden vakauttamisesta koskevat keskustelut johtivat sitten ensimmäiseen tulopoliittiseen kokonaisratkaisuun.

Kyntäjän (1993, 23) mukaan *”tulopolitiikka on yhtäältä merkinnyt työväenliikkeen luokkapohjaisen organisoitumisen tunnustamista, mutta toisaalta se nojautuu pluralistiseen yhteiskuntanäkemykseen, jonka mukaa yhteiskunta organisoituu eturyhmiksi monin päällekkäisin tavoin ja luokkapohjaiset organisaatiot ovat vain organisaatioita muiden joukossa”*. Poliittisen päätöksentekojärjestelmän rinnalle kasvoi eturyhmäedustukseen nojautuva korporatistinen järjestelmä, jonka välityksellä ihmiset ajavat etujaan valtiolliseen hallitsemiseen osallistumatta. (Kyntäjä 1993, 23.)

Etujärjestöjen asemasta ja tehtävistä yhteiskunnallisessa päätöksenteossa on esitetty monia mielipiteitä. Myllymäen (1979, 202) mielestä on kuitenkin kiistatonta, *”että vakauttamisen ja tulopolitiikan myötä etujärjestöt ovat tulleet ilmeisesti pysyvällä tavalla lainsäädäntöprosessin erääksi merkittävimmäksi alkuun panevaksi voimaksi sekä ylimpien valtioelinten toimintaa ja asemaa muokkaavaksi tekijäksi”*. (Myllymäki 1979, 202.)

Siltalan (2000, 50) mukaan hyvinvointivaltio oli tavallisen kansan poliittisen vaikutuksen huippu, mutta se merkitsi myös kansalaisten poliittisen aktiivisuuden heikentymistä. Aina 1970-luvulle saakka suomalaiset määrittelivät toisensa puoluekannan mukaan, mutta hyvinvointivaltiossa määrittely tapahtui erilaisten ystäväpiirien, harrastusten tai uskonnollisten näkemysten mukaan. Luokkatietoisuus alkoi hävitä ja tilalle tuli yksilöllisyys. Poliitiikka menetti kiinnostavuutensa, koska uskottiin, että mikään ei uhkaa saavutettuja etuja.

Valmetin Metallityöväen ammattiosasto ry 74 on ollut ja on edelleen aktiivinen ammattiosasto. Koko ammattiosaston historian ajan on nähtävissä, miten se on ottanut kantaa yhteiskunnan tapahtumiin ja pyrkinyt vaikuttamaan valtakunnan politiikkaan ja ammattiyhdistysliikkeen kehittämiseen. Ammattiosastolla on aina ollut hyvin vahvat yhteydet Metallityöväen liittoon ja osaston jäseniä on ollut runsaslukuisesti liiton tehtävissä, jopa johtopaikoilla. Isona ja aloitteellisena ammattiosastona Valmetin metallityöväen ammattiosasto on vaikuttanut liiton toimintaan. Metallityöväen liitto puolestaan on SAK:n isoimpia ja merkittävimpiä liittoja.

Valmetin Metallityöväen ammattiosasto ry 74 perustettiin aikoinaan ajamaan Jyväskylässä Valtion asetehtaiden työntekijöiden etuja. Ammattiosaston menneisyyttä tarkastellessa, onkin varsin helppo huomata, että ammattiosasto on tehtävänsä hoitanut. Ammattiosaston tavoite on säilynyt koko ajan samansuuntaisena. Sen tehtävänä on edelleen toimia jäsentensä sosiaalisen turvallisuuden, työehtoturvallisuuden ja näiden järjestelmien valvojana ja kehittäjänä.

Ammattiosaston alkuaikoina ja poliittisen taistelun vuosina 60- ja 70 – luvuilla oli ammattiosasto lähempänä jäsenistöään. Kokoukset olivat aina kansoitettuja ja myös poliittiset ryhmittymät pitivät huolta, että jäsenet osallistuivat aktiivisesti muun muassa vuosikokouksiin ja kävivät äänestämässä. Aatteellisuuden vähennyttyä myös jäsenten osallistuminen laski. Osallistumisen laskuun vaikutti myös 70-luvun loppupuolen työehtosopimusten sitovuus, joka ei enää jättänyt osastolle neuvotteluvaraa. Rivijäsenelle ammattiosaston merkitys näkyikin ennen kaikkea siinä, että ammattiosasto valvoo työväen etuja.

Ammattiyhdistysliike on aika ajoin pyrkinyt olemaan epäpoliittinen liike, siinä kuitenkin onnistumatta. Poliittisten puolueiden suhteet ovat aina heijastuneet myös ammattiyhdistysliikkeeseen. Ammattiyhdistysliikkeen poliittisuus on näkynyt myös Valmetin Metallityöväen ammattiosaston toiminnassa, varsinkin poliittisten taisteluiden ja hajaannusten vuosina. Kahtia jakautunut Ammattiyhdistysliike eheytyi 60-luvun lopulla, mutta sosiaalidemokraattien ja kansandemokraattien keskinäinen taistelu työväen kannatuksesta jatkui kuitenkin rajuna vielä lähes koko 70-luvun. Ammattiosastossa tämä näkyi etenkin vaalien aikaan. Myös monien 70-luvun lakkojen taustalla oli poliittisia syitä.

Eheytyksen jälkeen on SAK:n sisäinen tilanne ollut melko vakaa ja eri mielipidesuuntien yhteistyö sujunut hyvin. Valkosen (1984, 50) mukaan eheytyneet ammattiyhdistysliikkeet on saavuttanut tärkeitä työturvallisuuteen, koulutukseen, reaaliensioihin, tiedotukseen, rationalisointiin ja työntekijöiden asemaan sekä ammatillisten järjestöjen toimintaoikeuksiin työpaikoilla liittyviä uudistuksia. Yhdessä poliittisen työväenliikkeen kanssa ammattiyhdistysliike on aktiivisesti vaikuttanut työntekijöiden asemaa parantavaan lainsäädäntöön ja yhteisin voimin on toteutettu myös muun muassa työsuojelua, sairausvakuutusta, työttömyysajan toimeentuloturva, eläkkeitä, äitiyslomaa, vuosilomaa ja virkamiesten sopimusoikeutta ja yhteistoimintaa yrityksissä koskevia uudistuksia.

Ammattiyhdistysliikkeen rooli työväen edunvalvojana on ollut tutkielman tarkasteluajankohtana, 70-luvun loppupuolelle asti, ollut merkittävä. Mutta kuten Ahlfors ym. (1995, 63) katsovat, ”muutosvoimat, myös ammattiyhdistysorganisaatiot, kyllääntyvät ja kesyyntyvät ajan mittaan samalla, kun ne laimenevat passiivisiksi uusille muutostarpeille”. Monien tutkijoiden (esim. Ilmonen & Kevätsalo 1995) mukaan ammattiyhdistysliikkeen rooli onkin 80-luvulta lähtien muuttunut.

Valmetin metallityöväen ammattiosastossakin on edunvalvonnassa tapahtunut muutoksia 70-luvun jälkeen. Ammattiosasto oli vuosikymmeniä ainoastaan kolmen Valmetin tehtaan ammattiosasto. Yritysjärjestelyjen myötä ammattiosaston sisälle on kuitenkin jäänyt yhä enemmän pieniä yrityksiä, mikä on asettanut ammattiosaston toiminnalle uusia haasteita. Osaston on toimittava entistä enemmän yhteistyössä erikokoisten ja erikoistuneiden työpaikkojen kanssa. Osaston tehtävänä on tukea varsinkin pieniä työpaikkoja, että myös niissä voidaan hoitaa edunvalvontaa. Ammattiosaston selkeä edunvalvontaroolikin on kuitenkin muuttunut entiseen verrattuna. Edunvalvonta on edelleen tehokasta, mutta yhä enemmän sitä hoidetaan työpaikkakohtaisesti luottamusmiesten toimesta. Paikallinen sopiminen lisääntyy jatkuvasti myös pienillä työpaikoilla. Pienille työpaikoille iso ammattiosasto takaakin tehokkaamman edunvalvonnan.

Entä onko ammattiosastolla ollut merkitystä? Siihen tuumasi eräs haastateltavista näin:

”Sä kysyit sitä, että onko ammattiosastolla merkitystä. Silloin oli Korean sota oikein voimakkaammillaan ja sitä vastustettiin, ei yksin Suomessa vaan muuallakin. Tuo Kämäräisen Olli sanoi, vitsinä kylläkin, että niillä oli eilen kokous, että ne teki päätöksen ja kovan julkilausuman, että Korean sodan täytyy loppua!! Ja seuraavana päivänä oli lööpeissä, että Korean sota on loppunut.”

LÄHTEET

Ahlfors, B. & Kolanen, R. & Reuna, R. 1995. Valta murroksessa. Helsinki: Tammi.

Ahonen, A. 1980. Katsaus Valmetin metallityöväen ao. 74 40-vuotistoimintaan. Jyväskylä: Valmetin metallityöväen ammattiosasto ry 74:n toimikunta.

Ala-Kapee, P. & Valkonen, M. 1982. Yhdessä elämä turvallisiksi. SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen kehitys vuoteen 1930. Helsinki: Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry.

Alapuro, R. 1985. Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa: Valkonen, T. ym. (toim). Suomalaiset, s. 36-100. Juva: WSOY.

Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, P. 1996. Erinomaista rakas Watson. Tampere: Hanki ja jää.

Alestalo, M. 1990. Luokkarakenteen muutokset. Teoksessa: Riihinen, O. (toim). Suomi 2017, s. 209-226. Jyväskylä: Gummerus.

Ammattiyhdistysliike ja sosiaalidemokratia. 1971. Helsinki: SDP-TSL.

Bean, R. 1985/1987. Comparative Industrial Relations. An Introduction to Cross-National Perspectives. London: Croom Helm.

Björklund, N. G. 1990. Valmet. Asetehtaiden muuntuminen kansainväliseksi suuryhtiöksi. Jyväskylä: Valmet Oy.

Crouch, C. 1993. Industrial Relations and European State Traditions. Oxford: Clarendon Press.

Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Juva: Wsoy.

Haataja, L., Hentilä, S., Kalela, J. & Turtola, J. (toim.) 1976. Suomen työväenliikkeen historia. TSL. Kansan Voima Oy. Joensuu.

Haataja, L. 1993. Suomen malli 1940-1956. Työmarkkinajärjestelmän ja poliittisen järjestelmän vuorovaikutussuhde neuvottelujen vakiintumisesta keskityksen purkautumiseen. Työpoliittinen tutkimus nro 52. Helsinki: Työministeriö.

Haatanen, P. 1993. Johdatus työsuhdepolitiikkaan. Espoo: Otatieto.

Haatanen, P. 1993. Suomalaisen hyvinvointivaltion kehitys. Teoksessa: Riihinen, O. (toim). Sosiaalipolitiikka 2017., 31-67. Juva: WSOY.

Heinonen, J. 1990. Pienviljelijäprojektista sosiaalivaltioon. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis, ser A vol 302.

Helander, J. 1950. Ammattiosaston 10-vuotishistoriikki. Julkaisematon /JMA.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1982. Teemahaastattelu: Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2003. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Ilmonen, K. & Kevätsalo, K. 1995. Ay-liikkeen vaikeat valinnat. Sosiologinen näkökulma ammatilliseen järjestäytymiseen Suomessa. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos. Tutkimuksia 59.

Ilmonen, K., Jokivuori, P., Liikanen, H., Kevätsalo, K. & Juuti, P. 1998. Luottamuksesta kiinni. Ammattiyhdistysliike ja työorganisaation suorituskyky. Jyväskylä: Sophi. Jyväskylän yliopisto.

Jaakkola, J. 1986. Työväen avustuskassat 1800-luvun Tampereella. Teoksessa: Yksilö ja yhteiskunnan muutos, s. 17-35. Acta Universitatis Tamperensis, ser A vol 202. Tampere.

Jokinen, A. & Kevätsalo, K. 2000. Ammattiyhdistysaktiivien orientaation muutos 1980-2000. Teoksessa: Kevätsalo, K., Antila, J., Jokinen, A. & Lehtonen, V. (toim). 20 muutoksen vuotta metallityöläisen elämässä, s. 8-40. Metallityöväen liitto.

Jokinen, J. 1993. Keski-Suomen talouselämä. Teoksessa: Jokipii, M. (toim). Keski-Suomen historia 3, 100-277. Jyväskylä: Keski-Suomen maakuntaliitto.

Jyrinki, E. 1976. Kysely ja haastattelu tutkimuksessa. Helsinki: Gaudeamus.

Kalela, J. 1989. Työttömyys 1900-luvun suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa. Helsinki: Valtion painatuskeskus. Työministeriö.

Katajala, K. 1990. Historiikinkirjoittajan opas. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Karisto, A., Takala, P. & Haapola, I. 1999. Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. Juva: WSOY.

Kaskisaari, M. 1997. Luento kvalitatiivisista tutkimusmenetelmistä syksyllä 1997.

Kauppinen, T. 1992. Suomen työmarkkinamallin muutos. Helsinki. Työpoliittinen yhdistys r.y.:n julkaisu 1.

Kauppinen, T. 1997. Labour Relations in Finland. Helsinki: Ministry of Labour.

Kettunen, P. 1997. Työjärjestys. Tutkielmia työn ja tiedon poliittisesta historiasta. Helsinki: Tutkijaliitto.

Kettunen, P. 2001. Kansallinen työ. Suomalaisen suorituskyvyn vaalimisesta. Helsinki: Helsingin yliopistopaino.

Kevätsalo, K. 1981. Lakko. Tosiasioita näkökulmia kokemuksiin. Helsinki: KSL:n kirjepisto.

Kojo, O. 1997. Sosiaalityö ja diakoniatyö uusien haasteiden edessä. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Kyntäjä, T. Tulopoliitikka Suomessa. Tulopoliittinen diskurssi ja instituutiot 1960-luvulta 1990-luvun kynnykselle. Helsinki: Gaudeamus.

Linden, J. 1997. Vasemmiston menetetty maine. Teoksessa: Linden, J. (toim). Uuden huimauksen aika, s. 5-19. Helsinki: Kansan sivistystyön liitto.

Louhelainen, P. 1984. Suomalaisen sosiaaliturvan muotoutuminen. Tampereen yliopiston sosiaalipoliitikan laitoksen tutkimuksia 66/1984.

Mansner, M. 1991. Kuka käyttää valtaa Suomessa? SAK ja poliittiset puolueet. Teoksessa: Kauppinen, T. & Köykkä, V. (toim.) Työmarkkinajärjestelmä ja poliittinen järjestelmä 2000. Tulevaisuutta ja historiaa Suomessa ja Ruotsissa, 139-159. Helsinki: Työministeriö.

Martikainen, R. & Järvinen, P. 1989. Yhteistoimintalakia kymmenen vuotta Helsinki: Työelämän suhteiden neuvottelukunta 3/1989.

Mauno, A. 1997. Tehdään se! Helsinki: Työväen sivistysliitto.

Mikonrinta, A. 1985. JAP yhteistyötä 50 vuotta. Jyväskylä: Jyväskylän ammatillinen paikallisjärjestö. Jyväskylä: Jyväskylän Ammatillinen paikallisjärjestö.

Myllymäki, A. 1979. Etujärjestöt, tulopoliitikka ja ylimmät valtioelimet. Tampere: Finnpublishers.

Mänttari, J. Aseiden valmistusta ja elämää kivääritehtaalla. Teoksessa: Mänttari, J., Hyytinen, T. & Niskanen, H. 2003. Kivääritehtaan tarina, s. 9-81. Jyväskylä: Kopijyvä Kustannus Oy.

Oittinen, R.H. 1954. Työväenkysymys ja työväenliike Suomessa. Aikamme kulttuuri 12. Helsinki: Tammi.

Oittinen, R.H. 1999. Suomen työväenliikkeen synty. Wanhat toverit. 1999. Vihti: Vihdin painorasteri Oy. (Artikkeli teoksesta Suomen sosiaalidemokraattinen työväenliike, julkaistu 1949)

Pihkala, E. 1982. Sopeutuminen rauhaan. Teoksessa: Ahvenainen, J., Pihkala, E. & Rasila, V. (toim). Suomen taloushistoria 2, s. 337-361. Helsinki: Tammi.

Pihkala, E. & Soikkanen, H. 1982. Talouspolitiikka ja työmarkkinasuhteet. Teoksessa: Ahvenainen, J., Pihkala, E. & Rasila, V. (toim). Suomen taloushistoria 2, s. 362-369. Helsinki: Tammi.

Saharinen, A. 1976. Tulopolitiikka muissa maissa. Teoksessa: Hagfors, K. (toim). Tulopolitiikka, s. 117-134. Helsinki: Taloustieto r.y.

Seretin, L. 1997. Työmarkkina-avain. Helsinki: Työmarkkinakeskusjärjestöt.

Siltala, J. 2000. Kansalaisesta työvoimatavaraksi? Palkkatyön muutos poliittisesti säädellystä kansallisvaltiosta säännöstelystä vapautettuun maailmantalouteen. Teoksessa: Kevätsalo, K., Antila, J., Jokinen, A. & Lehtonen, V. (toim). 20 muutoksen vuotta metallityöläisen elämässä, s. 40-81. Metallityöväen liitto.

Social Dialogue. Infocus Programme on Social Dialogue, Labour Law and Labour Administration. International Labour Organization. Viitattu 29.4.2004. Saatavilla [www -muodossa: http://www.ilo.org/public/english/dialogue/ifpdial/sd/index.htm](http://www.ilo.org/public/english/dialogue/ifpdial/sd/index.htm)

Tapiola, H. 1968. Jyväskylän työväenyhdistys 1888-1968.

Tapiola, H. 1982. Taistelu työpaikoista. Helsinki: Tammi.

Tiihonen, P. 1987. Kokemuksia ja mietteitä mukanaolosta Valmet Oy:n Hallintoneuvostossa henkilöstön edustajana. Julkaisematon.

Urmas, H. 1975. Työrauhajärjestelmä Suomen sisällispolitiikassa 1960-luvulla. Helsinki: Tammi.

Valkonen, M. 1984. Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö 1907-1982. Helsinki: SAK.

Valkonen, M. 1987. Yhdessä elämä turvalliseksi. Suomen ammattiyhdistysten keskusliitto 1930-1947. SAK.

Valkonen, M. 1989. Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö SAK r.y., 1907-87. SAK.

Valkonen, M. 1991. Kuka käyttää valtaa Suomessa? SAK ja poliittiset puolueet. Teoksessa: Kauppinen, T. & Köykkä, V. (toim.) Työmarkkinajärjestelmä ja poliittinen järjestelmä 2000. Tulevaisuutta ja historiaa Suomessa ja Ruotsissa, 167-180. Helsinki: Työministeriö.

Valkonen, M. 1997. Kootkaamme hajanaiset joukkomme yhteen. Teoksessa: Uuden ajan tuulet. SAK 90 vuotta, 36-43. SAK.

Vartiainen, J. 1986. Kansainvälinen ammattiyhdistyspolitiikka. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Viitala, M. 1988. Vasemmistolainen työväenliike Suomessa. Kommunisti-lehden julkaisusarja 1/88.

Vuorinen, A. 1960. Yleinen yhteiskuntaoppi. Helsinki: Tammi.

Waris, H. 1980. Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka. Porvoo: WSOY.

www.sak.fi, viitattu 4.5.2004

www.metalliliitto.fi, viitattu 4.5.2004

LIITTEET

LIITE 1: Haastattelurunko

- Nimi
- Jäsenyysaika
- Miten ollut mukana ammattiosaston toiminnassa
- Ammattiosaston toiminnan tarkoitus
 - Jäsenyyden merkitys itselle
- Toiminta eri ajanjaksoina ja eri vuosikymmenien erityispiirteet
- Poliittinen toiminta ammattiosastossa
- Yhteydet muualle (esim. Metalliliitto)
- Vaikuttaminen / edunvalvonta
 - Keinot
- Mieleen jääneet hetket

Harrastustoiminta